

Arheološka istraživanja kod crkve Sv. Marte od 1902. do 1905. godine

Hrvoje GJURAŠIN, viši kustos
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b. b.

U tekstu se u cjelosti prenose podaci iz dnevnika arheoloških istraživanja kod crkve Sv. Marte koja su u ime Hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti u Spljetu - "Bihać" obavili tadašnji društveni suradnici P. Ergovac i P. Perat. Pod stručnim nadzorom don F. Bulića, istraživanja su provedena između 1902. i 1905. godine. Već tada su otkriveni ostaci ranosrednjovjekovne crkve i znatan dio antičkoga gospodarskoga zdanja nad kojim je bila izgrađena. Prijepisu dnevnika dodani su i crteži tada pronađenih ulomaka ranosrednjovjekovne skulpture koje je po završetku istraživanja izradio D. Frey kao i sva druga dokumentacija nastala tijekom tih istraživanja, a koja nije dio dnevnika.

Uvod

Na granici trogirskog i donjokaštelanskog polja, oko pola kilometra jugoistočno od brežuljka Bijać, leži crkva Sv. Marte po kojoj se taj predio zove Stombrate. Od 9. pa do konca 11. stoljeća tu je bilo jedno od glavnih središta hrvatske države. Tu je u razdoblju od 1902.-1905. godine *Hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti u Spljetu Bihać* (nakon priprema koje su započele 1895. (ili 1896.) godine)¹, provodilo istraživanja, kojom su prilikom otkriveni ostaci trobrodne srednjovjekovne crkve s pravokutnom apsidom, sagrađene nad ostacima temelja kasnoantičke građevine. Pronađeno je i obilje kamenih spomenika od starokršćanskog do predromaničkog doba. Treba osobito istaknuti ulomke starohrvatskog crkvenog kamenog namještaja među kojima se ističu dijelovi četverostranog ciborija. Pronađeni su i kameni nadvratnici s uklesanim imenima đakona i prezbitera Gumperta, koji su pripadali sklopu profane arhitekture, što se dovodi u vezu s postojanjem kneževskog dvora.

Dnevnik tih arheoloških istraživanja nastao je od pisanih izvještaja na dopisnicama, pismima i zabilješkama napravljenim na licu mjesta za trajanja istraživanja. Pisali su ih tadašnji suradnici društva *Bihać* koji su vodili istraživanja Pavle Ergovac i Pavao Perat, don Frani Buliću, predsjedniku tog društva. Izvještaje su pisali ponekad i po dva puta dnevno, pogotovo kada je bilo zani-

¹ U želji da se ovaj lokalitet i druga slična nalazišta na području između Omiša i Trogira sačuvaju od daljnjeg uništavanja i da se što bolje istraže, dana 14. svibnja 1894. godine ispred crkve Sv. Marte osnovano je "Hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti u Spljetu - Bihać" (usp. Ž. RAPANIĆ, Postanak arheoloških društava, njihova uloga u razvitku arheologije u Hrvatskoj i doprinos nacionalnoj kulturi, *Arheološka istraživanja u Zagrebu i njegovoj okolici*, izd. HAD-a, sv. 6/1981, str. 15-28. - N. CAMBI, Frane Bulić - utemeljitelj Hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti u Spljetu - Bihać, *Arheološka istraživanja u Zagrebu i njegovoj okolici*, izd. HAD-a, sv. 6/1981, str. 51-62).

mljivih nalaza, a slali su ih istoga dana Buliću u Split. Bilo je slučajeva da su odašiljani u Knin ili u Rogatac u Sloveniji, gdje bi se Bulić trenutno nalazio.

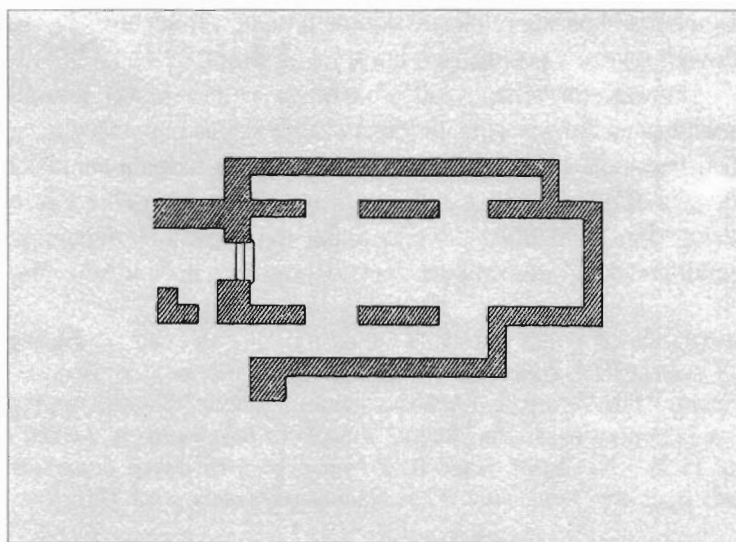
Dnevnik istraživanja je dopunjen mnogim crtežima i obojenim tlocrtima, a sačuvano je i nekoliko vrijednih fotografija snimljenih na licu mjesta. Nažalost, sva pisma i dopisnice nisu sačuvani.

Bez obzira što su arheološka istraživanja vodili amateri (Pavle Ergovac bio je trgovac a Pavao Perat student prava), koji nisu ni bili svaki dan na terenu s radnicima, a don F. Bulić je, pak, rijetko navraćao, sačuvana dokumentacija o ovim prvim istraživanjima kod Sv. Marte, s obzirom na tadašnju praksu, vođena je ipak stručno i tehnički dokumentirano, pri čemu su prilično detaljno opisani i ucrtani svi arheološki spomenici pokretni i nepokretni. Da je to uistinu tako, pokazala su revizijska arheološka istraživanja provedena u razdoblju 1967.-1969. godine pod vodstvom D. Jelovine i D. Vrsalovića.

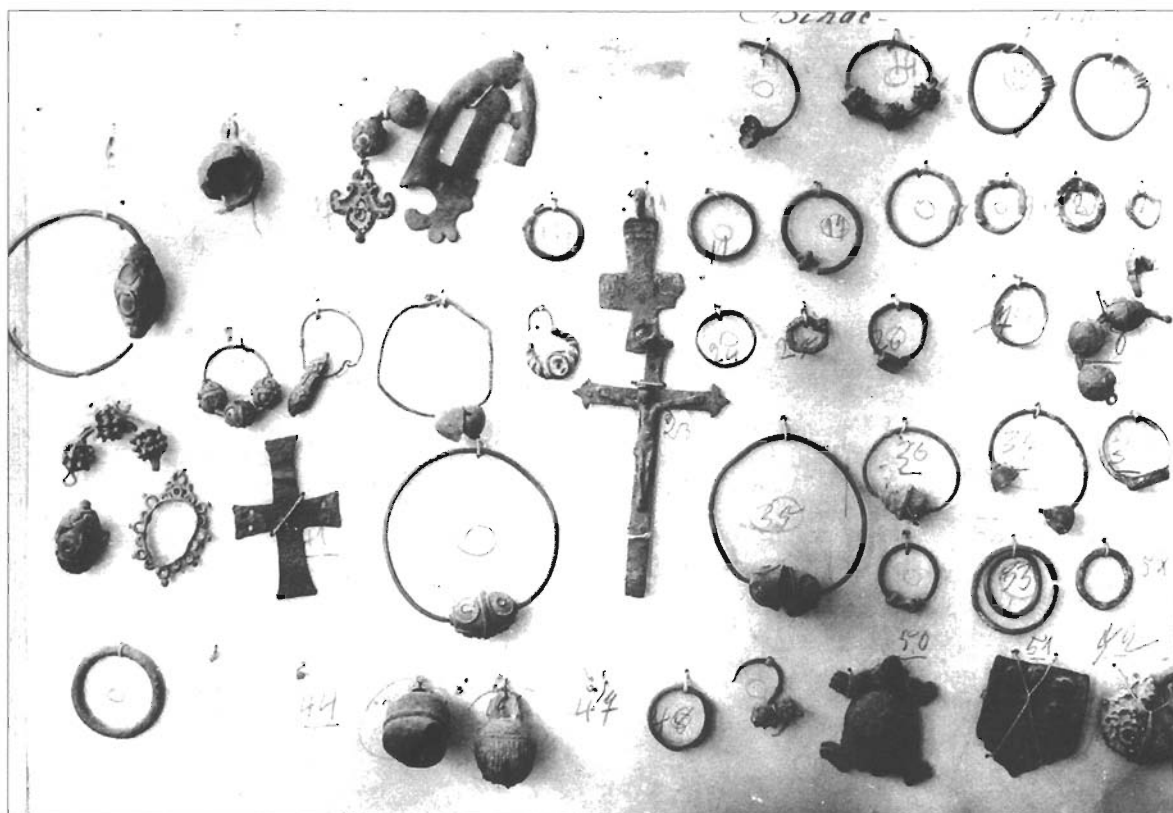
Dnevnik je uvezan u četiri bilježnice, svaka godina u svojoj, dok su dopisnice, pisma i zabilješke složeni prema datumima i za prve tri godine (1902. do 1904.) označene rimskim brojevima od I. do XLVI, a za 1905. godinu od I. do XVII. Naknadne zabilješke napisao je F. Bulić običnom olovkom, a on je najvjerojatnije od pisane dokumentacije i "sastavio" dnevnik.

Opis pojedinih nalaza s tih istraživanja ponavlja se na nekoliko mjesta. Prve rezultate objavio je u *Bullettino di archeologia e storia dalmata* za 1904. i za 1908. godinu P. Perat, kada je objavljeno nekoliko rimskih natpisa pronađenih oko Sv. Marte. Crteže kamenih ulomaka crkvenog namještaja i pokušaje rekonstrukcije izradio je austrijski arhitekt, povjesničar umjetnosti i konzervator Dagobert Frey (Tab. 1-16). Ti su crteži nastali poslije istraživanja i nisu dio dnevnika, već su na posebnim listovima. U svojoj raspravi *Die mittelalterliche Baukunst Dalmatiens* (Beč, 1911.) s općim prikazom srednjovjekovnog graditeljstva u Dalmaciji, D. Frey usputno spominje i rezultate tih istraživanja.

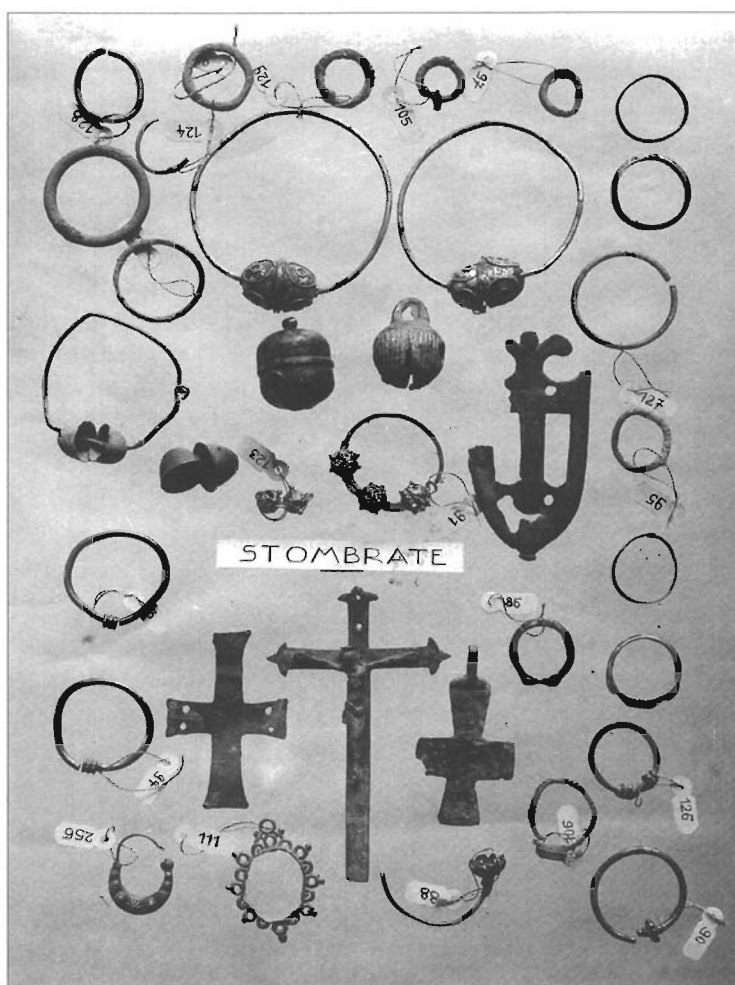
Prvi sažetiji izvještaj objavljen je 1907. godine u radu *U kolijevci hrvatske povjestnice* autorâ J. Kržanića i J. Barača. U Milanu je

Prvi publicirani tlocrt crkve Sv. Marte (prema U. M. de Villard-u).

*Nalazi otkopani 1902.-1905. godine
u srednjovekovnim grobovima
kod crkve Sv. Marte
(fotoarhiv Muzeja HAS).*

1910. godine tiskana knjižica U. M. de Villarda *L'architettura romanica in Dalmazia* u kojoj je, uz kratak osvrt na rezultate istraživanja, objavljen i prvi tlocrt crkve Sv. Marte. U dodatku *Bullettina* za 1912. godinu L. Jelić piše kako trobrodna građevina otkopana u Stombratama nije crkva Sv. Marte, već ostaci rimskog zaselka.

U vrijeme istraživanja Ćiril M. Iveković, arhitekt i arheolog, obišao je Stombrate i ponudio vođenje konzervacije Sv. Marte. U svom radu *Značajke graditeljstva ranog srednjeg vijeka u Dalmaciji*² ne spominje sama istraživanja, ali je vidljivo da je upoznat sa rezultatima. I sam osnivač društva *Bibać*, don F. Bulić u svojoj knjizi *Razvoj arheoloških istraživanja u Dalmaciji kroz zadnji milenij* (Zagreb, 1925.), istraživanja kod Sv. Marte jedva spominje, iako ih je on na stanoviti način vodio. Miho Barada je 1927. godine³ objavio raspravu *O našem običaju biranja kralja*. Istraživanja u Bijaćima ne spominje, ali u raspravi osporava da je tu bio kraljevski dvor, odnosno, on je takve pretpostavke nazvao "labavim kombinacijama". Arheolog M. Vasić u knjizi *Arhitektura i skulptura u Dalmaciji* (Beograd, 1929.) donosi mišljenja raznih pisaca koji su se bavili nalazima kod crkve Sv. Marte.

Tek je Lj. Karaman, povjesničar umjetnosti i konzervator, u svojoj poznatoj knjizi *Iz kolijevke hrvatske prošlosti* (Zagreb, 1930.) objavio opširan tekst o tim istraživanjima, te kratak osvrt u radu *Tragom hrvatskih kraljeva* iste godine. U to vrijeme je društvo *Bibać* predložilo Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu tiskanje monografije o istraživanjima u Stombratama, kojoj je autor trebao biti Lj. Karaman.

Povjesničar M. Perojević u radu *Najstarija hrvatska zadužbina - Sv. Marta na Bijaćima* (Sarajevo, 1933.) samo spominje istraživanja. A. Grgin, 1935. godine, u radu *Istraživanja starohrvatskih spomenika po splitskoj okolici* donosi u *Narodnoj starini*, sv. 31 opširniji osvrt i o nalazima kod Sv. Marte. Osim arhitekture pronađeni su oko crkve i grobovi s karakterističnim nalazima nakita koje je sažeto u foto prilogu objavio Lj. Karaman 1940. godine (sl. 2 - 3) u opsežnome radu *Iskopine društva "Bibać" u Mravincima i starohrvatsko groblje* (*Rad JAZU*, 268).

Institut za nacionalnu arheologiju JAZU u Splitu u razdoblju od 1967. do 1969. godine pod vodstvom D. Jelovine i D. Vrsalovića izvršio je reviziju prijašnjih istraživanja i konzervaciju objekta 1970. godine. Tek stotinu godina nakon prvih istraživanja u Stombratama i gotovo četrdeset nakon revizijskih, ukazala se prilika za prvo sustavno objavljivanje svih tih rezultata.

Na sljedećim stranicama donosimo što je o tim istraživanjima zabilježeno u spomenutim bilješkama, odnosno dnevnicima koje su pisali P. Ergovac i P. Perat, ondašnji suradnici *Bibaća*.

Str. 11-25.
Crteži kamenih skulptura otkopanih
u ruševinama crkve Sv. Marte od
1902. do 1905. godine prema
D. Frey-u (u arhivu Muzeja HAS).

² *Narodna starina*, sv. 1, Zagreb, 1922, str. 23-32.

³ *Starohrvatska prosvjeta*, N. s., sv. I, (3-4)/1927, str. 197-210.

Kapitela

1) prvi stubal las an dr. krunen
 pila, 2 Klama p.l. an der
 oberem las (ganz erfalten
 habricht)

2.) 4 stubal las (agcent.) oben in an der
 mit 2 pila

3.) a) 4 stubal las an der
 2 " " oben

6) 3 Klama Rüste mit glanz
 flak pila, an obigen an
 einem abstrusen Kapitäl.

4) krunen stubal las, oben Klama
 + ein Klama Rüste an glanz R.

5) oben ein stubal

6) glanz Kay mit flak an der
 pila pila flak erfalten

7) glanz Kay ganz erfalten
 oben ein stubal las

7 a) glanz R. 7 ganz erfalten

8) ganz mit stubal las an (agcent.)
 (2 Rüste)

9.) glanz Kay " " " "
 an der flak an der ein Kay

2. fite voluten an der Rüste an 2.)

1. Mittel voluten mit flak an der
 an der an der 4.) glanz an der

9) Basen

1.) 21 27 17.5

2.) 10.5 27

3.) 9 27

4.) 13.5 27

5.) 5.1 20.5

6.) 24.5 11 2=13.9

7.) 21 11

8.) 21 11

9.) 12.5 12.5 20.5 11

1913 T.I.

Prof. Dr. Dr. Josef Frey

Platane und Platten

1.) *zwei-fachig*

10
22
15
18
15
106

unten
oben
mitte
rechts
links

2.) *zwei-fachig*

16
27
6
8
52

unten
oben
mitte
rechts
links

3.) *Platte mit Kreis (aufgen.)*

$d = 11$

4.) *Platte mit Kreis (aufgen.)*

$d = 9$

5.) *zwei-fachig*

10
4
4
4
5
10

oben
unten
mitte
rechts
links

*ab angearbeitet, abschließen
bühnenmäßig
2 gemittelt
siehe unregelmäßig*

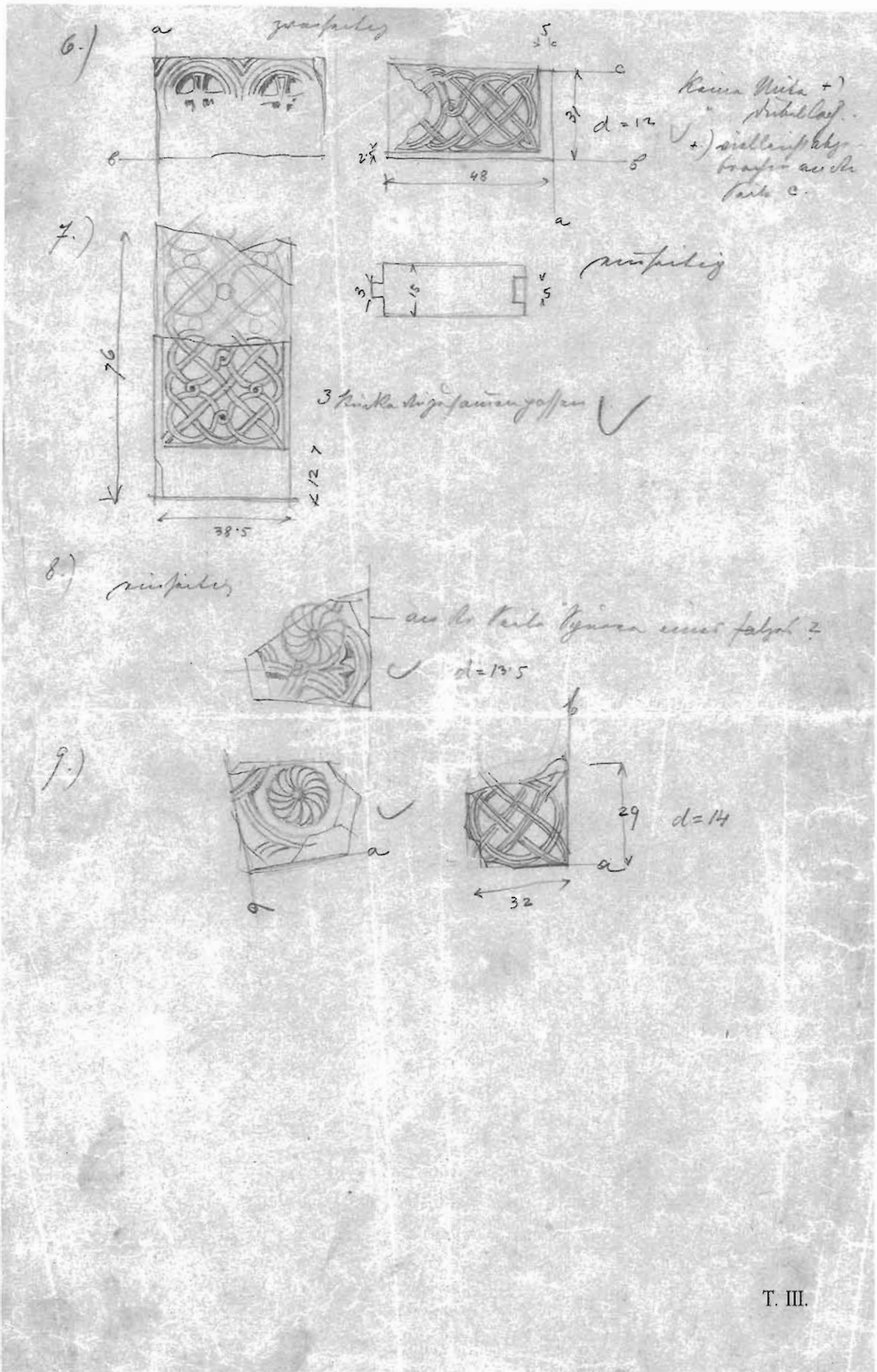
$d = 10$

gleich 1. u. 2. unten.

*die Arbeit an der Linsenplatte
der Jochlein nach aufgedruckt
in Platten 3 u. 4*

*auf der
Rechtsplatte
gleich*

T. II.

Aspiralica

1.)

$d = 12$
28
Pret 2.5

2.)

4 Rillen

3.)

18
18
11.5

4.)

22
12
12.5
14.5

Papna.
Lauza 28 - Pret 2.5
0.29 ✓
0.42 ✓
0.49 ✓
0.22 ✓
0.25 ✓

mit erlangen
auf der Aspiralica
fallen die
geraden Linien
2.)

Papna 40 Pret 3:3
3.)

14.5
18
18
11.5

Papna 26, Pret 1:2
Zufahrt zu 1.)

Ronsale u. Architekturtheorie

1.)

20.5
38.5 2 Rillen
14
26
11.5

2.)

33
14
5.2
4.2
3

3.)

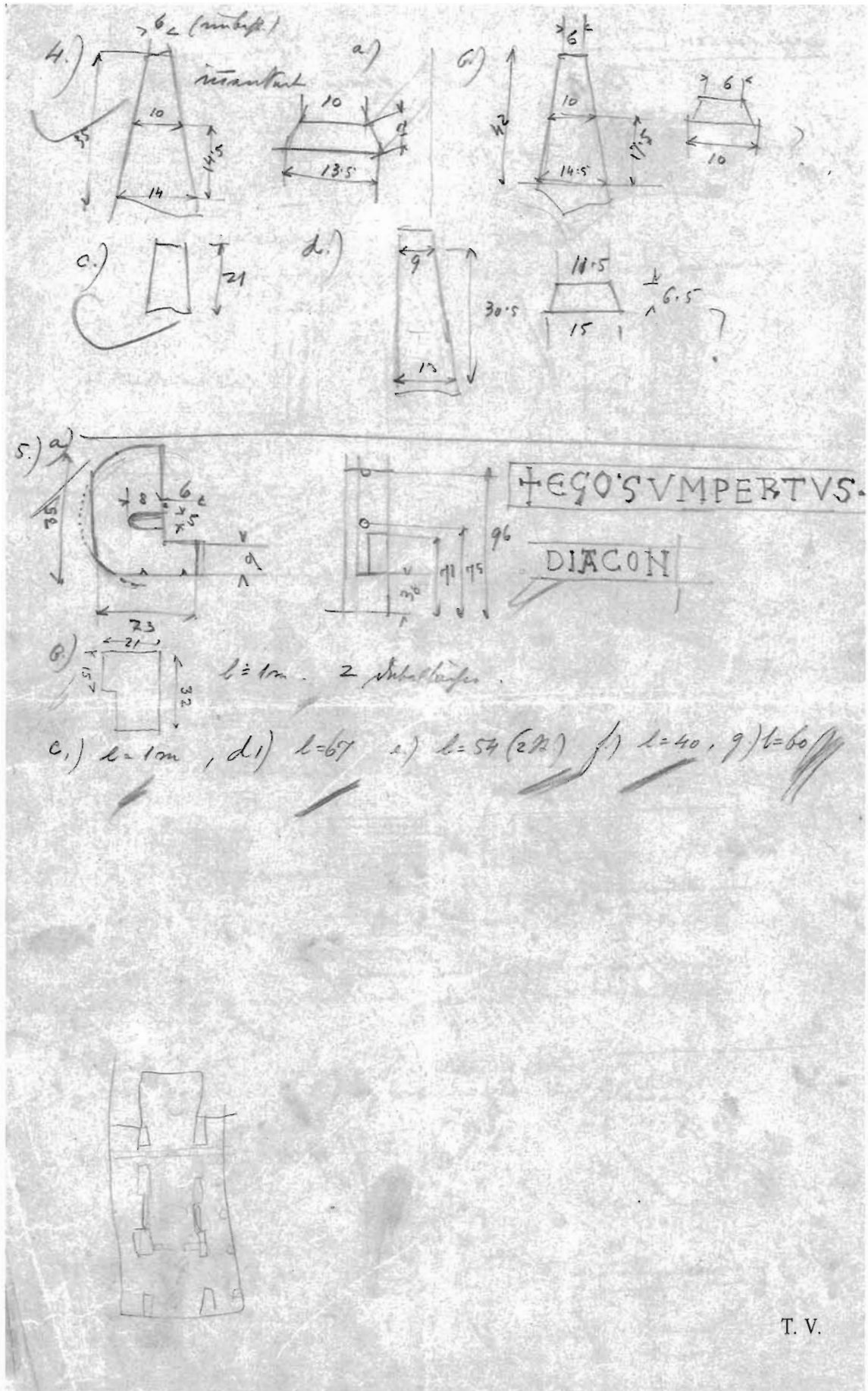
18
12
23.5

4.)

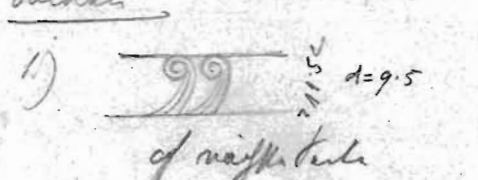
22
12
12.5
14.5

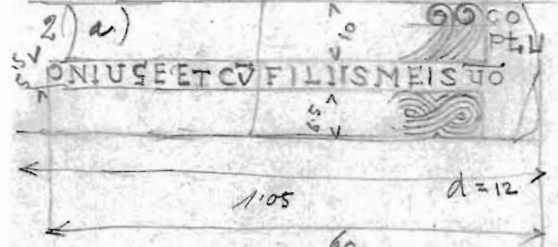
Ronsale sind immer die gleiche Form, nur die Größe
ist die Ronsale sind immer die gleiche Form, nur die Größe
ist die Ronsale sind immer die gleiche Form, nur die Größe

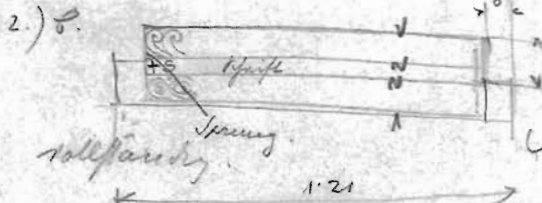
Papna 32 Pret 1:2
oben Ronsale R. d. 1/2 cm
unter Ronsale R. d. 1/2 cm
3 cm tiefes Loch mit T. IV.
Rille
+ 1) von Ronsale 1/2 cm

Balken

1.) $d=9.5$
of waiff. teile

2.) a) $d=12$
 1.05 60

2.) b) $d=12$
 1.21

3.) $d=11$
 17 22.5
Anticiale gjean da Miller za sirona laupant

4.) $d=11$
 14 22.5
gjean da Miller za sirona laupant

5.) a) $d=11$
 18 22.5
gjean da Miller za sirona laupant

5.) b) $d=11$
 18 22.5

jedan waiff gjean obijen kincel gjean da et waiff auf der Ruckseite der firtchpfeil Profil gjean. - abendfall 2 drittel waiff

Länge 23 (24) ✓

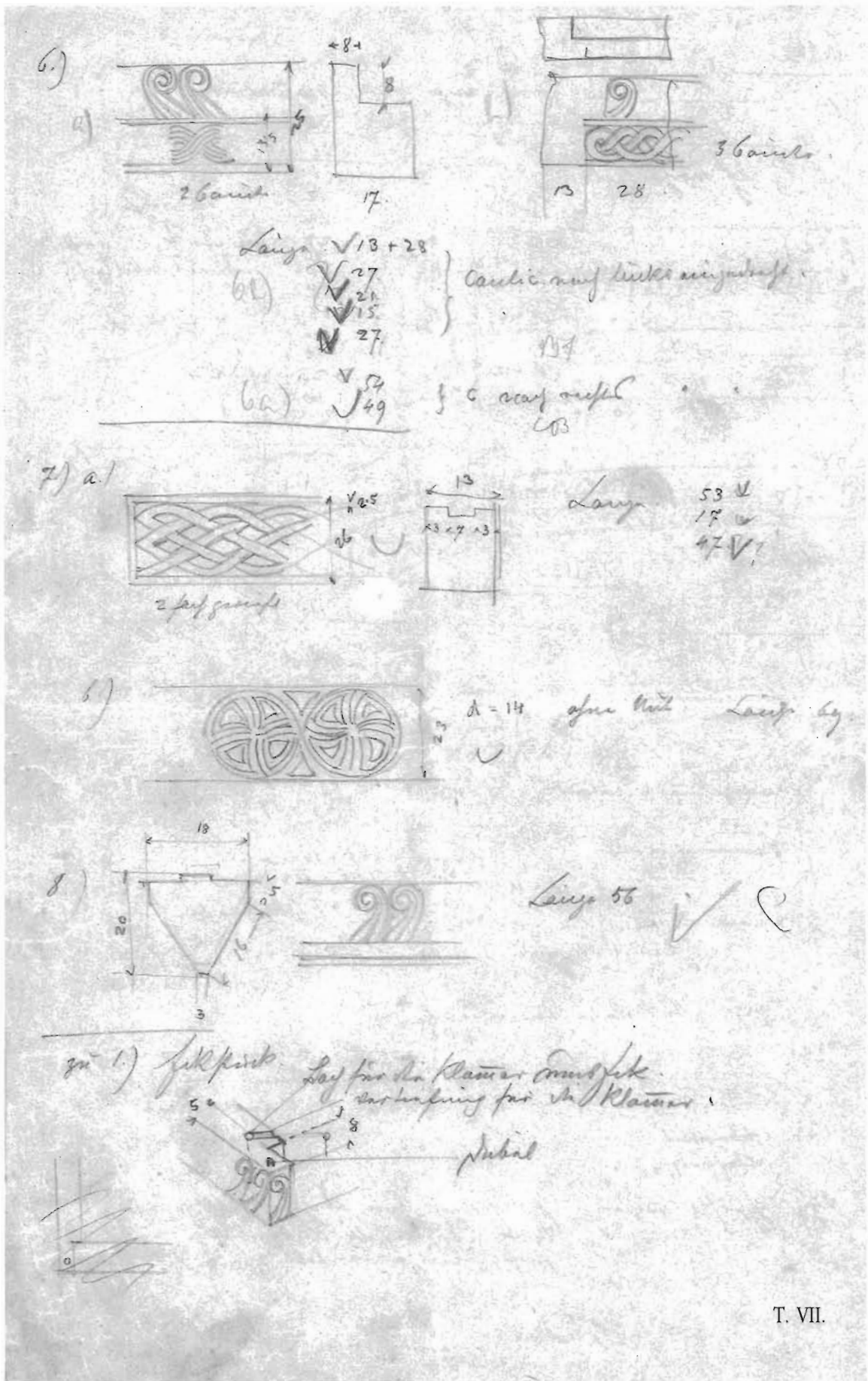
Länge: 24, 48, = 2 drittel ✓
 36 ✓
 31 ✓
 21 ✓
 22 ✓
 24 ✓
 27 ✓ *In der Miller waiff*
 21 ✓ *abgegriffen drittel laup.*
 18 ✓
 33 ✓
 26 ✓ *AW*
 16 ✓
 27 = 2 drittel ✓ **380cm**
 30 ✓
 50 = 11 (2)

Länge 23+19
 11 ✓
 16 ✓
 24 ✓
 38+15 ✓
 48 ✓
 23 19

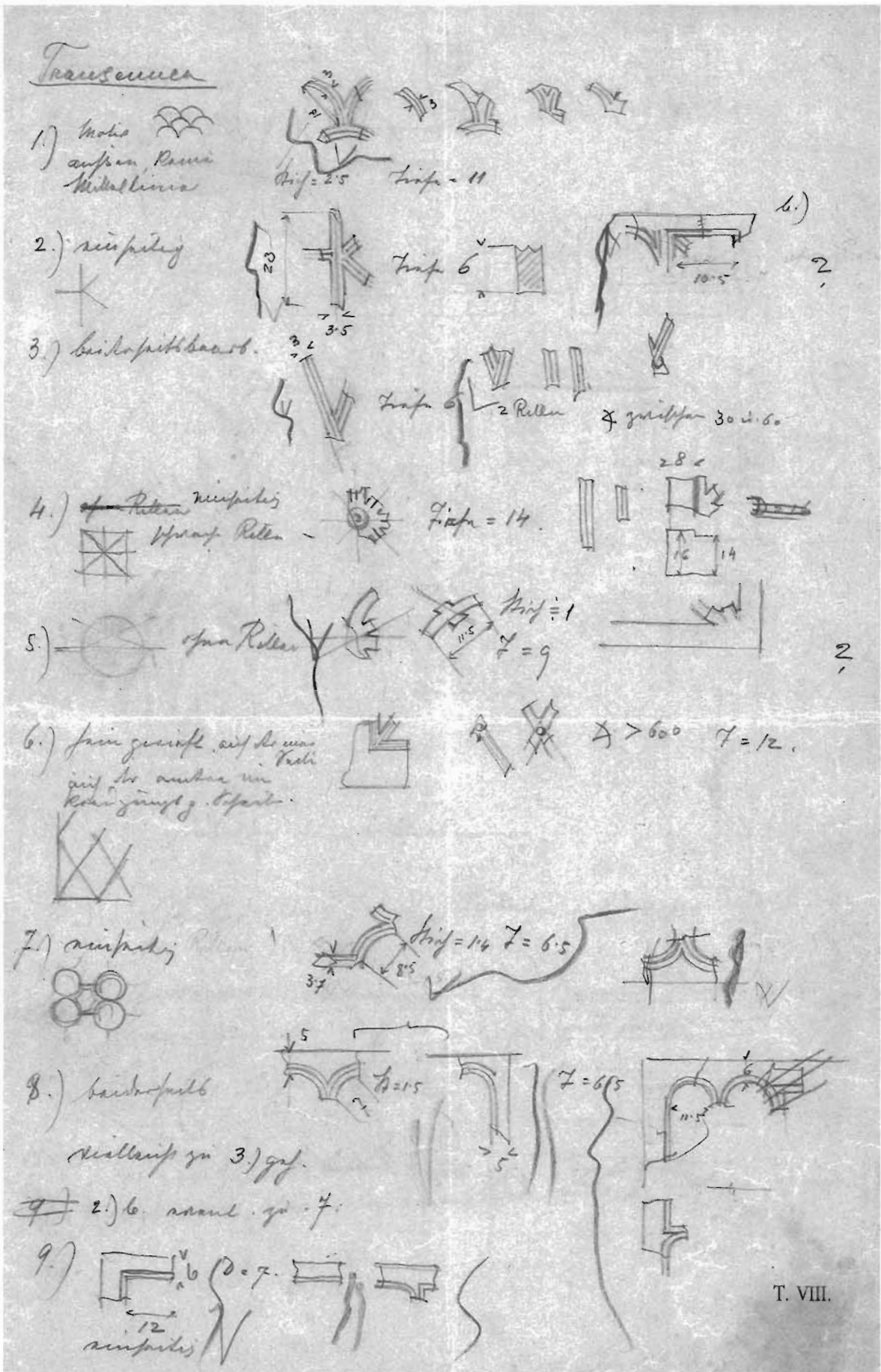
Länge = 22.5 + 14 ✓
 $\sqrt{77.5} = 2 \text{ drittel}$
 $\sqrt{12.5 + 7} \text{ (abgegriffen)}$

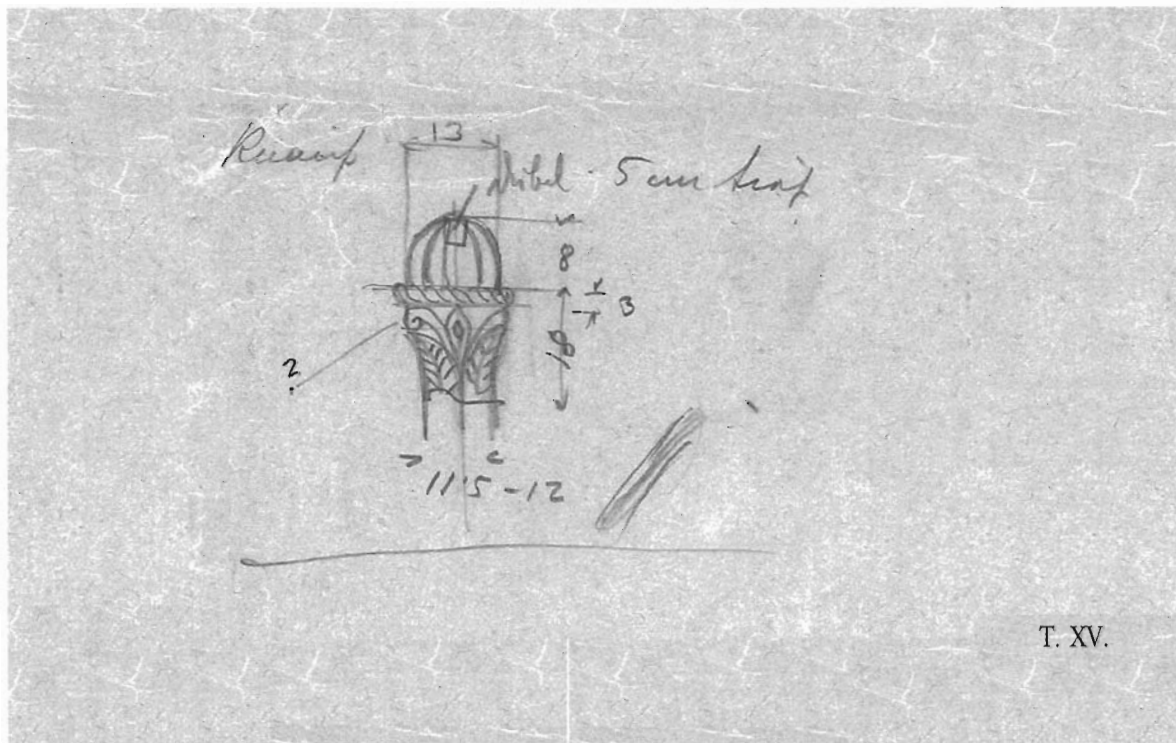
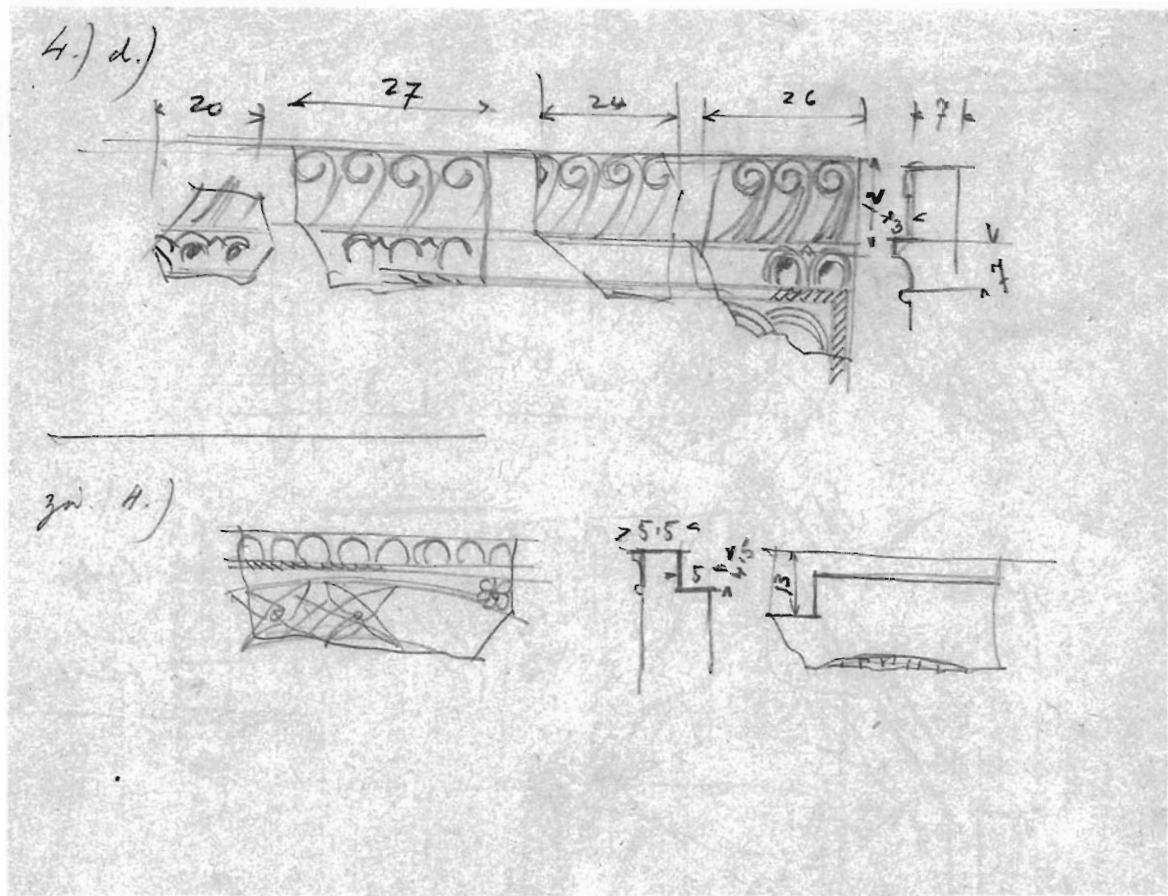
Länge 23 (24) ✓

T. VI.

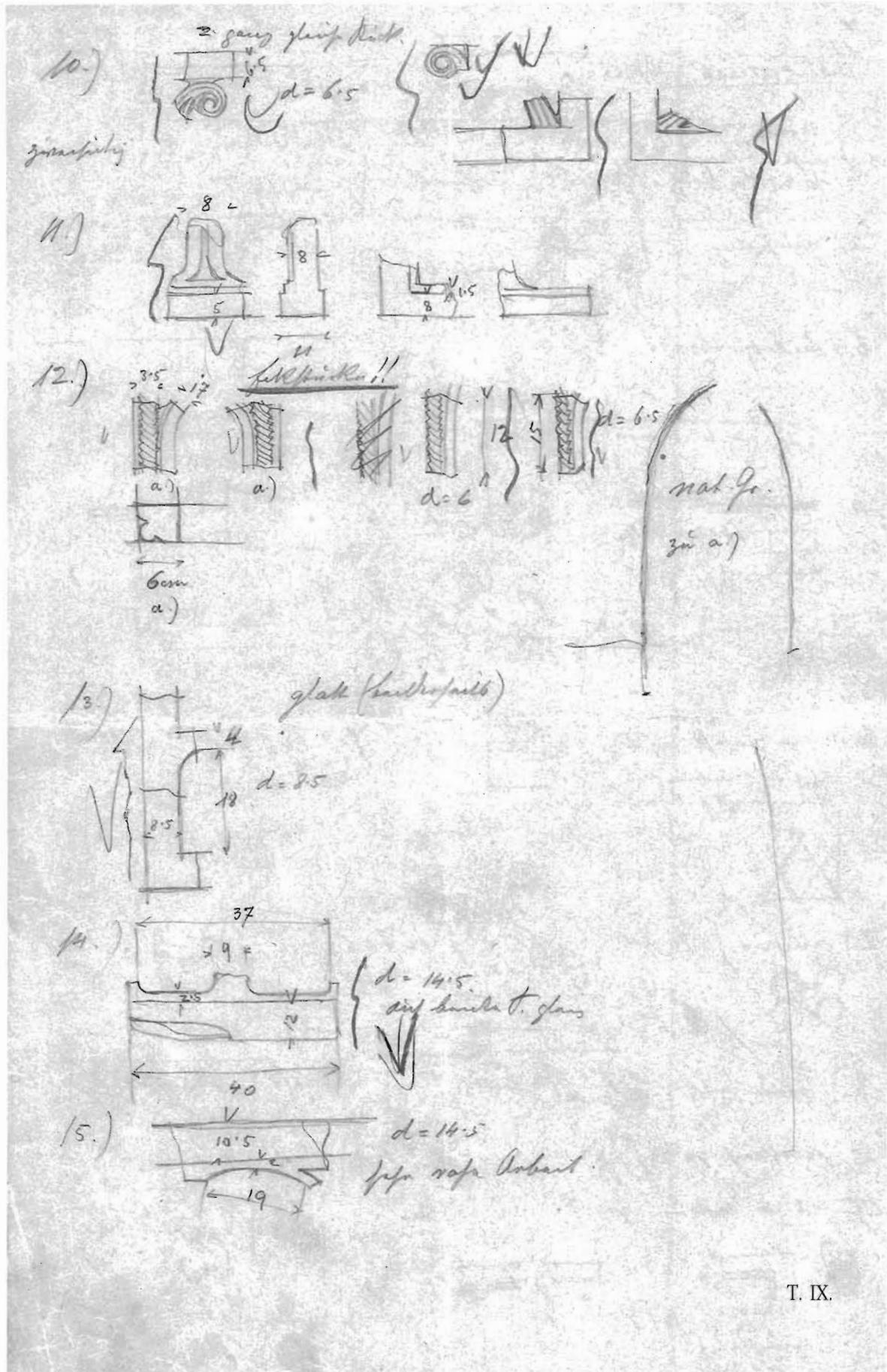

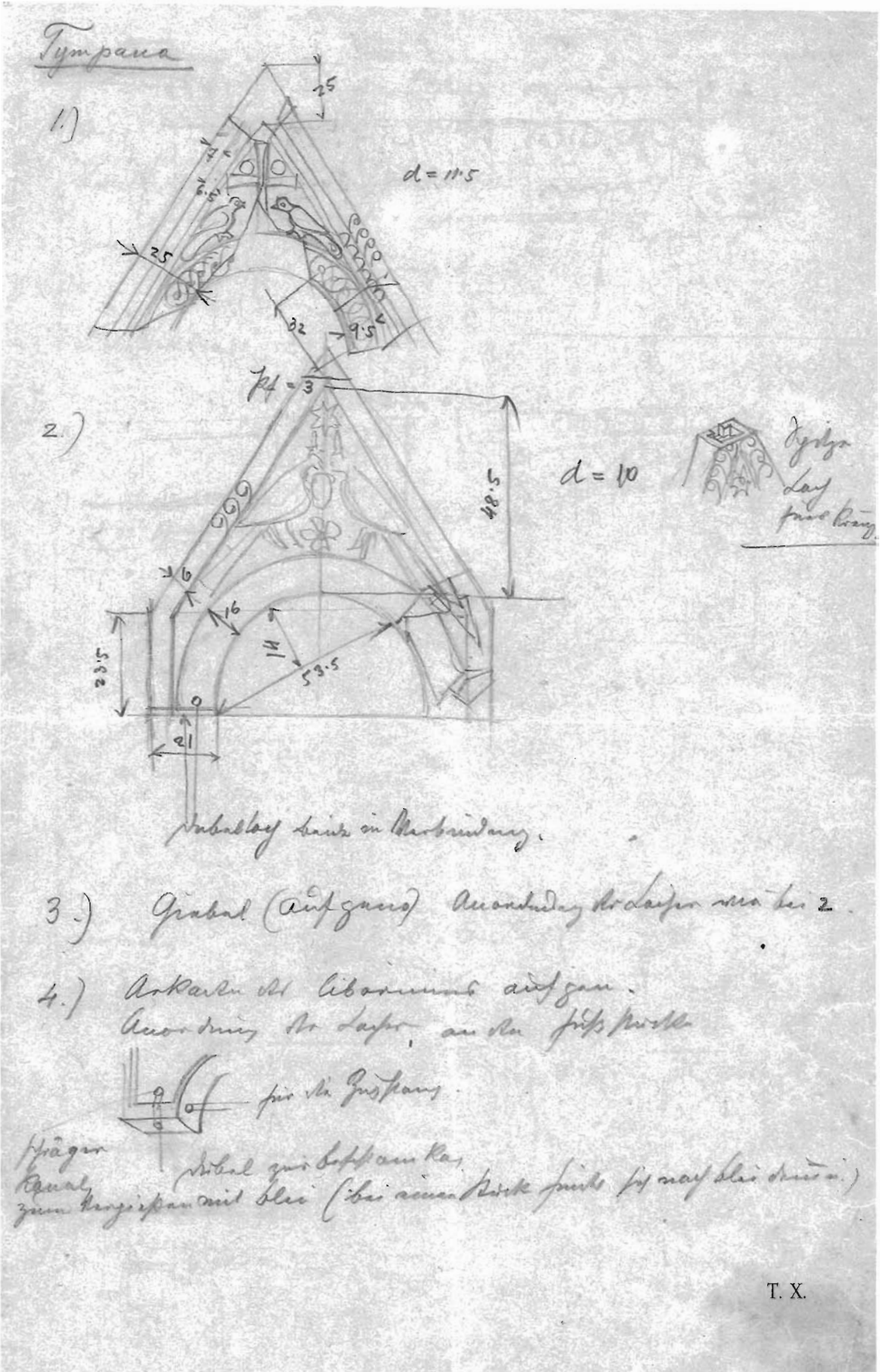

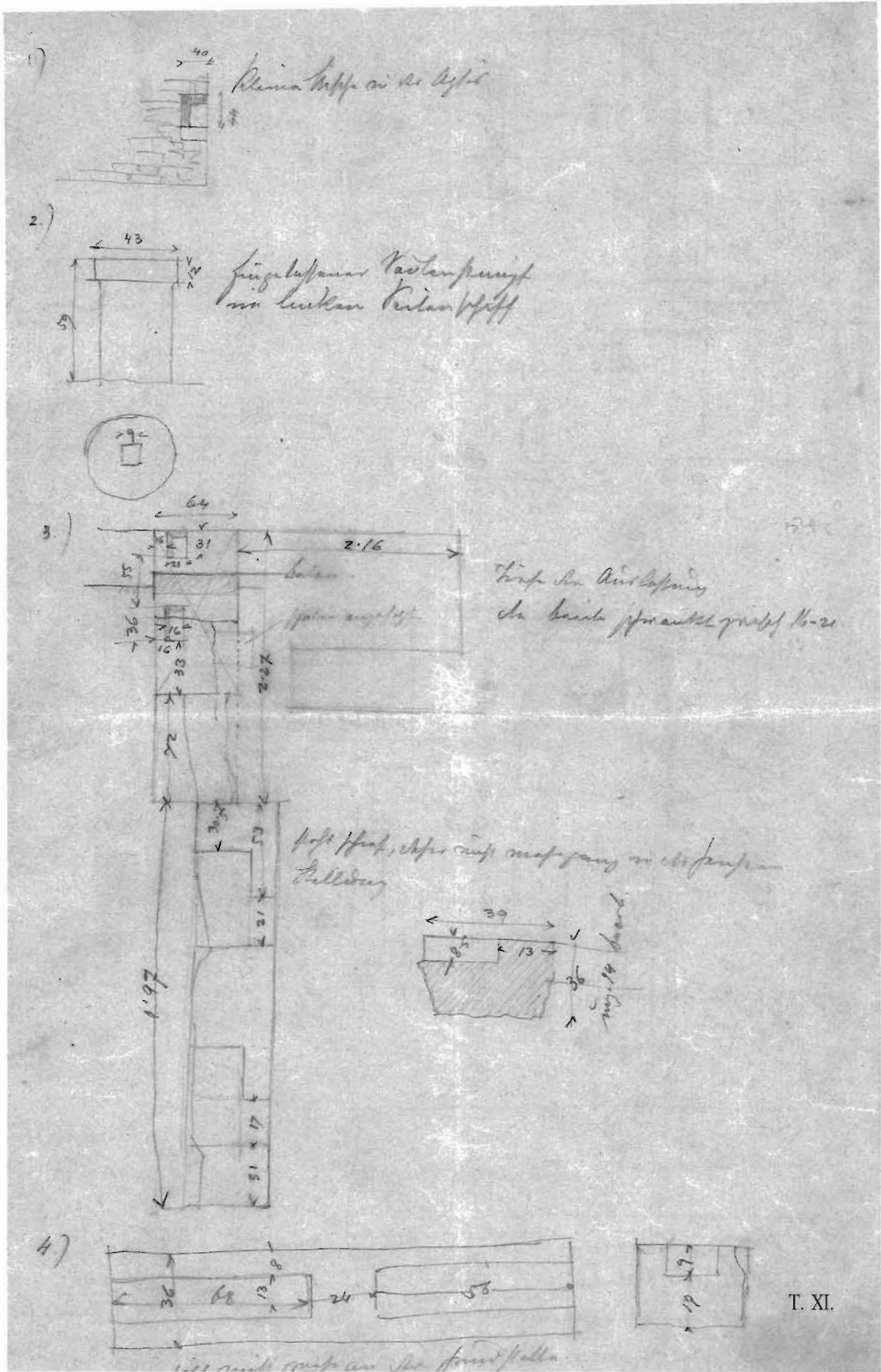

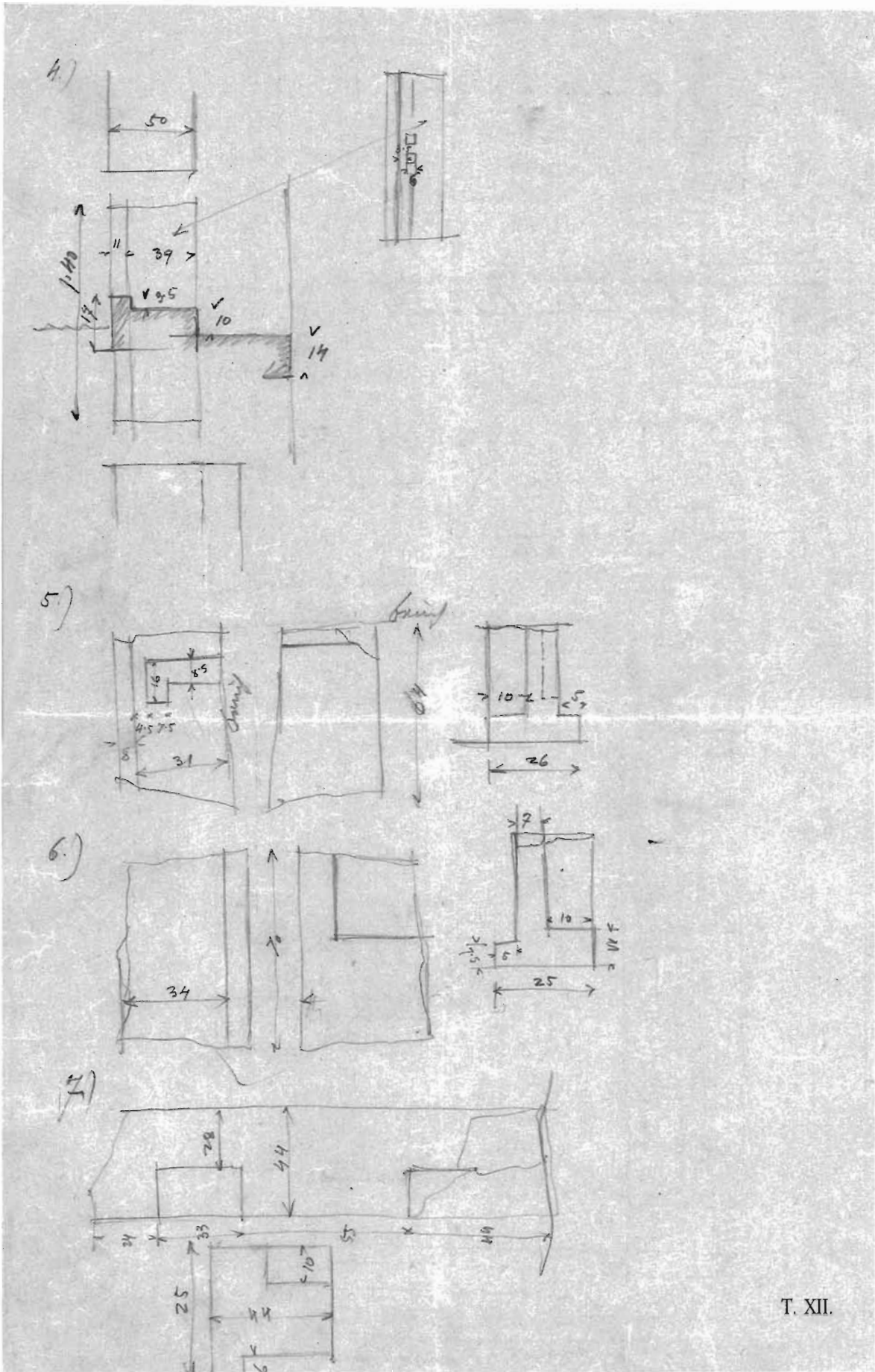
T. XV.

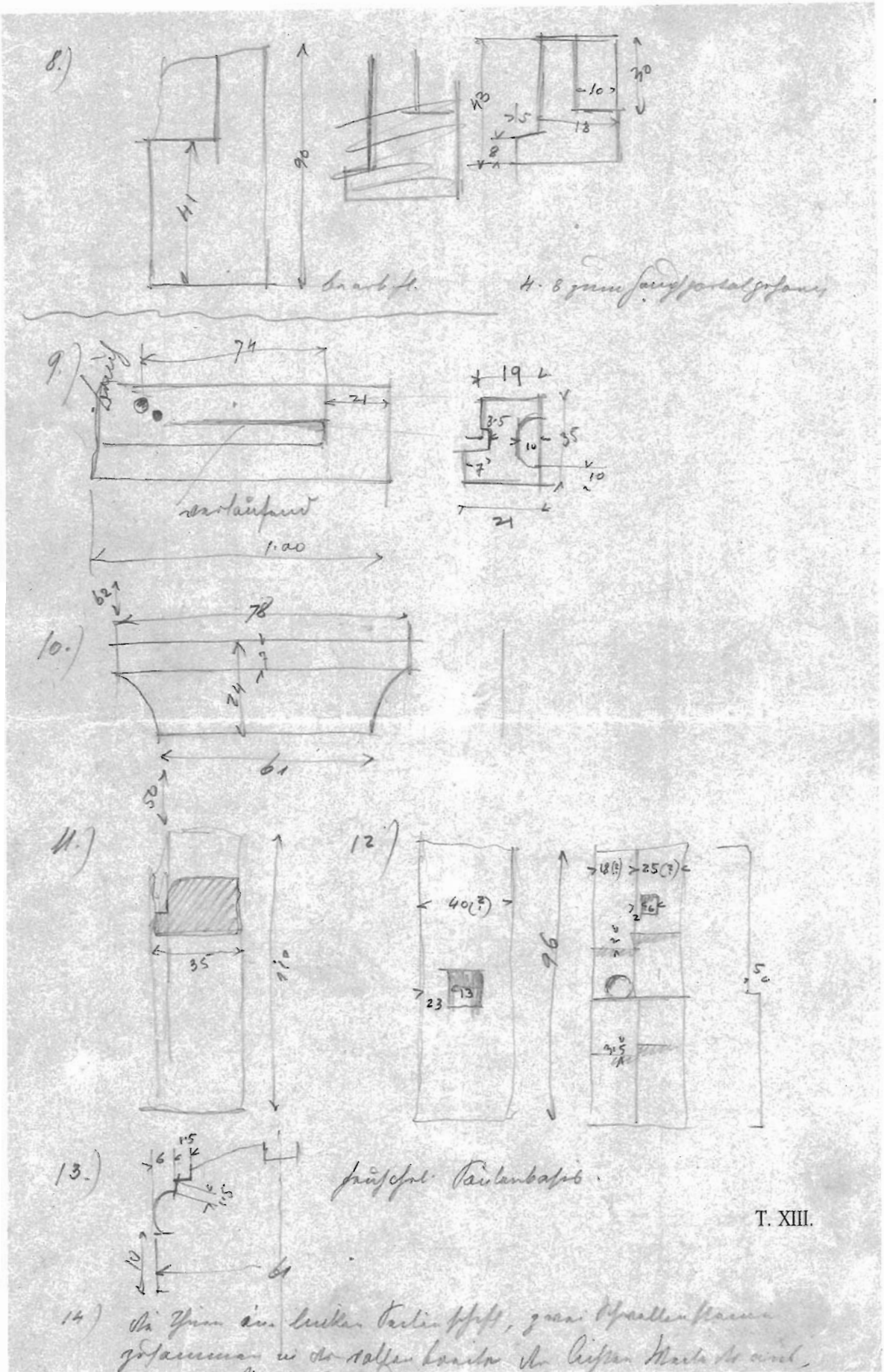

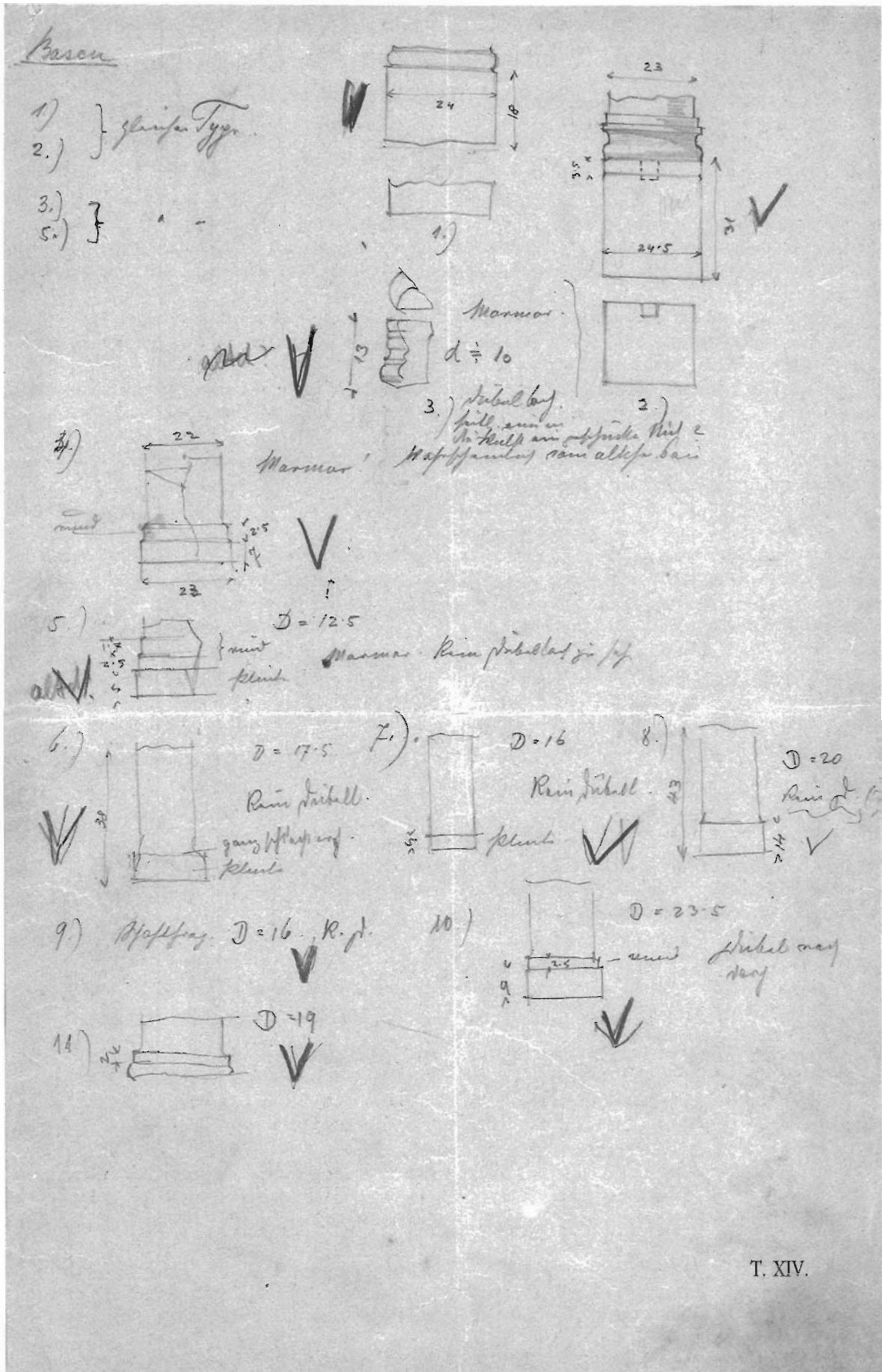
T. XII.

T. XIII.

Dnevnik iskopina kod Sv. Marte 1902., 1903., 1904. i 1905. godine
u formi pisama P. Ergovca i P. Perata društvenih suradnika
na društvenog predsjednika Franu Bulića

prepisao: H. Gjurašin

I.

(6, 7, 8/III)

Dne 6 ožujka otpočela se je radnja kod Sv. Marte, s početka dok se uputilo su manje radnika, kasnije pošto prošireno, nastavilo se su više. Počelo se otkapati po više sjevernog zida postojeće crkvice Sv. Marte koja potječe iz XVII vijeka u prostoru O.

Dne 7 ožujka, pošto se je prorovalo do 2 m. dubine ispod raza donjeg praga vrata navedene crkvice, naišlo se kod zida A uprav ispod temelja istog do 1.50 m. duboko a udaljeno od sjever. zap. kuta crkvice m. 2.10 na sarkofag potanje opisan u pismu P. Ergovca 8/III 902 među ovim spisima.

Jošte se je otkrilo mnogo jednostavnih grobova, u kojima bijahu položeni kosturi u raznim slojevima, razno orientovani, ali ponajviše među 4 ploče iz vapnenca, osojno položene sa petom zgor kao poklopac, bez ikakva uresa ili nakita unutar među kostima.

Sa iznimkom što su neki obliepljeni klakom i pržinom poput taraca našastog tičak navedenog sarkofaga; opazit je da je većina orijentovana prema istoku; a neki i ispod taraca.

7/III otkriveni su i temelji zida QT dug 4.50 šir: 0.50, to je dio vanjskog zida pobočne lađe prvobitne crkve Sv. Marte iz IX vijeka.

Do ovog temelja našast je stupić što je uzdizao ulaz kroz ikonostas u svetište; on je od kamena sa znamenom starokršćanskog križa uzvisito (razlikalno) urezana. Sličan ovome komadu našao se kasnije kao skalina uzidana na pobočnom ulazu u svetište pod H, razlikom, da je tu križ u reliefu i tačnije izraden od predašnjeg.

Temelji zida pod QT sasvim su trošni, sazidani iz prostog domaćeg kamena (smrdelja) sa smjesom sastavljenom iz malo klaka i mnogo potočne krupne pržine.

Dne 8/III usljed kiše pretrgnuta radnja oko iskopina, te samo 3 radnika sa nadzireteljem Zanetom ostaše poslije podne i otkriše sarkofag.

7/3 otkriven da obadu e da li što krije, uresa ili nakita; ali žalibože ovaj pokušaj ostao bezuspješan. / Vidi pismo II i III P. Ergovca/.

II.

Prečastni Pragospodine!

Štafilic 8/III 902

Jučer odkopaše ispod temelja uzdužnog zida stare crkve, jedan poklopac sarkofaga dulj. 2.00 Met. & širina 60 cm. od prilike; bez ikakva nadpisa. Pod pločom zvuči praznima, dakle morala bi biti i grobnica, ali danas ne prosljediše uslijed nastavše kiše. Toliko Vam javljam ravnanja radi. Sa odličnim poštovanjem

Vaš odani P. Ergovac

III.

Prečastni Pragospodine!

Štafilic 8/III 902

Nadometno mojoj jutrošnjoj dopisnici moram Vam javiti slijedeće potankosti.

Ona obavjest glede odkritog sarkofaga pošlo po naputcima nadziretelja; ne bijaše sasvim tačna.

Danas poslije podne kad prestade kiša, podoh su 3 radnika i odkrismo sasvim onu grobnicu, koja ali se ne nalazi na južnoj strani već na sjevernoj postojeće crkve Sv. Marte i to od iste udaljena Met. 2.10 a ispod niveau čimatorija do M. 1.50, upravo pod temeljem zapadnog zida (pobočnog) prvobitne crkve istoimene.

Ponajprvo digosmo poklopac ravan sa alto-reliefom koji predstavlja iznad mrtvačeve glave na izpupčeni (reliefu) jastuk i u sredini izlizana hodom ljudska figura (glava), na dnu (položaju noga) nahodi se relief slabo sačuvan, grb sa krunom rekli plemičkom povrh istog; u sredini polja toga grba izgleda ko četveronožna zvir u propanj propeta (možda lav ili konj) koja u prednjim nogama nešto drži.

Sve strane obadosmo pomno, ali nemogosmo naći ikakva nadpisa, sa podnevne strane (po svoj prilici lice groba) ljepše isklesano i kao nekakve brazgotine poput slova ali pošto u velikoj dubini nemože se izvjesno razpoznati da li su slova.

Četvrtu stranu nemogosmo razgledati, pošto se nahodi za jedno dvaestak ctm. pod temeljem opisanog zida; s koga trebalo bi jošter mnogo okolo raskopati za izvaditi van.

Nutarnja duljina sarkofaga jest Met. 2.00, širina M. 0.54, debljina poklopca 13 cm, iz prostog kamena* kakav se i danas vadi

u obližnjoj šumi "Medvači"; kamenica se raspukla na jednom mjestu, a poklopac na 2 te je uslijed toga i izrađena u 3 komada.

/* ne! samo poklopac? arca je od smrdeča - naknadno upisano.*/

Ljudski se kostur dobro uzdržao, orientiran je od zapada prema istoku, dug Met: 1.90, kako i svi ostali kosturi kojih su bili dva sloja iznad ovog sarkofaga sa pločama okolo i ozgor ili jednostavno u zemlji.

Do polovine je pun vode a na dnu i vrhu nešto zamuljene zemlje, koja je padala kišnicom kroz pukotine, akoprem je iznad poklopca bio sloj klačarde do 15 cm debeo, i okolo sve nasadeno i oklačeno kamenjem e da se holje mrtvac sačuva.

Ovaj je sarkofag bio pred svetištem, jer se dalje istog na sjever vide temelji stupova koju podržava luk abside i tu se je uz ostale ulomke našao lijepi timpan sa volutama i simboličnom pticom te ornamentom pletera narodnog sloga.

Po svom izgledu to je bio grob nekog velikaša hrvatskog, pak želio da Vi osobno pregledate na licu mjesta i odredite, da li se ima izvaditi van ovaj sarkofag; ili u protivnom slučaju kako dalje prosljediti, tim više što je sva prilika da se može i dotični natpis otkriti.

Sutra očekujem Vas ili odnosne naloge u pogledu ovog predmeta, koj se meni pričinja toli važnim.

Međutim primite srdačan pozdrav.

Vašeg odanog P. Ergovca.

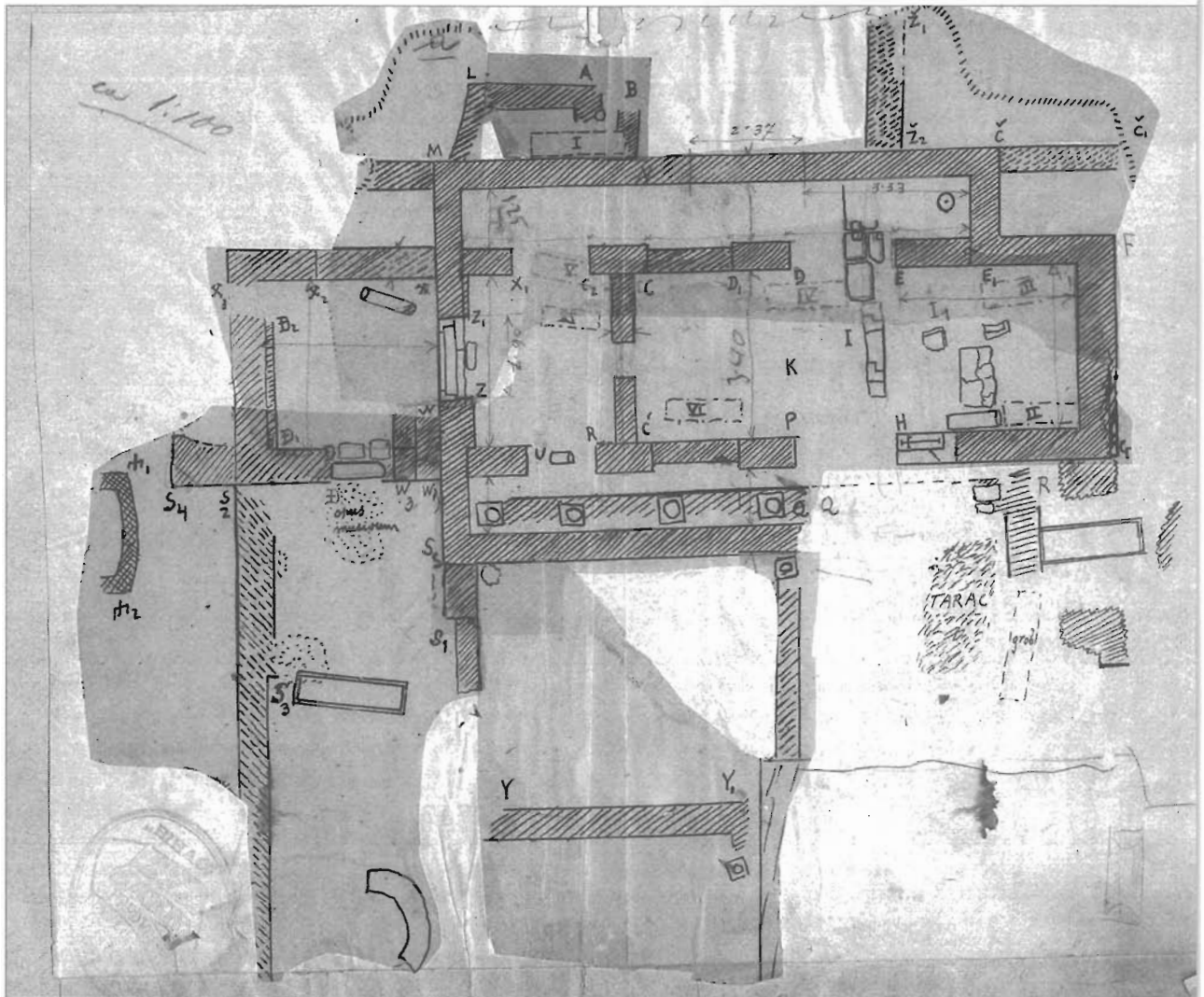
PP. Cijenim da bi shodno bilo da Vi službeno naredite mjestnoj žandarskoj postaji (u K. Staromu) da pripazi eventualno oštećivanje starina na iskopinam; jer su ljudi znatiželjni te iz one tradicionalne požude: kopa se blago!!! mogli bi štogod i oštetiti.

IV.

Dnevnik iskopina u sv. Marte.

(od četvrtka u podne do subote u podne) 13/III-15/III 902

!vidi nacrt!

Pošto je bio otkopan prag I dug preko 2 m, prosljedilo se kopati prama sjeveru, te se je pri tome našlo kraj zida E. Dalje se prama sjeveru nije moglo prosljediti pošto je tu put.

Ja sam govorio da se ide na istok, želeći da se razbistri čudna nepravilnost ugla F, no "villicus effosionum" nije htio poslušati, nego je skrenuo na zapad, te je pri tom došao do zida D, pak su se pri tom otkrila vrata DE široka 2.10 m. Debelina zida iznosi 0.56 m.

Na zemlji na vratima našla se velika ploča sa dvjema izdubinama na sjevernom kraju, a iza nje se vidi kraj druge ploče također sa izdubinom, te se izdubina jedne ploče slaže uz izdubinu druge ploče, praveć tako četvorinu.

Izgleda ovako: /sl. 1/

Izgleda kao da su ploče uzidane u vapno, no nijesu još dobro pročišćene.

Zatim se je prosljedilo otkopajući zid DD. Taj je zid još prilično dobro sačuvan. Pri tom se je poslu našlo jedan grob, kako je naznačeno u nacrtu. Danas poslije podne nastaviti će se pravcem DD na zapad dok se ne nađe ugao. Tako barem veli "villicus effosionum", koji radi jedino po svojim planovima.

Danas u jutro kopajući iza praga I našlo se okolo mjesta K dva ulomka natpisa i jedan ulomak ornamenta iz dobe hrv. nar. din. Na prvim dvama ulomcima natpis teče i isprijeđa i straga, dočim je na trećem ornament samo s jedne strane.

1) ulomak /sl. 2 i 3/ širina (diametralno) 28 cm, visina 20 cm, deblina 11 cm, visina slova sprijeda 4 1/2 cm, visina slova straga 6 cm.

2) ulomak /sl. 4 i 5/ visina 0.20 m, širina 0.18 m, deblina 0.10 m, visina slova 0.05 m sprijeda, visina slova straga?

3) Treći ulomak nosi sprijeda nešto ornamentata iste vrsti kao i prva dva. Straga je ravan. Visina 0.13 m, šir. 0.14 m, deb. 0.08 m. Slova su jasna, sigurna i dobro sačuvana, te netreba otiska.

Danas je također bio izvađen iz zida sadašnje crkvice i ulomak ERI ROGAVI /BRISTVM DO. To je komad gornjeg praga, od nekakvog crnkastog kamena. Vis. 0.23, šir. 0.43, Deb. 0.31 m. Sada je u crkvisi.

Na ulaznim vratima sadašnje crkvice uzidan je u tlu također i komad ornamenta na pleter, poznate dobe. Ako mislite da bi ga se moralo izvaditi, vi samo pišite. Leži ovako: /sl. 6/ a) prag, o) ornament.

Rišuć približno nacrt koji vam prilažem bilo je nemoguće tačno nacrtati prostor ABCIK, pošto ga je "villicus effosionum" bio svega raskopao, te pri tom porušio i raskopao do temelja gotovo vas zid Q R. Po njegovom nestalnom kazivanju rek bi da je taj zid stajao onako kako je nacrtan. Sve je kamenje također u tom prostoru razbacano, te se nezna stalno mjesto gdje je prije ležalo. On veli da će sagraditi iznova u suho taj zid, kada se budu konačno risale iskopine. No pošto je on već sada zabravio kako je što ležalo, bojim se da bi usljed toga mogao nastati kraljevski dvorac iz IX/X vijeka kao na Mirima.

Da se uzmogne raskopati još jedan komad puta mislim da bi se moglo zasuti plitku jamu ab koja se nalazi na sjever puta. Pri tome bi valjalo ukloniti i ogroman kamen sličan dnu od turnja, koji se nalazi pri I. O tom svakako pišite.

U prostoru KED našasto je više komada praga; jedan takav komad nalazi se i pri I₁.

U ponedjeljak ćemo raditi //O//OMO FIERI PRECEPT

Kaštel Stari 15/3 1902

Sa štovanjem Pavao Perat

V.

Nastavak zadnjeg dnevnika

(Prilažem tačan nacrt iskopina zadnjih dana) od 15/III-18/III

U subotu poslije podne prosljedilo se je s iskopinama na zapad, te se je došlo do ugla C. Taj je ugao bio prilično porušen te se je površ njega nalazio prost grob. Zapadni kraj zida CD bio je u suho nadograđen u obliku ugla zida, tako da je izgledalo da ili zid tu svršava, ili pod pravim kutom zakreće na sjever. Taj je nadogradak izgledao ovako: /sl. 7/. Kada je vill. eff. došao do tog prividnog kraja i našao tu grob, misleć da tu zid svršava, nije tu dalje kopao, a mislim da je i radu ostavio prije vremena, pošto su u subotu popodne veoma malo iskopali.

Ja nijesam bio onamo u subotu poslije podne.

Kako se danas nije moglo kopati radi jučerašnje kiše, ja sam bio danas sam u s. Marte. Tamo sam malo pročeprkao mašklim kod C, te sam tu našao za čudo tanak zid koje skreće put podneva. Ujedno sam malo pročistio ostatke zidova A i B.

Zid EF dug je 3.80 m, dočim je zid CD dug samo 3.30 m, a vrata DE široka su 2.10 m. Debelina obaju zidova iznosi 0.56 m. Zid FG na uglu F izgleda da je u kašnje vrijeme nadograđivan, pošto mu je vapno neobično bijelo, te je rek bi zato debeo 0.88 m na tom kraju. Južni je dio zida odlomljen od ugla F te je usljed toga poletio na istok, a debeo je 0.66 m. U plitkoj jami ab nalazi se neko kamenje pri B zidano u vapnu, te izgleda kao komad zida deblina 0.48 m, te izgleda da je to nastavak zida pri C, pošto je i zid pri C također debeo 0.48 m. 0.34 m na zapad nalazi se jasno vidljivi ugao A zida u vapnu. Zid koji ide na zapad debeo je samo 0.47 m, dočim je onaj zid koji ide na jug debeo 0.56 m. Dalnji nastavci tih zidova gube se u putu.

Što Vi pišete da se jama ab prije prokopa, a tek onda zaspe, to je apsolutno nemoguće, a time se ujedno nebi mnogo pomoglo. Prije svega morate znati da se uz nje malu širinu jama nebi moglo nikako prokopati do dubine od 2 m osobito ako bi se u njoj našao kakav zid. Osim toga širina jame iznosi tek nešto malo više od polovice minimalne širine kolnog puta, te kad bi se jama prokopala, pak zasula i izravnala s putom, ipak se nebi moglo prokopati nego malo preko polovine puta. Ja stoga mislim da bi bilo najbolje za sada zasuti jamu, koja nije i onako duboka, sa materijalom koji se sada iskopaje, pa tek

kada se sve ostalo prokopa i opet zaspe, onda da se kopa i jama i preostali dio puta.

Ako sutra dopusti vrijeme i opet će se kopati, te ću ja biti tako slobodan i poslužiti se vašim imenom, te kazati "villico antiquitibus diruendis", da ste Vi pisali da se najprije malo pročiste zidovi A i B, a tada da se kopa oko ugla C, te taj materijal da se baca kuda i ostali a jama da međutim ostaje onako. Mislim da će me on tako poslušati.

Premda vi niste ništa pisali, ja sam ipak danas izvadio ornamentalni ulomak koji se nalazio uzidan u tlu ulaznih vrata sadašnje crkvice. Šaljem vam i približni nacrt toga komada. (NB. Zatvorite jedno oko, pak će Vam nacrt izgledati tačniji i ljepši) sprijeda /sl. 8/ straga /sl. 9/ visina 0.31 m; širina 0.29 m; deblina 0.15 m.

Prednja strana gore sačuvana jer je bila obrnuta vani. Izgleda da je sprijeda izradba slabija nego straga.

Naknadno Vam priopćujem da su na drugom ulomku natpisa, straga CAE slova visoka 0.045 m.

Ulomak ornamenta koji je našast kod natpisa, a pripada istomu izgleda ovako: /sl. 10/ (Dimenzije sam već priopćio).

U zapadnom od dvaju zidova koji se nalaze na jugu sadašnje crkvice /sl. 11/ nalazi se upravo uza zid sadašnje crkvice, kamen koji izvanka izgleda kao četvorina, a u sredini je rupa sa tragovima olovom zalivenog željeza. Mislim da bi to mogla biti baza ili kapitela. Blizu nje je uzidan komad stupa. Kad bi se to izvadilo porušio bi se komad toga zida.

Molio bih vas da pišete hoćemo li to vaditi ili ne. /sl. 12/

Kaštel Stari 17-III-1902

Sa šovanjem Pavao Perat.

NB. Mislim da bi svakako trebalo više radnika, jer bi ih sada i 10 moglo raditi bez da smetaju jedan drugom. Inače se neće nikad svršiti; a ako vrijeme promijeni?

VI.

Dnevnik iskopina u S. Marte

(18/III 1902)

Najprije se kopalo na zapad mjestu gdje su nađeni ulomci natpisa. Tu se najprije našlo ulomak opeke sa natpisom //PAN-SIA//, zatim komad praga sa niskim volutama slični onima na Branimirovu spomeniku. /sl. 13/ visina 0.16 m, širina 0.16 m, deblina 0.12 m.

Na istom se mjestu našao još i slijedeći krnjatak natpisa /sl. 14/. Prije je bio u jednom komadu, no ja sam ga nehotice pribio praveć otisak. Visina 0.08 m, širina 0.13 m, a najveća deblina 0.06 m. Ovaj je ulomak (IV ulomak) pripadao prednjoj strani timpana, kojem pripadaju ulomci I - III.

Zatim se kopalo kod A. Tu se našao najprije ulomak opeke sa natpisom /sl. 15/

VII.

Dnevnik iskopina u S. Marte

18, 20, 21, 22 Ožujka.

Dne 18/III (utorak) prosljedilo se je poslije podne sa kopanjem kod zida AL. Pošto se je površno rasčistio taj zid kopalo se dalje prama jugu, te se je tu našlo sjeverno lice zida MN. Taj je zid nagnut na sjever usljed pritiska puta. Zatim se kopalo na jug zida CD i okolo C, ali samo do neke dubine. Na svim tim mjestima nije se našlo ništa. Istog dana u jutro našao se je pri K tarac, koji odgovara razu taraca već našastog pri O.

Dne 20/III (četvrtak) kopalo se najprije u prostoriji LAMN. Tu se je našao najprije grob I sa dva kostura, jedan glavom prema istoku, a drugi glavom prama zapadu. Na dnu groba se našlo više ulomaka opeke i komadić lijepa vapnenog crveno bojadisana. Pošto je bio grob raskopan, kopalo se dublje. Tim se ispostavilo da zid LA nema s južne strane dubokog temelja, nego se samo vidi red kamenja, a ispod njih zemlja, dočim zid MN, rek bi da pripada ostalim dosada otkopanim zidovima. U tom se je prostoru kopalo gotovo do dubine taraca koji se nalazi kod K. Osim toga treba opaziti da je zidić LA na zapadnom kraju deblji nego na istočnom. Poslije toga se je nastavilo čistiti put istoka prostoriju EFGH. Bila je očišćena gotovo do raza taraca koji se nalazi kod K bez da se je našlo isto drugo osim zemlje i kamenja.

Kopajući zatim u dublje našao se je grob II, s jednim kosturom. Raskopavajuć taj grob, našlo se je u suho uzidan u njemu slijedeći ornamentalni ulomak /sl. 16/ visina 0.22 m, širina 0.24 m, deblina 0.08 m. U sredini je otučen.

Ovaj je komad manjkav na sve 4 strane. Izradba je gotovo identična kao i na ulomku PRO DVCE TREPIME ro.

Kopajući dalje naišlo se na grob III, u kojemu se našlo više kostura.

Dne 21/3 bio je raskopan taj grob te raščišćena mal ne sva prostorija EFGH, no nije se našlo ništa. Bila je srušena masli-
na koja je stala upravo nad uglom zida P, te tako otkriven taj ugao. Kopalo se u južnom dijelu prostorije CDPR, no samo do neke stanovite dubine, te se je djelomice došlo i do zida PR. Nigdje se nije našlo ništa.

Subota je bila sretnija. Prokapajući u dublje prostoriju DEPH našlo se je kod c slijedeći ulomak ornamenta. /sl. 17/

Izgleda kao okrajak vrha volute. vis. 0.11, šir. 0.18, deb. 0.11 m. Slabo sačuvano.

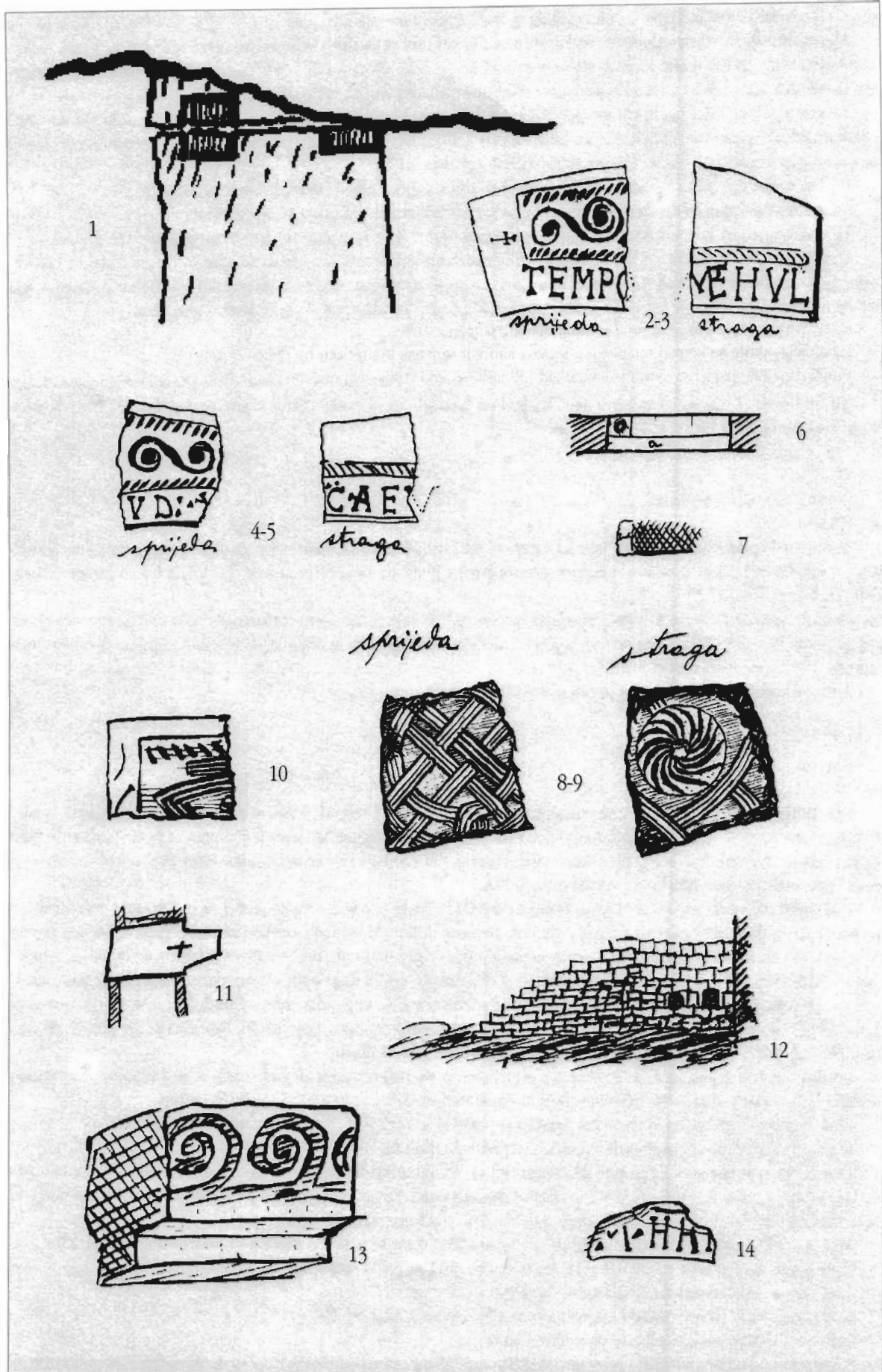
Kod a se je našlo komad rimskog natpisa. /sl. 18/

Kod c se je našlo također komad bijelog kamena eliptičnog presjeka. /sl. 19/

Niže od K nalazilo se komadića lijepa sa crvenom bojom.

Kopajući južno od zida CD našlo se najprije kod b komad ulomka stupa od bijelog kamena, sa promjerom po prilici 0.30 m.

Na istom mjestu našao se je i slijedeći ulomak od bijelog kamena.

Visina slova sprijeda 0.05 m, visina slova straga 0.04 m, visina 0.135 m, širina 0.11 m, deblina 0.10 m sprijeda /sl. 20/ straga /sl. 21/

Sada je sigurno da smo mi našli ulomak dvaju timpana identične izradbe, pošto je i na ovom ulomku sprijeda početak a straga svršetak.

Zatim se kod e našao slijedeći ulomak: /sl. 22/ visina 0.09 m, širina 0.06 m, deblina 0.055 m.

Zatim se kopalo između zidova PR i QS. Tu se našlo najprije dva ulomka mramornih stupova. Približno bi bio promjer tih stupova 0.23 m i 0.30 m. Zatim se je našao slijedeći ulomak natpisa. /sl. 23/ Bijeli kamen. Pripada prednjoj strani jednog od dvaju spomenutih timpana. Visina 0.075 m, šir. 0.145, deb. 0.105, vis. slova 0.05. Mislim da bi se moglo čitati MARTHE.

Malo dalje našla se rimska ara oštećena odozgo. ^f Slova nepravilna, - naknadno upisano. sl. 24j

S(ilvano) Aug(usto) s(acrum)

P(ublius) C(ornelius).....

(ex) Voto p(o)s(uit)

Mislim da ide tako.

Malo dalje otkrilo se komad mramora, a izgleda kao vrh stupa sa promjerom po prilici 0.23 m.

Istoga dana otkopajući sa sjeverne strane zid PR našlo se kod d slijedeći ornamentalni ulomak /sl. 25/ Bijeli kamen, vis. 0.15 m, šir. 0.19 m, deblina pri vrhu 0.08 m, deblina pri dnu 0.045 m. Izradba je slična ulomku našastu 2 dana prije.

Osim toga našlo se na jugu zida PR komadića lijepa sa crvenom bojom.

Upozorujem Vas na čudnovatu konstrukciju zidova CD, RP, EF, te na paralelnost zidova MN i SQ, i na njihovu jednaku deblinu (0.56 m).

Villicus eff. kaže da je porušen zid bio produžetak zida SQ, dočim je prije nedilju dana govorio da je stajao kako sam Vam bio nacrtao na prvom planu. (I - VI su grobovi).

Dne 21/III Bio je u Sv. Marte zidar, te je opremio sve što je trebalo.

Rušeć zid u kojem je bio O///MOFIERlit našao se ornamentalni ulomak i komad praga.

Stari 22/III 1902

Sa štovanjem Pavao Perat

NB*. Prošlih dana našlo se komad opeke sa natpisom

^f SO/Ionas - naknadno upisano./

VIII.

Nešto o iskopinama u ponedjeljak i srijedu

24/III

/Pogledaj zadnji nacrt/

Kao što sam i slutio zid MN zakreće pri M pod pravim kutom na jug te se sastaje sa zidom SQ. Od toga zida koji ide od sjevera k jugu nije se otkrio nego južni dio uz maleni okrajak sjevernog dijela. U tom se zidu nalaze i vrata, od kojih je otkrivena južna polovica. Kod njih se našlo dva ogromna praga i kameni žlijeb za vodu. Oko ugla R našlo se komad stupa, koji svršava na dnu paralelopipedom, te još i krasan timpan, kojemu fali samo jedan komad na kraju. Okrajak je urešen malim volutama, a u sredini se nalaze dva pauna, glavom o glavu držeć obama kljunovima grozd. Povrh njih i ispod njih nalazi se po jedna 6-lista ružica. Mjesto natpisa nalazi se slijedeća 3-prutasta pletenica /sl. 26/ (vis. 0.84, m šir. 0.79, deb. ?) Identičan ornament nalazi se uzidan u sadašnjoj crkvi s. Jurja nad Sućurcem. Među zidom PR i QS našle su se pod taracom u gotovo jednakom razmaku 3 baze od smrdelja. Druga se tačno niti ne raspoznaje pošto je nad njom gotovo svuda tarac. Četvrta se baza našla već prije prama uglu H. O svemu ovom biti će govora potanje u izvješću do koji dan.

Sa štovanjem

Pavao Perat

IX.

Dnevnik iskopina IV

24, 26, 27 /ožujka/

U ponedjeljak se je nastavilo kopanjem između zida RP i SQ. Kopalo se u dubinu sve dokle se nije našlo tarac, koji se nalazi u istoj visini kao i tarac kod K i kod O. Ispod toga taraca našle su se tri baze od smrdelja u jednakom razmaku, dočim se je četvrta bila našla već pri početku iskopina; te su baze bile uzidane u taracu, samo im je vrh virio izvan taraca; njihov je promjer 0.45 m. Između treće i četvrte baze našao se mali ulomak ornamenta, no nije sigurno da je baš srednjeg vijeka, to zato i nijesam stavio nanj broja. Identičan ornament bio sam vidio natrag 3 godine na velikom komadu kamena na bližnjoj gomili, no bio je slabo sačuvan. Taj naš ulomak visok je 0.07 m, šir. 0.08 m, deb. 0.03 m. Kopajući dalje naišlo se na zid VU, a zatim na zid SZ. Od Z k sjeveru rek bi da su bila vrata. Uz to se je otkopalo i zid CĆ; taj zid je posve slabo sačuvan. Između U i R našlo se komad stupa promj. 0.4 m. Taj stup rek bi da je bio kašnje upotrebljavan za druge svrhe, pošto je pri vrhu istesan sa 3 strane u obliku paralelopipeda. Slabo je sačuvan. Prokopajući nadalje prostor ZVURCC, našlo se je najprije mali ornamentalni ulomak 122B /sl. 27/ bijeli kamen, vis. 0.095 m, šir. 0.04 m, deb. 0.05 m. Zatim se je našla mala kapitela četvorinasta pres-

jeka, samo sa dviju strana ponešto sačuvana. Na svakoj strani bijaše ukolko se razabre slijedeći ornamenat /sl. 28/ Dobila je broj 126 B. Vis. 0.25, šir. 0.18. Slabo sačuvano. Odozgo ova kapitela ima okomitu rupu, li e baš u sredini nego ovako: /sl. 29/. Mislim da nema sumnje da je ova kapitela nosila jedan od već našastih timpana. Zatim se našao i komad transenne Br. 127 B prerese: /sl. 30/ Ulomci takve iste transenne našli su se još i na početku iskopina. Takova transena (slične izradbe) nalazi se u crkvi s. Martina nad "porta aurea". Zatim se našao ulomak ornamenta na zavoje identične izradbe kao i jedan već prije našasti. /sl. 31/

Dobio je broj 119 B. Vis. 0.15 m, šir=deb=0.06 m.

Malo naprijed našlo se više radenog kamenja kao n.p. žlijeb za vodu, pak kod Z dva velika praga, jedan 1.75 m dužine, dočim drugi nije potpuno otkopan. Zatim se je prokopavalo prostor DCCP na zapad. Tu se je našlo najprije ulomak 122B, za kojeg sam na vrhu ove stranice pogrešno kazao da se je našao kod zida VI. Zatim se je našao ornamentalni ulomak 123B, koji izgleda kao komad transenne, prerese je trokutasta. Na dvima stranicama trokuta nalazi se po jedna voluta, dočim je na trećoj nastavljao kamen. /sl. 32/ Visina 0.11, šir. 0.055, deb. 0.055.

Zatim se našao timpan br. 125B, mal ne čitav. Njegova je schema kako slijedi: /sl. 33/ Na okrajku se nalaze male volutice. Natpis zamjenjuje slijedeća pletenica: /sl. 34/

U s. Jurja nad Sućurcem nalazi se mramorni prag sa pletenicom koja je osim početaka identična ovoj.

U sredini timpana nalaze se dva pauna glavom o glavu, nad glavama i ispod njih nalazi se po jedna šesterolista ružica, oba pauna imaju u kljunu grozd (jedan grozd drže sa 2 kljuna). Križa nema na ovom timpanu. Dimenzije su po prilici slijedeće: vis. 0.84 m, šir. 0.79 m, deb. 0.10 m. Zatim se prokopalo bolje ugao SVU, te se i tu našla u taracu baza od smrdelja, ali je nepotpuna, pošto joj fali jedan kraj. Ovim se je radnjama otkrio dakle južni dio zida CC, zidovi ZS i UV, te sjeverno lice zida SQ. To je bila radnja ponedjeljka i srijede. U srijedu se nije radilo za 1/4 dana radi kiše. Istog dana našao se na gomili kod crkvice i slijedeći ornamentalni ulomak 114B. Mislim da je to komad transenne. Sprijeda: /sl. 35/ straga /sl. 36/ Sa svake se strane vidi trag jedne volute. Visina 0.125 m, širina 0.13 m, deblina 0.05 m.

U četvrtak se je prokopavalo prostor BNŽ₁Ž₂. Tu je bila sama zemlja, te se nije našlo ništa osim groba VIII. Kad se prokopalo po prilici do dubine taraca pri K, naišlo se je na zid Ž₁Ž₂ te u istoj dubini i na grob IX. Grob IX bio je otkopan samo sa jedne strane (sa istočne) pošto na drugom kraju zalazi pod zid u suho bližnje čestice 3366/1. Pošto se razbila jedna od ploča koje pokrivaju taj grob vidilo se, da unutra nema zemlje, a da je kostur čitav. Radi toga pokrilo se opet taj grob. Na istok istoga zida Ž₁Ž₂ naišlo se tragove groba X, radi kojega je groba bio zid djelomično i porušen. Zid je deo 0.7 m. Oko njega se našlo više komadića vapnenog lijepa sa crvenom bojom, te još mali ulomak debelog stupa od bijelog kamena 131 B. Svuda se nalazila sama zemlja bez kamenja. Kopajući na sjevernoj strani zida AL, našlo se, da isti tu ima dubok temelj, dočim se već prije našlo da sa južne strane nema nikakvog gotovo temelja. Istog se dana srušila i maslina kod Q, te se je kopalo na plitko na jugu zida SQ. Tim se je otkrilo južno lice istog zida i tu se je našao na plitko grob VII. Dne 26 našao se ulomak opeke: ...pansiana.

P. Perat

/* Dne 27/VI 1932 konstatiralo se da fali. Ukraden (?) Bul. - upisano na rub ostatka otkinutoga lista./

X.

Dnevnik iskopina

Dne 29/III 902

Na bijelu subotu otkopala su se vrata Z Z₁. Našlo se donji prag još na prvobitnom mjestu. Na prvobitnom mjestu našli su se i donji djelovi postranih pragova, koji su bili razbijeni i prevmut povrh vrata, a tako su i bili sada našasti. Povrh njih nalazio se prevmut gornji prag sa križem u sredini. Taj je prag dug 1.75 m, a vrata su, ne računajući postrane pragove gotovo isto toliko široka. Zatim se je otkopao ugao Z₁X X₁, a tu se je našao ornamentalni ulomak 129B. Nigde se tu nije kopalo o raza taraca. Istoga se je dana prokopalo do raza taraca istočni dio prostorije XVCC. Tom prigodom otkrila su se vrata C₁Č₁, te ornamentalni ulomak 136B.

Zatim se je kopalo na jug zida SQ.

Sva dosada našasta zgrada bila je zatrpna ruševinama zidova pomiješanih sa zemljom, a odozgor je opet bio malen sloj zemlje. Ornamentalni ulomci i natpisi nalazili su se pri dnu svega toga. Sada se dogodilo protivno. Kopalo se na jug zida SQ, ali samo na plitko. Mjestimice niti 0.5 m duboko.

Otkopalo se nekoliko grobova, ali samo do njihova vrha, te ih se stoga nije raskopavalo. Otkrilo se više komada pravilno tesanog kamenja a među njima ornamentalni ulomci 132B, 133B, 134B, 135B. Te natpis 16A. Sve je to ležalo u zemlji crnici oko 0.5 m duboko. Istog dana našla su se na gomili kod crkve dva ornamentalna ulomka, jedan pripada već prije našastom ulomku 128B, a dobio je isti broj, a drugi je dobio broj 130B.

Opis našastih ulomaka

16 A. To je prag ovoga oblika: /sl. 37/ sprijeda je okrnut jedan komadić, no i taj se komadić našao. Najprije se nalazi red voluta ovakovih: /sl. 37a/ a ispod voluta slijedeći slabo sačuvani natpis: /sl. 38/

Ispod natpisa nalazi se slijedeći ornamenat: /sl. 39/ To je veoma običan ornamenat u ono doba a nalazi se između ostaloga i na ornamentima našastim kod tobožnjeg natpisa bana Mutimira u s. Luke na Uzdolju kod Knina. Visina slova oko 0.04 m.

ONAR. = CERONAR EPDA

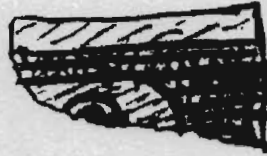
(ai) Petroni Apri Cicæ Epidiae
antiana. 15

16

prez

17

prez

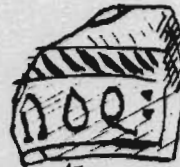
18

19

spijeda

straga

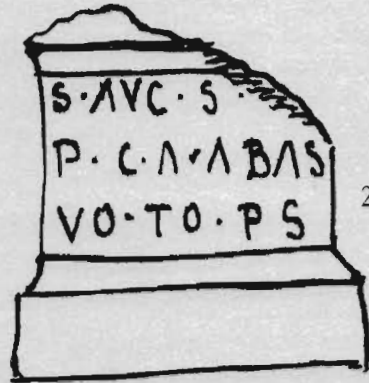
20-21

22

23

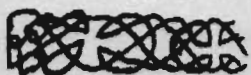
24

25

27

26

28

29

Visina 0.22 m. Širina 1.25 m. Debelina 0.11 m.

128B. Mali ulomak bijelog kamena /sl. 40/ Vis. 0.075 m, šir. 0.07 m, deb. 0.04 m.

129B. Ulomak bijeloga kamena /sl. 41/ Visina 0.13, šir. 0.13 m, deb 0.1 m.

130B. Ulomak baze od bijeloga kamena. Pošto je sa više strana otesana nemože joj se za sada naznačiti premjer. Najveća sačuvana visina 0.25 m, najveća sačuvana širina 0.39 m.

132B. Ovo je komad praga bijelog kamena sa slijedećim ornamentom /sl. 42/ Vis 0.18, šir 0.47, deb 0.11.

133B. Zavijeni prag od bijeloga kamena sa slijedećim ornamentom /sl. 43/ prerez /sl. 43a/ ir 0.44, vis 0.20, deb 0.14. /v. Rob. de F. La Masse II. Cl. C. S. Maria au Transtevere - naknadno upisano./

134B. Ulomak stupića od bijeloga kamena, premjer mu je bio oko 0.16 m. vis. 0.06.

135B. Komad bijeloga kamena po obliku identičan broju 123 B, no izradba je slabija i izvedena u većem mjerilu. vis. 0.12 šir = deb = 0.08

136B. Ulomak bijeloga kamena pripada veoma vjerojatno ulomcima 128B. Vis. 0.08, šir 0.1, deb. 0.05. /sl. 44/

137B. Ovaj sam ulomak našao pokle sam sve dovlje bio ovo napisao. Našao sam ga gdje i ulomak 128B, 114B, 130B. Bijeli kamen. Vis 0.17, deb. 0.12, šir. 0.37. /sl. 45/ Jedna sačuvana volutica identična se voluticama koje obrubljuju timpan. 125 B, te je radi toga vjerojatno da oba kamena idu zajedno.

Do sada našaste opeke /sl. 46/

Stari 30/III 1902

Sa štovanjem Pavao Perat.

NB. Subota je bila po običaju obilata, kako vidite.

XI.

Dnevnik iskopina

1 i 2/IV

Otkopalo se i opet zasulo sav prostor na sjever zida MČ. U tom se prostoru otkopalo mnoštvo grobova. U jednom jedinom našla su se dva velika bakrena zahrđana puceta zajedno sa malim, bakrenim zahrđanim predmetom, koji je izgledao ovako: /sl. 46a/ Visina mislim mora da mu je između 2 i 3 centimetra. Taj je grob bio dug 1.05 m, širok 0.21 m, i odozdo popločan, a u njemu se našao razmjerno malen kostur. Taj se grob nalazio kod M 1.65 m duboko pod putem. Otkrilo se sjeverno lice zida MČ. Kod Č je ugao, no ipak rek bi da zid slijedi i dalje. Kašnje se otkrilo sjeverno lice zida MM, koji se prislanja na zid MČ. Zatim se otkopao sav zid Ž₁Ž₂. On dopire do zida MČ. Kod Č se našlo u suho uzidano komad stupa. Zatim je bio prokopan sav prostor između zida SQ, sadašnje crkvice i gomile, ali samo za jedno 0.7 m dubine. Sav je taj prostor pun grobova, a sastoji se od crnice zemlje. Našla su se dva komada praga od bijelog kamena, koja prijubljuju jedan uz drugoga, a nose identični ornament kao br. 132B. No pošto su dva nova komada mnogo tanja od broja 132B, zato mislim da ne idu zajedno.

Osim toga našao se veliki komad mramornog stupića eliptičnog oblika. Zatim se je počelo kopati od istočne strane prema zapadnoj za jedno 0.5 m dubine. Svuda je zemlja crnica. Tu se našlo ulomak mramorne ploče sa volutama, a upravo pred crkvenim sadašnjim vratima našlo se prevrnutu bazu od smrdelja, identičnu onim već našastim.

Na tom su mjestu kopali blago natrag nekoliko godina. U tom prostoru našlo se još nekoliko komada manje vrjednosti.

Dne 2/IV pročitilo se i sjeverozapadni dio prostorije XCCV, no nije se našlo ništa. Kopalo se do raza već prije našastog taraca. Pred pragom ulaznih vrata našle su se sa unutarnje strane 2 stepenice, pošto je prag viši nego raz taraca.

Stari 2/IV 1902

Sa štovanjem Pavao Perat

NB. Opis predmeta načastih ova dva dana slijediti će u budućem dnevniku.

XII.

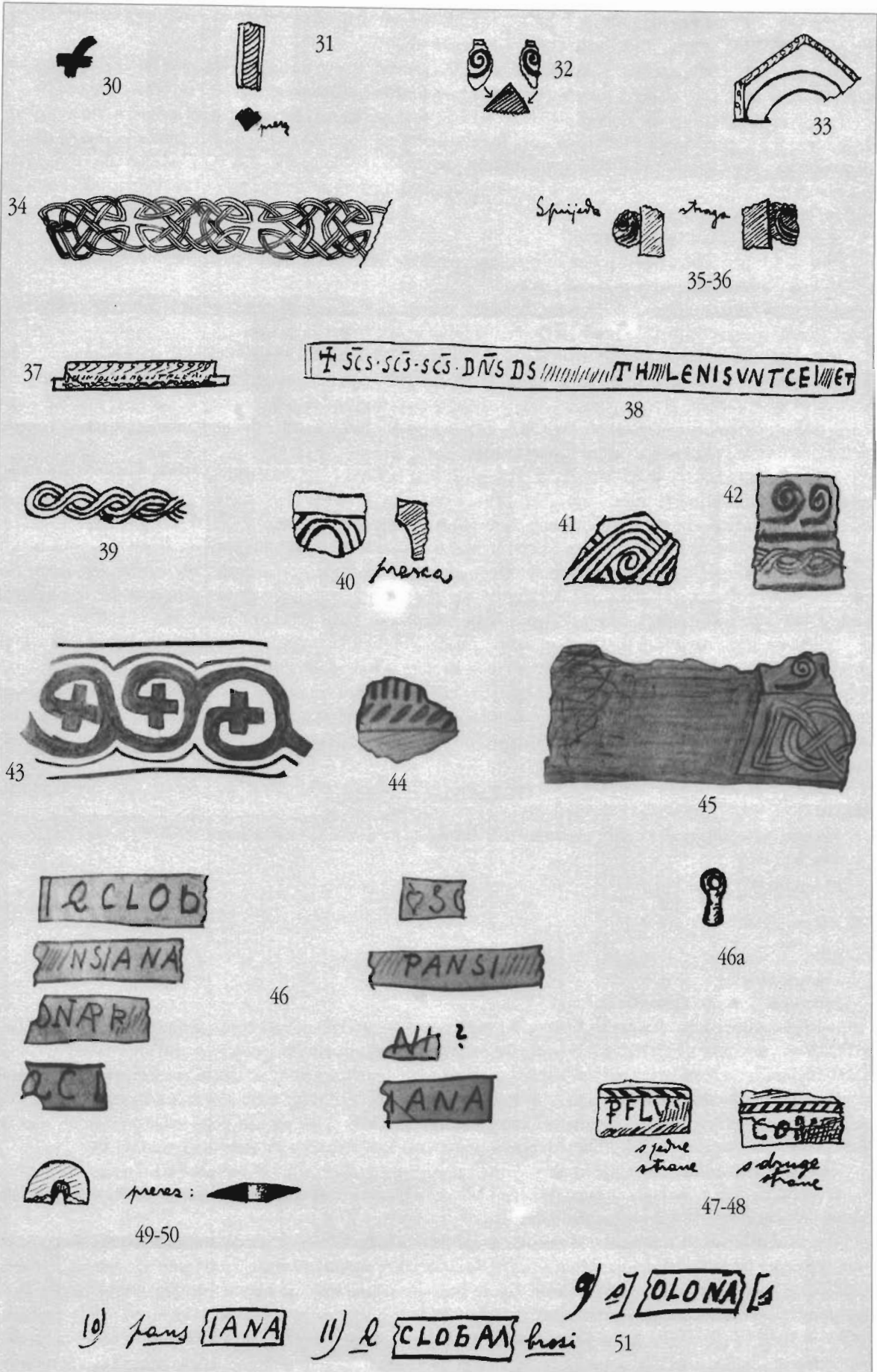
Dnevnik iskopina

3/IV poslije podne, 4/IV i 5/IV u jutro.

Za ovo vrijeme prokopao se sav lijevi brod MXČE₁ sve do raza taraca, koji je bio dobro sačuvan. Nije se našlo nikakova traga bazama, niti se je našlo rupa iz kojih bi one bile mogle biti kašnje izvađene.

U prostoriji EE₁ČŽ₂ tarac je nešto viši nego u ostalom dijelu broda, a blizu zida ČE₁ našlo se usađeno u zemlju komad stupa od smrdelja, i to baš vrh stupa. Neznam dali je bio taj stup uzidan u taracu ili nije pošto taj kraj nije još dobro prokopan, no rek bi da jest, pošto stup stoji čvrsto, te se nedade maknuti. U ovom su brodu bili našasti sljedeći ornamentalni ulomci 163B, 164B, 165B, 168B, 170B, 171B, 173B, 174B.

Dne 5/IV našao se kod C₂ komad natpisa, iste izradbe kao i već prije našasti komadi, a blizu njega krnjatak natpisa, koji je tačno pristao uz prvašnji. Natpis glasi ovako: s jedne strane /sl. 47/ s druge strane /sl. 48/ Visina 0.11, šir. 0.2, Deb. 0.11. Broj 10 A. Taj broj nosio je do sada natpis Šin aČ G P L. Nemože se sigurno kazati da ovaj natpis pripada jednom od već našastih.

Istodobno se kopalo ante fores. Otkrio se zid XX₂ te južno lice zida MM₁. Tu se vidi prevrnut veliki stup od bijelog kamena, no nije bio dobro otkopan. Tu se našao i ornamentalni ulomak 172B.

Istodobno se kopalo u prostoru ČČ₁E₁F. Otkrio se zid ČČ₁ porušen gotovo do temelja. Otkrio se zid ČE₁ i sjeverno lice zida FE₁. Tu se našlo samo odlomak kamene pločice sa rupom u sredini /sl. 49/ prerez: /sl. 50/. Grobova nigde ne fali.

Pred sadašnjom crkvicom nije se moglo kopati, jer nije bilo dosta radnika, a ja sam opet htio da sva bazilika bude potpuno prokopana. Moj je plan sljedeći: Pošto je sada sva bazilika pročišćena, još treba malo pročititi prostor ČČ₁E₁F, a onda u ponedjeljak naći što je moguće više radnika, te prokopati sav prostor između gomile, zida SQ i sadašnje crkvice / *pogledaj predzadnji nacrt*/, koji je prostor bio već prije za jednu 0.7 m dubinu prokopan, te osim toga ići za zidovima XX₂ i MM₁. Ja ostajem u Kaštelima do petka u večer.

Našle su se još i slijedeće opeke: /sl. 51/

Dnevnik iskopina subote poslije podne i opis načastih predmeta čitave ove nedilje primit ćete mislim u ponedjeljak.

Na koncu mislim da vam moram dodati i slijedeće.

Proučavajući našaste arhitektonske i epigrafične ulmke, ja sam došao do toga, da mi se čini, da bi se mnogo razloga protivilo tomu da se otkopana bazilika postavi u IX vijek. Koliko vrijede ti razlozi sudite sami.

Prije svega našlo se komade dvaju velikih timpana bez natpisa i komade dvaju a valjda i triju timpana s natpisom. Veoma je teško opredjeliti mjesto koje su zauzimali ti timpani. Može se kazati da su anepigrafnii timpani sačinjavali nebnicu nad oltarom, ali tu se apsolutno nemože postaviti timpane sa natpisom, pošto se natpis nalazi na obje strane. Može se kazati, jedan od tih timpana sačinjavao je pregrade pred svetištem, ali uvijek ostaje jedan, a možda i dva timpana kojim se nikako nemože naći mjesto u otkopanoj bazilici. Gdje je stao taj timpan?

Zatim smo našli komade dvaju nadvratnika od smrdelja (ERI ROGAVI i O////MOFIERIPRECEPIT), kojim se također ne može naći mjesta u sadašnjoj bazilici.

Bazilika je sagrađena posve nevaljim vapnom, koje mislim ne odgovara vremenu.

Našlo se više komada stupova 0.38 m promjera, od bijelog kamena. Gdje su stali ti stupovi.

Od svih sada nadenih ornamenata, izostaviv natpise samo je jedna grupa, koju sačinjava više ulomaka iste radnje. To pokazuje veliku razbacanost ulomaka. Na 4 ili 5 timpana, nije se našao nego samo jedan ulomak pluteja i to uzidan u sadašnju crkvicu. Jučer smo našli ulomak mramornog stupića sa tragovima vapna. Dakle je bio uzidan kao prosto gradivo.

U desnom brodu našlo se 5 baza koje su virile iz taraca. U lijevom brodu nije se našlo nikakve. Svih 5 baza bilo je simetrično postavljeno. U bazilici našla su se usve 3 ulomka stupa koji bi mogli pripadati tim bazama. Jedan je ulomak bio kašnje pritesavan, a drugi je bio po svoj prilici usađen u tarac i tu obzidan u vrh lijevoga broda. Šesta se baza našla pred vratima crkvenim a tu su je bili izvukli iz dubine kopači blaga, ostaviv za sobom jamu duboku oko 2 m, koju je jamu kašnje težak zemlje zasuo uvaliv unutra bazu, no na pliče. Baze 3 ulomka stupa, natpisi FRIROGAVI i FIERIPRECEPI /// svi su od smrdelja, a nemogu nikako pripadati sadašnjoj bazilici.

Našao se sarkofag sredovječnog oblika pod razom taraca zgrade blizu bazilike. Raz taraca te zgrade odgovara razu taraca bazilike.

Sadašnja bi bazilika mogla svakako pristati u XII ili XIII vijek.

Stari 5/IV 1902

Sa štovanjem

Pavao Perat

XIII.

Dnevnik iskopina

Subota poslije podne i ponedjeljak ujutro (5/TV-6/IV)

U subotu poslije podne radilo se na 3 mjesta. Najprije se potpuno pročitio do raza taraca, koji se je našao čitav, sav lijev i brod. Našlo se je da je u vrhu toga broda uzidan u taracu vrh stupa od smrdelja. Tu je tarac nešto viši nego u ostalom brodu. U zid XX₁ uzidano je komad dna sarkofaga. Takav isti komad nalazi se uzidan u zid RC. U tom se zadnjem zidu našlo i komad rimskog kipa u togi, valjda u bas reliefu. Još se je kopalo i u prostoru E₁ČČ₁F. (Pogl. predzadnji nacrt). Tu se je našlo zid ČČ₁ sačuvan u svojoj debljini, ali samo za jedan red stijena nad temeljem. Kod Č₁ zid prestaje, pošto je bio porušen pri kopanju groba. Dalje se nije kopalo na istok. Toga se popodneva nije našlo ništa. Kopalo se i u atriju te se našlo zid XX₂.

Za u ponedjeljak ne samo da se nije moglo naći više radnika nego u subotu, nego je bio pače i jedan manje.

U ponedjeljak se je radilo radi kiše samo do podne. Ja nijesam bio tamo u jutro, a kad sam došao tamo popodne, nije bilo nikoga. Razabarao sam da su kopali na dva mjesta.

U atriju se otkopao pilon X₂X₃, koji se prislanja na zid XX₂ (debelina 0.7 m). Kopalo se nadalje u prostoru među crkvicom, gomilom i zidom SQ / *Pogledaj predzadnji nacrt*/, i to u istočnom dijelu za još jednu 0.6 m dublje. Od našastih predmeta vidio sam tri komada mozaika sa bijelom i crnom bojom, krnjatak zemljane tanke posudice sa nacrtima, ulomak desnog dijela lica sarkofaga sa običnim rimskim ornamentom. Od speculum-a ostao je samo desni okrajak. U visini, po prilici, druge crte vidi se slovo M. Valjda ŠD.Ć M. Još se vidio krnjatak ornamenta na pleter, te slijedeći ulomak timpana sa natpisom na obje strane, iste izradbe kao i oni prije našasti (17A). Sprijeda je tako slabo sačuvan da se niti ne razabire tačno kakav je orname-

nat nosio, dočim se od natpisa nije ništa sačuvalo nego vrh jednog slova S ili C. straga /sl. 52/ sprijeda /sl. 53/ 0.21 x 0.26 deb. 0.11 m

Opis ornamentalnih (ne arhitektoničkih) ulomaka našastih prošle nedilje.

140B /sl. 54/ Dva komada praga (na desno konac) od bijelog kamena. Vis. 0.76, šir. 0.16, Deb. 0.11 m. Izrada identična kao Br. 132, ali prerez nije jednak.

153B /sl. 55/ Jedini mramorni ulomak ornamenta, do sada našasti. 0.12 x 0.15 Deb. 0.09 m. /*Ulomak kapitule - naknadno upisano.*/

Š1.7B. Mali ulomak ornamenta /sl. 56/ sa tragom pletenice na sebi. Bijeli kamen.Ć + 129B + 171B + 174B + (?)177B + (?)166B.

159B. Ulomak četveroprutaste pletenice. /sl. 57/ Bijeli kamen. Visina 0.13. Šir. 0.09. Deb. 0.1.

161B Ulomak stupića sa izdubinama od bijelog kamena /sl. 58/ Vis 0.09, Šir 0.1, Deb. 0.05.

166B. Ulomak pletenice. Bijeli kamen /sl. 59/ Vis. 0.065. Šir. 0.15. Deb. 0.1 m. + 129B + 159B + 174B + (?)166B + (?)177B.

171B. Ulomak četveroprutaste pletenice od bijeloga /sl. 60/ kamena. Širina 0.15. Visina 0.06. Deb. 0.12

173B. Krnjatak ornamenta na volute. Vidi se samo /sl. 61/ jedna voluta. Bijeli kamen. 0.065 x 0.13 Deb. 0.065. + 129B + 159B + 171B + (?)166B + (?)177B.

174B. Ulomak četveroprutastog pletera. /sl. 62/ Bijeli kamen. Širina 0.12, Vis 0.08, Deb. 0.1 m.

177B. Mali ulomak ornamenta /sl. 63/ sa tragom pletera. Bijeli kamen. Šir. 0.075. Vis. 0.08. Deb. 0.13.

Uračunavši još nekoliko ulomaka na koje se mora staviti broj, nalazimo se po prilici oko broja 185B. Počeli smo brojati sa 99.

Kako vidite sami, radi nestašice radnika i radi zla vremena apsolutno je nemoguće da se dovrši radnja dok sam ja ovde. Ako se vama čini zgodnim da se za sada prekine radnja, ja sam spravan da Vam poslužim i kašnje po sv. Petru, za nadgledanje radnje, tim više što sve može ostati slobodno otkopano jer se u sadašnjoj crkvi govori misa samo na dan sv. Marte, a kad bi se kopalo jednu desetak dana po svetom Petru, moglo bi se svakako sve ruševine zasuti za na dan svete Marte, koji pada upravo mjesec dana po S. Petru. U tom bi slučaju ja sastavio katalog svega što se našlo i narisao bih sve ornamentalne ulomke, te nacrtao i plan otkopanih ruševina. Svakako radite kako mislite da je bolje.

Večeras mi je pokazao jedan težak komad mramornog rimskog kipa, našasta u Žabljacima pod Bihaćem.* Vidi se lijevo stegno naslonjeno na panj. Na panju su u bas reliefu 3 grozda. Navrh panja vide se tragovi ruke. Mislim da bi to mogao biti Bako. /sl. 64/ Što da radim s tim?

Stari 7/IV 1902

Sa Štovanjem Pavao Perat

* /Kat. č. 590 por. opć. Novi Vlasn. Ante Fanfogna Garagnini iz Trogira, težaci Ivan Borović Ivanov i Jakov Borović Ivanov iz K. Staroga. - naknadno upisano./

XIV.

Dnevnik iskopina utorak (8/IV)

Kopalo se između crkvice i gomile kao i jučer.

Našlo se nekoliko arhitektonskih ulomaka, te dva komada stupa, te komad praga od bijelog kamena /*smrdeča?* - nak. upisano, sl. 65/ 0.98 x 0.22 Deb. 0.37.

U koliko se spominjem Ljubić je u I godini "Vijesnika" bio napisao da je kod s. Marte vidio natpis EGOSVMP. Naš je ulomak našast oko 1 m dubine kao ograda groba.

NB. Ovo nije onaj što ga je vidio Ljubić, jer taj se našao g. 1905 u zidu crkvice /v. pismo XIV iz 1905 - naknadno upisano./

Zadnji sam vam dnevnik bio zakasnio poslati na poštu, a s istog razloga nemogu da vam za sada javljam potanje o današnjim iskopinama.

Ja apsolutno nemam vremena da crtam i da vam u dnevniku opisujem našaste ulomke. Jedino što mogu, a to i radim, jest da sastavljam katalog i da bilježim gdje se je koji ulomak našao, stavljajući na svaki broj. Došli smo do brojeva 189B i 18A.

Stari 8/4 1902.

Sa Štovanjem Pavao Perat

XV.

Dnevnik iskopina

1) dopunjak dnevnika od utorka

Kako je već kazano prokopavao se prostor između sadašnje crkvice, gomile i zida SQ. Osim malog dijela sjevera i zapada tog prostora, sav je taj prostor prokopan sa preko 1 m dubine, dočim je ono ostalo prokopano samo za polovinu te dubine. Sav je taj prostor sastavljen od zemlje crnice a pun grobova.

Dne 8/4 našlo se tu slijedeće ulomke 18A, 178B -189B.

18A je natpis mons. Gumpertus-a. To je bio prije stup, pak onda istesan za prag, Bijeli je kamen. Slova su krasno sačuvana a bila su vapnom pokrivena slijedeća slova : VS · DIACON Slova su više manje jednaka kao pri natpisima ERIROGAVI (8A) i 0/////MOFIERI PRECEPT (9A).

Od arhitektonskih ulomaka spomena su vrijedni slijedeći komadi. 180B. Ulomak gajtanastog ornamenta /*crtež*/. 181B. Mali krnjatak stupa. 182B. Ulomak posude. 184. Mali krnjatak baze. 185B. Ulomak male baze. 187B. Ulomak stupa. Diam. 0.28 m. 188B. Ulomak stupa. Diam. 0.28 m. 189. Krnjatak ornamenta sa voluticama i pletrom. Sve je bijeli kamen.

Blizu zida SS₁ našlo se tragove taraca u mnogo višem nivou negoli je tarac bazilike. Zid SS₁ svršava kod S₁, te nije drugo nego kontrafort zida SS₁. Tako barem izgleda. U jugozapadnom kraju ove prostorije počelo se otkopavati ogroman okrugao kamen. Blizu su se našla dva ulomka mozaika (bijelo i crno). Istog su se dana našli i slijedeći ulomci opeka: /*sl. 66*/

Svega ih je do sada 16 maraka na opekama, 4 Kvinta Kl. Ambrosija, 5 različitih Pansijana, 4 Solonas, 3 se za sada nemogu raspoznati koje su fabrike bile.

Istoga se dana kopalo malo i u atriumu na jugu ali se nije našlo zida koji bi odgovarao zidu XX₂X₃.

Danas je bio dan razočaranja. Mjesto Mutimira dobili smo nekakvog ušljivog Sumpertusa! Sjeća na S. SIMEERIVS. To je svakako nov dokaz da otkopana bazilika nije iz IX vijeka, pošto imamo već tri praga sa natpisima po prilici iz iste dobe, bez da im se može naći mjesta u otkopanoj bazilici. Tražio sam u indexu Kukuljevićevog "Codex Diplom.", no nijesam mogao naći nikakav Sumpertus.

2) srijeda

Prokopalo se sav prostor između crkvice, gomile i zida S Q do dubine od 1.15 m. Sve je zemlja i kamenje. Našlo se slijedeće arhitektonske ulomke: 190B (Komad stupa), 191B (Komad stupa), 192B, (Komad stupića). 193B (Komad stupa). U jugozapadnom uglu našao se ogroman kamen ovog oblika: /*sl. 66a*/ Svuda grobovi. U toj dubini našlo se zid Y Y₁. Sa južne strane zida kopalo se za još 0.5 m dublje. Sve sama zemlja crnica. Prokopao se također sa još 0.5 dublje i istočni dio (osim sjevernog ruba) prostora SRY₁. Tu se našlo mnogo opeka pomiješanih sa zemljom te ulomak kamene posude (198B). Tu su se našle i slijedeće dvije opeke: /*sl. 67*/ Svega se dosada našlo 18 natpisa na opekama. Ostale opeke koje su danas bile našaste, bile su dijelom starinskog oblika, a dijelom sadašnjega. Našasti zid YY₁ nalazi se 1.15 m ispod površine zemlje, debeo je 0.67 m, rek bi da ide paralelno sa zidom SQ, bio je otkopan sa 0.5 m dubine, ali mu se još nije našlo temelja. Danas je bio postavljen broj (198B) na stoti arhitektonski ulomak našast u Sv. Marte (počelo se sa 99B)

3) četvrtak

Danas se nastavilo kopati u jučerašnjem prostoru. Sav je otkopan za 1.65 m dubine. S južne strane zida YY₁ pokušalo se još dublje kopati i to blizu sadašnje crkvice. Tim se je našao temelj zida YY₁, a sve je bila crnica zemlja, a nigde ništa. Sa sjeverne strane zida našlo se zemlje i opeka. Našle su se tri marke TTPANSIANA i PANSIANA te napokon slabo sačuvani krnjatak. /*sl. 68*/ Još se je našlo u ovom svem prostoru osim grobova (nekoji su bili sazidani u vapnu te i potaracani) i slijedeće arhitektonske ulomke: 199B (transena) 200B (ulomak stupa), te napokon kamen ovog oblika /*sl. 69*/. Mislim da se zove mensola (??) /*pripada bifori - naknadno upisano.*/

Izgleda da se zid SS₁ nastavljaju prema jugu. Kopalo se još nešto i u atriju. Ništa. /*sl. 70*/

Ja ću nadgledati iskopine još do sutra u podne. Polazim sutra iz Kaštela u Split, ali u Beč idem tek u nedjelju u jutro.

Stari 10/IV 1902

Sa štovanjem Pavao Perat

NB. Nacrt (2) ću Vam donijeti ja u subotu. Apsolutno nemam vremena da nacrtam na njima natpise i ornamente.

XVI.

Zadnji dnevnik iskopina

Petak u jutro (11/IV)

Kopalo se u zapadnom i sjevernom okrajku prostora SQYY₁. Našlo se komad transenne (202B). Sa južne strane zida YY₁, za jednu 0.20 m daleko od njega podiglo se zidić od kamena, te se tu svaljuje bližnja gomila. Premda se je to tek počelo, jur su se našla dva arh. ulomka 208B (ulomak kamenice) i 209B (komad praga). Blizu zida SQ našla se jutros opeka Sol (ONAS).

Kopalo se još i u atriju. Rek bi da se je zid X₂X₃ nastavljao put juga, no taj je nastavak porušen. Otkopalo se zid WW₁ i W₂W₃₋₁ i -1-2 rek bi da su tragovi zida, no nije sigurno. Na jugu zida XX₂ nalazi se stup: Diam 0.37, Visina 1.59 m. Na sjeveru zida X₂X₃ našle su se dvije velike i debele ploče. Na jednoj je uklesan lemiš. Kod -- našlo se komad praga s volutama (207B) Identične je izradbe kao i broj 117B i 91B samo što volute teku protivnim smjerom (91B + 117B + 207B).

Do danas u podne našlo se je u S. Marte 11 ulomaka natpisa (8A - 18A), 111 arhitektonski ulomaka (99B - 209B), te 22 ulomka opeka sa natpisim, uz 3 rimska natpisa i nekoliko ornamentalnih uomaka iz iste dobe.

XVII.

Prečastni Pragospodine!

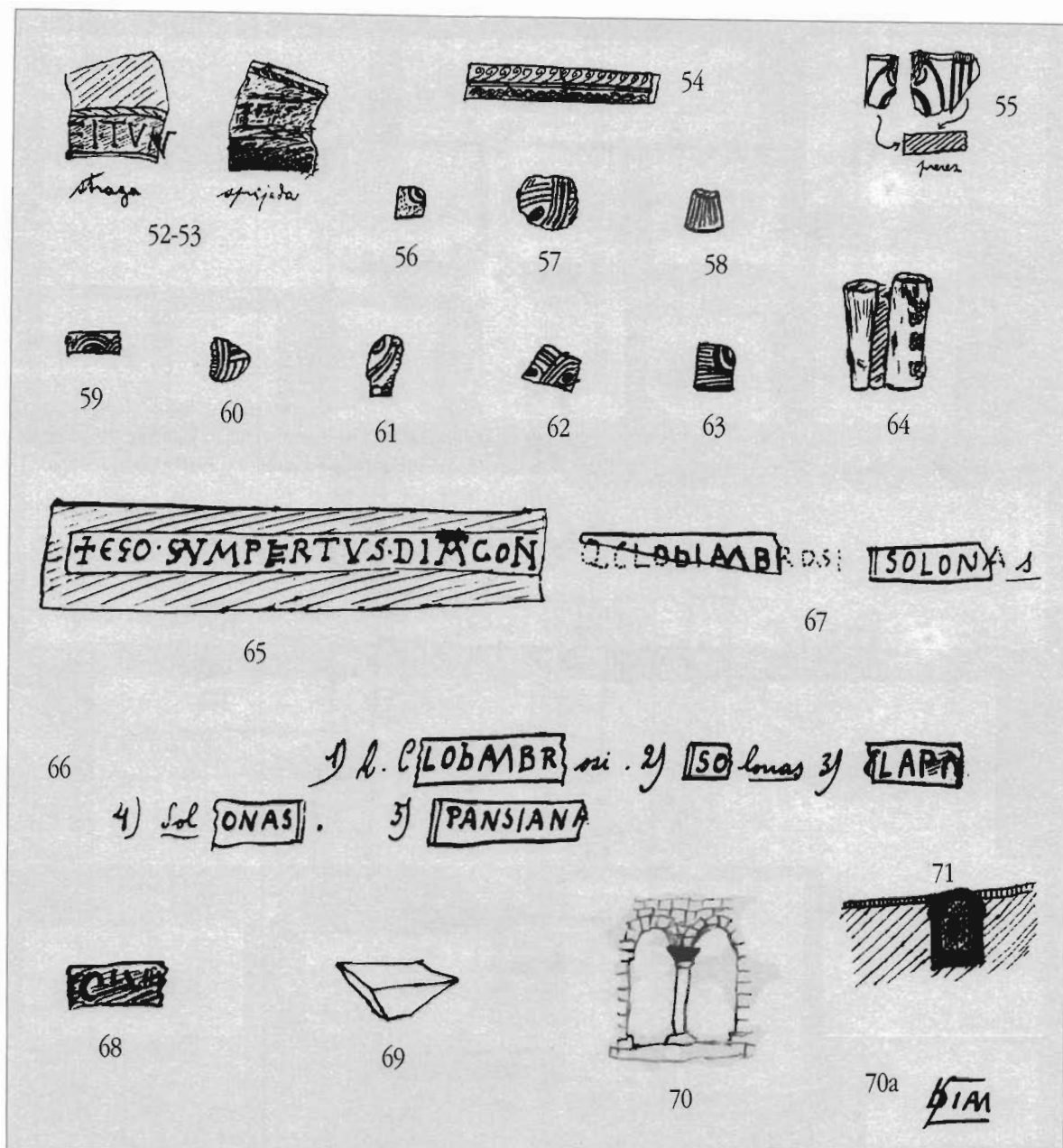
Štafilić 12/IV 02

Primio Vašu cij. dop. od 7/4. Kako Vam je već P.P. javio otkrismo drugog Pavla Djakona! Sinoć mi predao isti popis natpisa Sv. Marte (Imovnik A) i škice ulomaka sa planom; pošto on sutra putuje.

Zaneta je u neprilici, da li bi prosledio prema zapadu, prokopajući poljski kolni put, pošto time sprječava promet, ili na brzu ruku prokopao pak zasuo? Sutra po mogućnosti dodite na lice mjesta.

Pozdravlja Vaš P. Ergovac.

XVIII.

Dnevnik iskopina kod sv. Marte /Prijepis/

12, 13, 14, 15 i 16 travnja 1902.

12. Otkriven je zid pod razom temelja, koji teče istosmjerno sa zidom SQ, dug 5.80 m, odaljen od gornjega 1.20 m, debeo 0.50 m. Slijedi otkapanje prema zapadu i nasip do puta.

14. U odjelu VII, u sjevero-istočnom kutu našast je prost grob, a u njemu kostur, sa jednom ostrugom željeznom, 1 petljom, 2 naušnicama i koštanim drškom nožića.

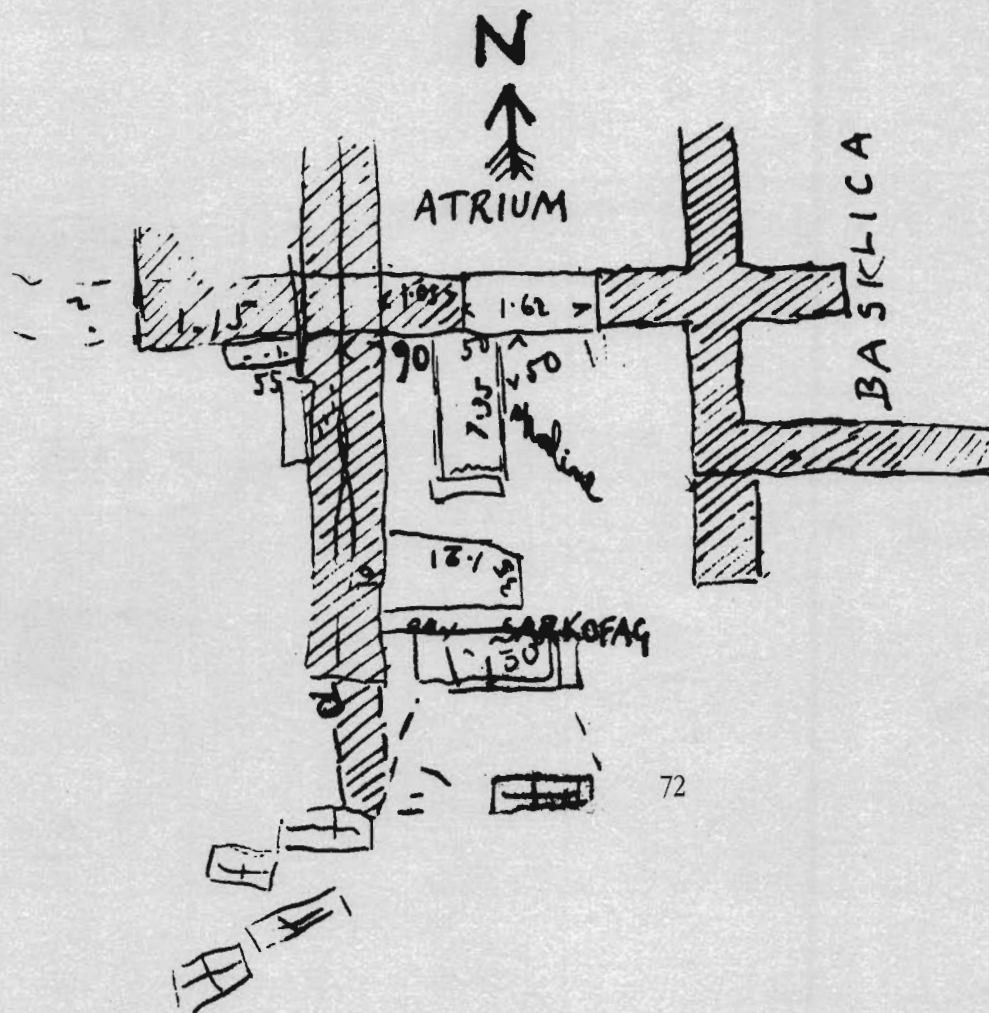
15. Ulomci pragova od bijelog prostog kamena, jedna korniža od bijelog mramora, prostog mozaika, 1 opeka: /sl. 70a/, kameni ulomak stupića, 3 ulomka kapitela sa liščem, ulomak mramornog stupa, 2 ulomka stupa od mramora sa vijugastom izdubinom (a scanellatura), ulomak arhitrava na luk sa uresom, koji svršava na križ pripadajući broju 133B, te 1 kapitel rom. sloga od kamena i ulomak stupa istog materijala.

16. Prosljeđuje se nasipom prostorije pred crkvicom sv. Marte. Našao se sarkofag od bijelog kamena sa oblim poklopcem udaljen od pročelja opstojeće crkve 6.85 m, pod temeljem gomile 2 m. Ovaj je sarkofag dug (izvana) 2.25 m; visok 0.56 m; širok 0.70 m. Visina poklopca 0.25 m. Unutra 3 kostura odraslih osoba, a 1 djetinji, jedna lubanja prema istoku, jedna prema zapadu. Djetinja u sredini. Na sjever ovog sarkofaga našast je grob (prost) sa pločama naokolo, nad glavom ulomak sarkofaga (a gargame) veličine 44 x 39 cm, deb 13 cm sa lijepim pleterom.

ŠKIC ISKOPINA NA JUŽU ATRIJA

DO 19-IV-1902.

(Nacrt P. Ergovca)

U atriju je našast odlomak natpisa, pripadajući poznatom rimskom poganskom (vidi bilj. u dnevniku Perat).

Kod gore spomenutog sarkofaga našast je ulomak natpisa COM.

Štafilic 16/4 02

P. Ergovac

NB. Sarkofag je bio negda pokriven mozaikom, no ipak tako da je gornji dio poklopca virio vani. Dokaz su tome tragovi mozaika, koji su se našli na sjeverozapadnom kraju poklopca. /sl. 71/

20/VII 1902 P. P.

/Nije tako 15/3 05 P. P. - naknadno upisano./

XIX.

Dnevnik iskopina "Bihaća" kod Sv. Marte
od 17-18/IV 902

17 Travnja prosljedilo se odkopajuć donje slojeve gomile A na zapad postojeće crkve.

Na sjever i zapad sarkofaga otkritog dne 16 t m. našlo se je jednostavnog mozajika koji ide razom vrata -W₂. Zid _1 slijedi prema zapadu jošte pod gomilom te mu se ne vidi kraj.

Također zapadnim smjerom iza navedenog sarkofaga počimlje zid (pošto mjeri u šir. 1.00 m) 0.90 ctm.

18 Travnja prosljedila rada istim pravcem istodobno nivelirajući prostor pred postojećom crkvom i unoseći predmete nahodeće se na putu oko iskopina pred i u crkvu.

Gore spomenuti široki zid jošte slijedi prema zapadu, također i tarac (mozaik)

ŠKICA ISKOPINA NA JUGU ATRIJA

DO 19-IV-1902.

/Nacr P. Ergovac, sl. 72/

XX.

Dnevnik iskopina dneva 19-IV-1902.

Zid _1 koji slijedi u zapadnom smjeru danas otkopan za 1.15 m. ali jošte pokrit gomilom naprijed. U ovaj zid uzidan je razom zemlje ulomak kamenog stupa po metra dug.

Tičak ovog zida, a vrhu drugog zida koji slijedi prema jugu nahodiše prosta grobnica (temelj iste) 1.60 x 55 cm.

Ovaj je zid dug m. 5.59 a šir: 0.90 cm, u daljini iza drugog sarkofaga (16/IV 902) gubi mu se trag, te se ne može ustanoviti da li je usvezi sa zidom YY₁.

Ispred vrata -, nahodi se temelj groba popločana sa prostim mozajikom dug 1.3.5 x 40 ctm. sa zapadne strane oštećen; orijentovan od sjevera prema jugu. U kutu W₃W₁ djetinja grobnica sa 4 ploče.

Do 30 ctm. sjeverno od sarkofaga pod (16/IV 902): našla se je grobnica također popločana s mozajikom ko onaj gornji sada jošte sačuvana duljine 1.53 a šir. na vrhu 70 cm a na dnu 35 cm. orientacija ove grob: od zapada prema istoku. Na podnožju (dnu) ove bijaše ploča sa pleterom Broj zbirke 215B mjere 42 x 38 x 13 cm.

U ovom položaju jošte našasto grobova prostih bez uresa, te arhitektonskih ulomaka i opeka.

Ovim se privremeno danas (19/IV 902) obustavljaju iskopine društva "Bihac" kod Sv. Marte, uslijed nestašice radnika; poslije nego se je radilo od 6/III do uključivo 19/IV 902.

/Nadodato dnevniku P. Perata 11/IV 02 pod XIII opažam, da je pred 3 godine Ivan Šantić digao ispred crkvice Sv. Marte jednu sličnu omašnu nadgrobnu ploču sa znakom kosira; dakle su tu pokopavani poljodjelci a ne vojnici?

Naznačena se ploča sada nahodi kod kuće istoga, na njegovu vinogradu "Nebaju".

NB. Iskopine su bile pretrgnute dneva 19-IV-1902, a nastavljene dneva 21-VII iste godine. Vidi listove br. XX i XXI.

XXI.

Dnevnik Iskopina u s. Marte

I.

a) 20/7. Našast je na gomili ornamentalni ulomak 223B (+ 128B?) (0.23 x 0.11; D 0.08) /sl. 73/

b) 21/7. Počete su iskopine. Najprije se odgrtalo gomilu na zapadnom kraju iskopina. Tom prigodom našlo se dva arhitektonska ulomka: krnjatak vrha stupa ili kraj baze (224B) od bijelog kamena, te komad velike baze od smrdelja (225B). Tu se je našao također ulomak natpisa /sl. 74/ (20A 0.13 x 0.075 d 0.055), koji pripada već prije našastima.

Nadalje se kopalo s južne strane zida DD₁ te okolo zida PP₁Ć. Našlo se da temelj zidova PC₁ i DD₁ ide samo malo ispod taraca, dočim izgleda da su zidovi ĆP₁, CD₁, ĆĆ₁, CC₁, bili sagrađeni na taracu. Našlo se još da baze leže na posebnom zidu koji rek bi da nije bio niži nego dno baza. Taj je zid bio otkopan samo kod prve baze (od istoka)

Nestaje papira za inventar.

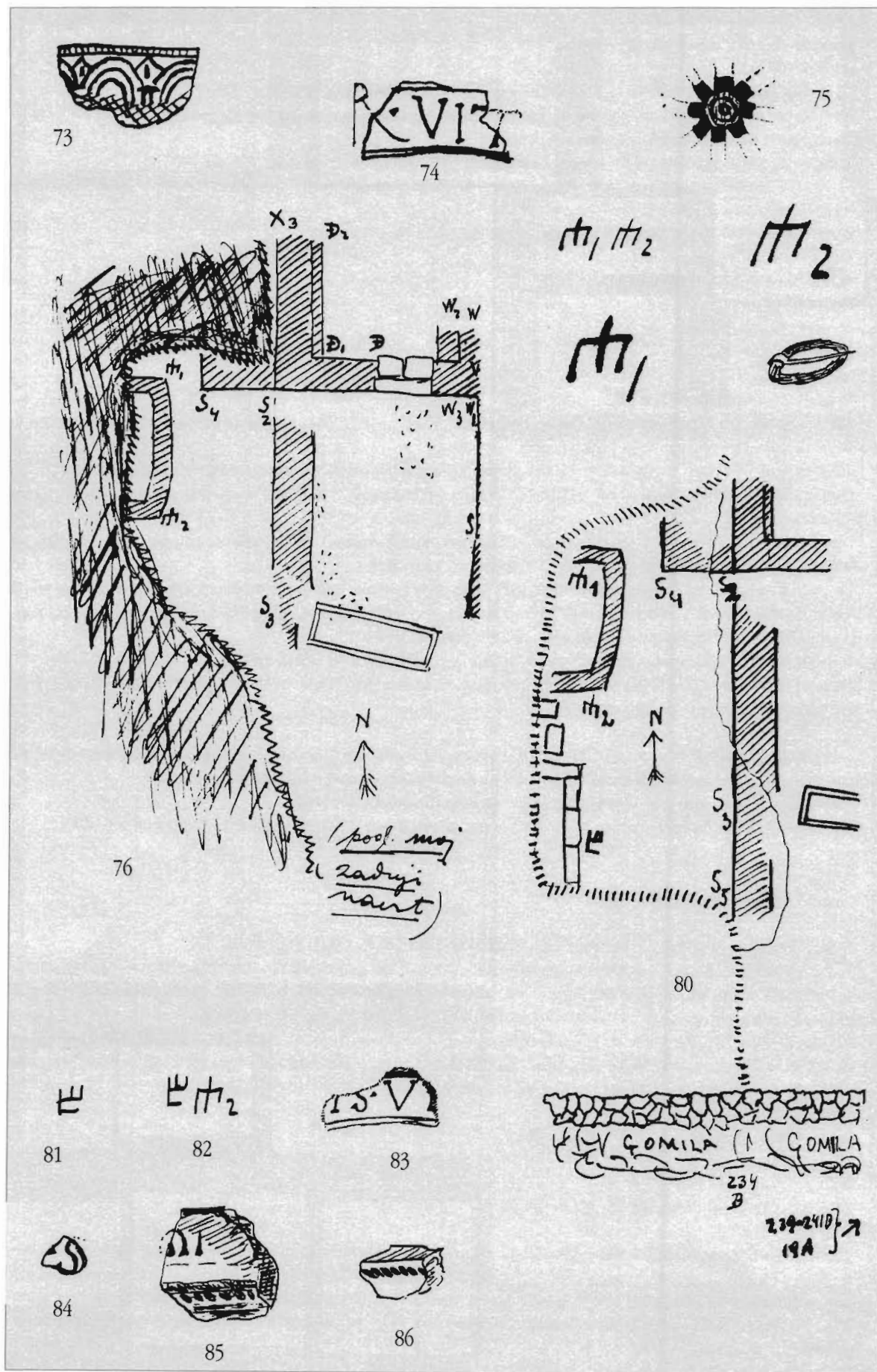
Našle se kod ornamenata i opeke TI PAN i QCL .

XXII.

Dnevnik iskopina u s. Marte 22, 23, 24, 25, 26. Jul

I. 22 i 23

Radilo se na zapadnom kraju. Pošto je bilo za jednu 4 m širine uklonjeno već prije nabaceno kamenje, došlo se do prvotne gomile. To je sloj nabacenog sitnog kamenja (skalje) debeo oko 1 m. Taj je sloj bio odstranjen kroz ta dva dana. Tu se našlo 2 ornamentalna ulomka: 226B i 227B; prvi je ulomak transenc i to baš iz sredine, te izgleda ovako (djelomice restauriran): /sl. 75/ Drugi izgleda kao da bi bio ulomak pluteja (ambona), ali je veoma oštećen. Istoga se dana otkopalo bolje zid na komu leže baze uz zid SQ.

II. 24 Jula

Ispod spomenutog sloja skalje našlo se opet zemlje i kamenja. Kopalo se nešto dublje od 1 m. /sl. 76/ Otkopalo se zid S2 S4, te zid /sl. 77/, tanak, slab, iz kašnje dobe. Našli su se slijedeći ornamentalni ulomci 228 (ul. stupa) 229 (Kapitel IX vijeka), 230 (ulomak stupa) 231 (+ 220?, baza?).

Nad uglom /sl. 78/ bio je grob a u njemu pojasna fibula od bakra /sl. 78a/

Sarkofag kod S3 bio je pročišćen i s gornje strane no tu nije ništa drugo nego križ.

Osim toga se kopalo nešto s južne strane zida C D₁ D (pogl. moj zadnji nacrt), za jedno 0.4 m dubine, no nije se našlo ništa.

Na maloj gomili na jugu ovih iskopina, našlo se u suhu uzidan ulomak praga sa četveroprutastom pletenicom (232B).

III 25

Najprije se prokopalo prostor /sl. 79/ S2 S5(79) do dubine po prilici 1.4 m. /sl. 80/ U tom se prostoru, sastavljenju od crne zemlje i kamenja našlo jedino arh. ul. 233B, 235, 236, 237, 238B. To su 2 ulomka transenne (233 - 235), ulomak stupa diam 0.27 m (236B) ulomak kapitela (?) (237B), komad praga (238B). Istog se dana našlo na gomili na jugu ovih iskopina orn. ulomak (malen krnjatak) iz IX v. (234B). Istoga se dana otkopali kod /sl. 81/ grob obzidan velikim pravilno tesanim kamenjem. Taj grob nije potpuno otkopan.

IV 26 (subota)

Prostor /sl. 82/ S4 S2 S5 bio je prokopan za jedno 0.6 m, nije se našlo apsolutno ništa nego crne zemlje i ulomak opeke s'COLONAŠS. Istoga se dana kopalo uz južnu stranu zida CD (p. zadnji moj nacrt) za jedno 1.30 m širine a do jedno 0.55 m dubine ispod raza taraca. Našlo se crne tvrde zemlje u izobilju!

Istog se dana odgrnuo najistočniji kraj gomile koja leži na jugu sadašnji iskopina. Tu se je našlo tri ulomka stupa od bijel-og kamena (239 -241B). Pri jednom je sačuvan sav promjer te iznosi 0.22 m. Tu se našlo također i slijedeći ulomak natpisa /sl. 83/ Nosi broj 19 A, a pripada već prije našastima. Na koncu se vide tragovi okomitog kraka L, V, K, I, ili nešto slična.

Pošto nema nade da bi se išta moglo naći na zapadnoj strani za sada se neće dalje tu kopati, a poslije kako vi odredite.

Predvorje pred crkvicom bilo je bolje nasuto i uređeno, a ostale iskopine bolje raspoređene.

U ponedjeljak će se pretresivati gomila na jugu sadanjih iskopina pošto tu ima nade da će se ipak nešto naći.

Stari 26-VII-02

Sa šovanjem Pavao Perat

XXIII.

Dnevnik iskopina 28-VII

Danas se nastavilo raznašati malu gomilu na jugu iskopina. Raznilo ju se svu osim zapadnog okrajka i to do raza crkvenog predvorja. Tu se je našlo najprije tri ulomka rimskih natpisa: /sl. 83a/ Prva su dva maleni krnjatci dočim je treći nešto veći (0.19 x 0.16, deb 0.1 vis. slova 0.06) Osim toga našlo se jedan krnjatak koji bi mogao biti iz IX vijeka /sl. 84/. Nadalje su se našla slijedeća dva ulomka: 21 A (84A); pripada već našastima, 22A /sl. 85/ (0.125 x 0.095, d. 0.075, v. sl. 0.045). S donje strane se nalazi gajtanasti ornament. /sl. 86/ Našli su se i 2 ulomka opeke QC lodi am i nekakva neobična /sl. 87, * okrenuti! - naknadno upisano./ Našli su se arh. ulomci 242B - 251B incl. Osim toga našlo se maleni krnjatak koji pripada velikom timpanu 125B. /QCLMBROS = Q. Cl. Ambrosi - naknadno upisano./

Našlo se nadalje još tri ili četiri arh. ulomka manje vrijednosti koji za sada nijesu dobili broj. Od prvašnjih spomena su vrijedni slijedeći. 5 ulomaka stupova od kojih jedan od mramora (242B, 243, 248 - 250). Tri krnjatka ornamenta IX vijek (244, 246, 247). Jedan je ulomak transenne (245B). Br 251 jest komad praga /sl. 88/ Istog je dana bolje odgrnut zid S3 S5. /sl. 89/

/Dne 29/VII 902 bio sastanak kod Sv. Marte u Bibaču - naknadno upisano./

XXIV.

Dnevnik iskopina u s. Marte

30 i 31 srpnja

NB. Približni nacrt nalazi se na trećoj strani.

Najprije se potpuno pročistilo malu gomilu na južnoj strani iskopina. Pročistilo ju se sve do raza crkvenog predvorja. Tu su se našli arh. ulomci 252 - 267 incl. te 269. Brojevi 252, 253, 255, 260, 261, 262, 264, 265, 266 su ulomci stupova. Brojevi 261 + (?) 264 su priložno nepravilni. Našla su se također tu dva ulomka transenne (254 i 267). Našlo se nekoliko ulomaka ornamentata IX v (256 - 258 incl, 263, 269) Br. 263 je komad praga sa volutama /sl. 90/ Takovih se pragova već ovdje našlo. Br. 269 je kapitela, dosta oštećena. Rek bi da nije bila radena nego samo sa dvije strane (kapitela je četverouglasta). Odozdo ima rupu pomoću koje je bila u suho natakuta na gvozd, a odozgo ima dvije takove rupe. Odozgo viđena izgleda ovako: /sl. 91/ Tu su se našla također dva ulomka koja pripadaju velikom timpanu 125B (ptice), te veliki komad praga, Š259BČ a napokon velika "ara" bez natpisa. Kopalo se također i na livadi pod crkvom.

Još natrag više mjeseci pripovjedali su nam bili težaci zemlje da je istosmjerno sa gomilom tekao zid, a oni su ga porušili, no ipak da je temelj ostao. Usljed toga prokopali smo bili rupe 1 i 2 za jedno 60 do 70 cm. dubine no nijesmo našli ništa osim

grobova. Sada smo bili počeli kopati na jugu zida /sl. 92/, no tu mu nije bilo nastavka (zidu /sl. 92a/) pošto su mu temelji virili van zemlje, ipak smo prosljedili na jug te našli trag zidu kod /sl. 93/. Taj je zid porušen do temelja kod /sl. 94/. Prosljedili smo na zapad. Dokle smo god kopali protiče se zid /sl. 95', (u dužini 9 m. Debeo je 0.6 m). Kod 2 se nalazi veliki kamen. Temelji ovoga zida mnogo su niži nego temelji zida /sl. 96/. Kod /sl. 96a/ su sačuvana 3 reda kamenja, na istok prama /sl. 97' samo jedan red. Prokopalo se također prostor "3". Tu se našlo više grobova, u jednom miš i žaba, te veliki komad stupa bijelog kamena (268B) premjera 0.31 m, također maleni krnjatak vrha ili dna mramornog stupa. Tu se je kopalo za jedno 0.8 m dubine.

Stari 1-8-02

Sa štovanjem Pavao Perat

XXV.

Dnevnik iskopina u s. Marte

1, 2, 4, 6. (petak, subota, ponedjeljak, srijeda)

A. Petak (1) i Subota (2)

Prokopalo se sav preostali još prostor na jugu sadašnje crkvice za jedno 0.7 m (ne kao što sam bio pisao 0.8) dubine. Našlo se grobova i drugo ništa. Kopalo se kod /sl. 98/. Tu svršava zid. Na kraju se našlo ulomak stupa (276B). Pročistilo se potpuno gomilu na jugu iskopina sve do zemlje koja se pod njom nalazila. To se dogodilo prvašnjih dana. Onda se također prokopao mal ne sav slijedeći sloj, debeo 0.1 m, koji se sastojao od zemlje i kamenja. Za danas je bio ostao još zapadni kraj. Taj se je kraj prokopao dakle za 0.1 m dubine. Tu se našlo najprije malen krnjatak ornamenta IX v. (271B), dva komada stupa (273 i 274B) te komad kamene posude 274B. Zatim se počela ta gomila prokopavati za jedno 0.45 m dubine sa istočnog kraja. Pošto se nije našlo nego zemlje i grobova ostavilo se posao. Kopalo se uz sjeverni zid sadašnje crkvice. Na zapadnom kraju se našlo veliku djelomice oštećenu kapitelu IX v, od smrdelja. (272B) Tu se je našla također mala srebrna naušnica. Zid S3 S5 slijedi prama jugu, te ga se tim pravcem otkopava. Tu se našao u grobu prost srebren prsten.

B. Ponedjeljak i srijeda (4 i 6).

Najprije mala opaska. Čisteći ropotarnicu našeg muzeja-crkvice, našli smo mramorni ulomak, na kojem nije bilo broja, pošto na njemu nije bio ornamentat jasan. Taj ulomak pristaje uz br. 153B, a od obaju nastaje tako lijepa mramorna kapitelica četverouglastog oblika. Kašnje se našlo također da tu slijubljuje br. 222B. Kapitelica izgleda ovako /sl. 99'.

Prokopalo se sav prostor koji je bio preostao na sjeveru sadašnje crkvice. Kopalo se nešto dublje nego je pokrilo sarkofaga (jednu 0.15 - 0.2 m). Nije se našlo apsolutno ništa. Kopalo se također djelomice na jugu iste crkvice za jedno 0.45 m. Apsolutno ništa. Išlo se dalje za zidom S2 S3 S5. Kopalo se za jedno 1.5 m dubine. Zid slijedi za jedno 11 obilatih metara od ugla S2. Od S3 na jug debeo je 0.6 m. Našlo se prostu fibulu od "hrde" i drugo ništa.

Kopalo se također na sredini livade ispod crkvice. Našlo se splet zidova u dubini od jedno 0.25 m. Nijesu još dobro pročišteni. Tu se nije našlo ništa.

Našlo se da idu zajedno slijedeći ulomci: 191 + 192, 105 + 168, 129 + 159 + 166 + 174 + 132, 136 + 223, 140 + 263 (3 komada), 118 + 119.

Što se tiče pluteja br. 215, koji je bio otkriven u zimskoj sezoni, pokle sam bio otputovao, opažam da mu je kompozicija identična onoj na kninskoj ploči sa natpisom /sl. 99a/. Taj bi ornament mogao po Dr Jeliću poticati iz XI. vijeka, no meni se ne čini da je to moguće. Oblik slova V nalazi se na kninskom pluteju i na našim ulomcima iz S. Marte, Na kninskoj ploči nalazi se i R kao i na PRO DVCE TREPIME. Identičan ornament nalazi se i na jednom pluteju iz spljetske krstionice.

Natpisi na opekama našasti prigodom iskopina u s. Marte g. 1902. /sl. 100/ Svega 30 komada.

Što se tiče iskopinana u Javorju pisao vam je g. Ergovac kako smiješne i originalne uvjete stavljaju vlasnici.

Gled iskopina pod svetim Nofrom, ja neznam što bi kazao. Ja sam tamo bio u ponedjeljak, no nijesam vidio apsolutno ništa. G. Ergovac kaže također da niti on nezna ništa osobito. Moguće da ima štogod o tomu u knjizi iskopina Bihaća, no kako ju nije bilo moguće dobiti, iskopine su sa sv. Martom za ovu godinu svršene, osim što će se možda prokušati kopanjem za jedno 2 dana na gomilama.

Stari 7/8 1902

Sa štovanjem Pavao Perat

XVI.

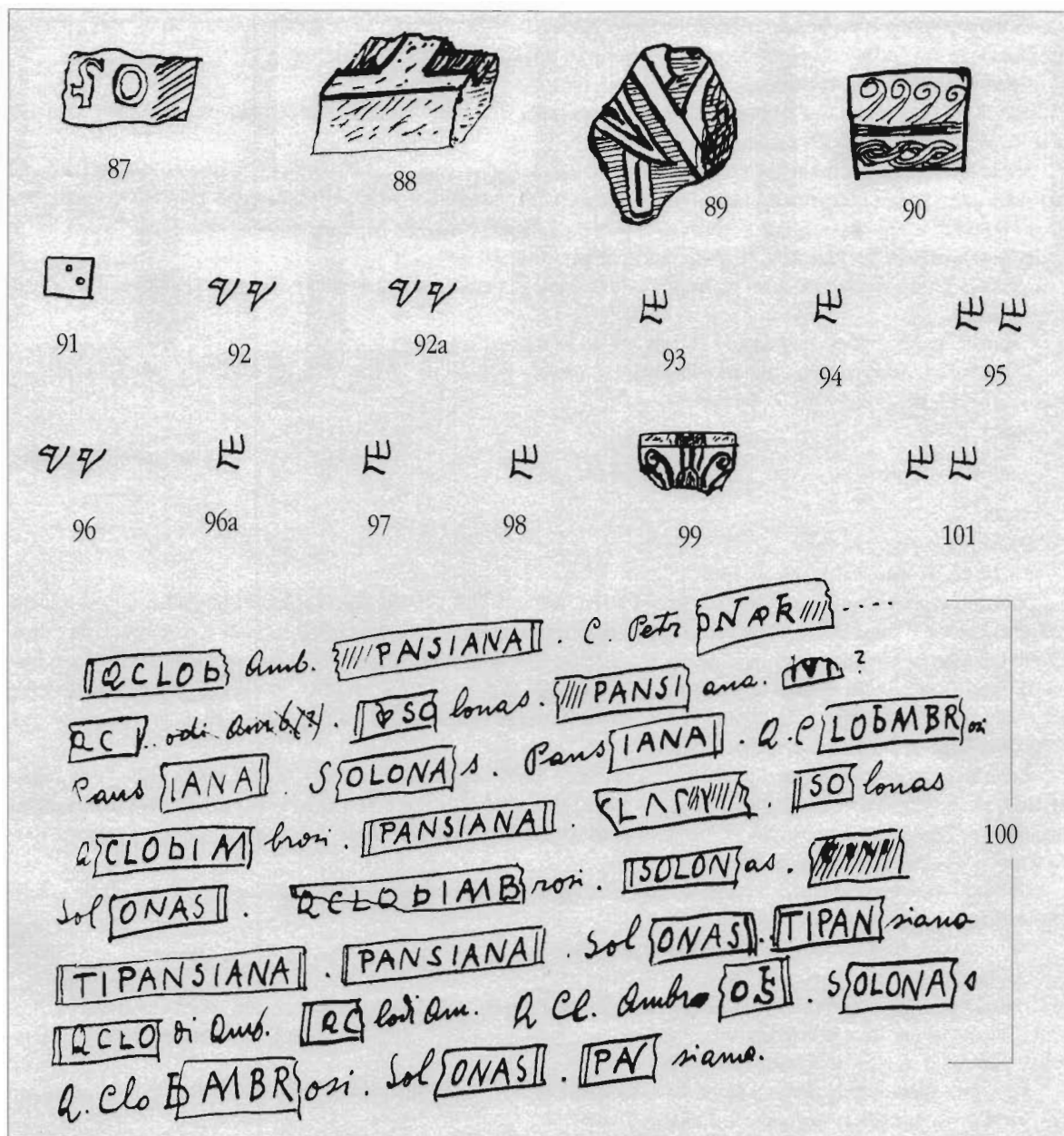
Dnevnik iskopina u s. Marte do 9-VIII

Kod crkvice sv. Marte dovršene su iskopine. Sada se radi na livadi. Kod crkvice su svršile tim što je zid S3 S5 : *pogl. nacrt u zadnjem dnevniku* pretao ići na jug a zid /sl. 101/ na zapad, te svi naši pokušaji da ih nađemo, bili su jalovi. Pri tome se našlo komad stupa.

Ja sam bio posumnjao s više razloga da bi na ledini pod crkvom mogla biti zgrada. Radi toga sam bio naredio da se od mjesta naznačena na škicu sa a (F₁ na priloženom nacrtu), koje se nalazi poprilično 50 m na jug sadašnje crkvice kopa jarak prema toj crkvici.

Već iza nekoliko udaraca maškline naišlo se na zid F₁D (pogledaj priložen nacrt!) /sl. 102/. Zatim se je slijedilo tragove

zidova i otkrilo se čitavi sklop AC₁ A₁ D₁ B₁. Svi su ti zidovi sačuvani za jedan, najviše za 2 reda kamenja, sazidani su u vapno, no dosta nepravilno i slabo, a nalaze se u maloj dubini, mjestimice jedva 0.1 m. Pošto su iza D₁ slijedile nekakve ruševine kopalo se tim pravcem. Tu se otokopalo zid HH₁ a na istok njega tarac. Taj je zid deo 0.65 m, a najveća sačuvana širina taraca iznosi 4.5 m. Istodobno se od zida AA₁ nastavilo prokopavati prama sjeveru. Tu su se našli zidovi II₁, IK, IK₁.

Stečevine, kojima je tom prigodom društvo "Bihać" rasvijetlilo hrvatsku povijest sastoje se u slijedećim stvarima.

1. Hrpa ugljena u prahu kod F₁.
2. Izgoreni ulomak kamene posude našast tu blizu.
3. Krnjatak baze, našast na istok taraca, od bijeloga kamena.
4. Nekoliko kosti, koje izgledaju kao životinjske.
5. 4 Natpisa na opekama: /sl. 103/
6. Krnjatak rimske svjetiljke /sl. 104/
7. Dva bakrena mletačka novca bez vrijednosti.
8. Mala bakrena zapinjača, ne baš starinska.
9. Više ulomaka (malih), staklenih boca.
10. Dva-tri komadića željeza.
11. Još neke malenkosti male vrijednosti.
12. Nebrojno komada lijepa (intonaco), od kojih tri ili četiri s bojama (crvena i zelenkasta). Našasto kod taraca ili na njemu.

13. Napokon "digna memoratu" nebrojno ulomaka bakrica i lopižica, iz kojih su se gostili Muncimir diuino munere iuventus Croatorum dux, Adalfreda nonensis ecclesiae praesul cum Budimiro iupano palatino ecc.

Grobova nema. Ide se za zidovima.

Ako bi se Vama činilo da je pametno okaniti se čorava posla, a Vi samo brzojavite pak će iskopine trajati samo do utorka u večer; inače ćemo proslijediti za zidovima.

Što se tiče Javorja, nema niti govora da bi se tamo moglo kopati. Vlasnici bi htjeli da im se raskrči sva zemlja (1 1/2 vrit, oko 1000 m²). Kad bi s imalo novaca trebalo bi kupiti zemlju. Stavimo da bi se moglo kupiti za jedno 150 - 160 fr. onda pošto tu ima i rimskih starina (Rutar je odatle bio iščeprkao neki rimski natpis), moglo bi se mislim izvuci od "očinske" jedno 100 fr. U ostalom najbolje je da radite kako se Vama čini da je pametnije i bolje.

Međutim ja bih pokušao na račun muzeja na jednu i 2 mjesta rimske starine, ako bi Vi bili zadovoljni i to kad se opremi s. Martu.

Napokon možete biti uvjereni da kod s. Marte o Muti miru nema više govora.

Još ću navesti deblinu u centimetrima otkopanih zidova: AA₁ = 75, AA₂ = 72, BB₁ = 70, BC = 60, DD₁ = 60, FD = 50, GG₁ = 60, F₂G = 50, HH₁ = 64, II₁ = 60, IK = 55, IK₁ = 72.

Stari 10-VIII-02

Sa štovanjem Pavao Perat

XXVII.

Dnevnik Iskopina u s. Marte

11, 12, 13, 14 (ponedjeljak, utorak, srida)

Nastavilo se radnju na ledini. Otkopalo se zid H1H2, te kanal LL1L2. To je žlijeb širok 0.3 m ograđen sa svake strane zidićem debline 0.2 m. Dno se žlijeba nalazi u istoj ravnini kao i tarac. Pokrov žlijeba nije sačuvan. Kod L svršava bez da bi bila u dnu kakova rupa. Kod L₂ je porušen. Otkrilo se zatim temelje zida H₂H₃ a na zapad njih opet je tarac. Ti temelji nisu viši nego li je raz taraca. Dubina taraca pod površinom zemlje iznosi 0.4 - 0.6 m. Zid HH₁ kao i zid H₁H₂ sačuvani su jedva sa jedan do 2 reda stijena. U žlijebu LL₁ našlo se uzidano komad opeke s/OLO/nas. Već prije našasti ulomak /NEROCLPA//siana bio je uzidan u taracu.

Zatim se je prosljedilo na sjever. Otkrili se zidovi MM₁, M₂M₅, H₂M₅, M₂M₃, M₃M₄, M₅M₆, M₆M₇, H₁N. Osim zidova H₂M₅M₆, to su jedino temelji; debline 1.00 m - 1.10 m (Jedino zid H₁N nije debeo nego jednu 0.6 m). Nad tim temeljima nalazili su se ljepši tanji i pravilniji zidovi, kao što je komad zida, sačuvan za red stijena, debeo 0.6 m, nad M₂M₃. Zidovi H₂M₅ - M₆ su dijelom pravi zid a dijelom temelj.

Otkopalo se potom zid IK₁K₃. Kod K₁ nalaze se nesigurni temelji poprječna zida K₁K₂. Kod K₃ počimlju školji te tako zid prestaje.

Na svim otkopanim mjestima zidovi su veoma na plitko.

Od našastih predmeta vrjedno je spomenuti slijedeće:

1. Plitka zemljana posudica. Našasta je bila čitava, no pri kopanju su je razbili; ipak će se dati prilično sastaviti..

2. 3 bakrena rimska novca. Jedan (dobro sačuvan) je Aurelianov, drugi valjda Alexandra Severa (?), a na trećem se ne razabire ništa osim na reversu S(enatus) C(onsulti).

3. Mikroskopičan srebrni novac sa natpisom na Reversu DN//ATHAL//ARICVS//RIV//. Sprijeda je glava. To bi valjda mogao biti novac kralja Athalarica. Modul mu je 10 milim.

4. Dva ulomka zemljane svjetiljke (?) sa uresom. Na jednom se komadu opaža stablo a na drugom ovakav ures: /sl. 105/

5. Našlo se je više ulomaka stakla i željeza, te nebrojno komadića lončića i bakrica. Pošto je jasno da je zgrada rimska tim pada hipoteza da su se iz tih bakrica gostili Muncimiro croat. dux & Comp.

Terminus ante quem non, sagrađenja zgrade daje opeka /NEROCLPAN/, našasta uzidana u tarac. /sl. 106/

Ovaj škić prestavlja veliku gomilu kod iskopina. Punktiranim crtama naznačeno je mjesto gdje je prije bila gomila, no društvo Bihač ju je počistilo. Pošto je kod A nekako izvurio zid počelo se tamo čistiti. Vele da se tu blizu vidi u zemlji kanal a izgleda da je to istina.

Ako se Vama ne čini zgodnim da se radnja nastavi, a Vi brzojavite. Radi se još u četvrtak (14/8) a onda istom u ponedjeljak (18/8) radi svetaca.

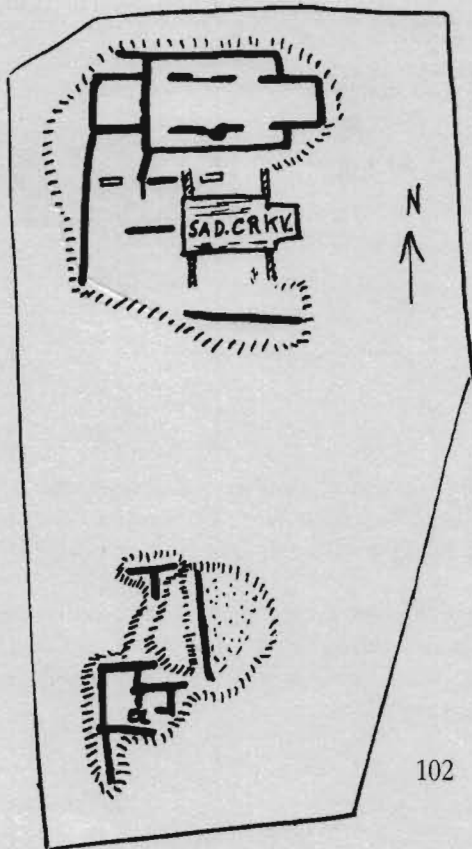
Stari 14/8 1902

Sa štovanjem P. Perat

NB. Pokle sam ovo u jutro napisao, bio sam opet u s. Marte. Zidovi slijede na sjever; jedan se gubi pod maslinom a drugi premda se poznaje ipak je veoma slabo sačuvan. Zid kod A (pogl. škiću na prvošnjoj strani) debeo je 0.55 m a sačuvan za 0.55 m visine i 1.35 dužine. Našasta opeka pansi/ANA/ pans/IA/ana Q/CLO/.

Ako ne brzojavite protivno, u ponedjeljak se ne kopa. Našasta još 2 bakrena nečitljiva Rimska novca. Danas će se još raditi, pošto ja nijesam ostao onamo do noći. /sl. 107/

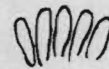
P. P.

102

Cr. ESCE

104

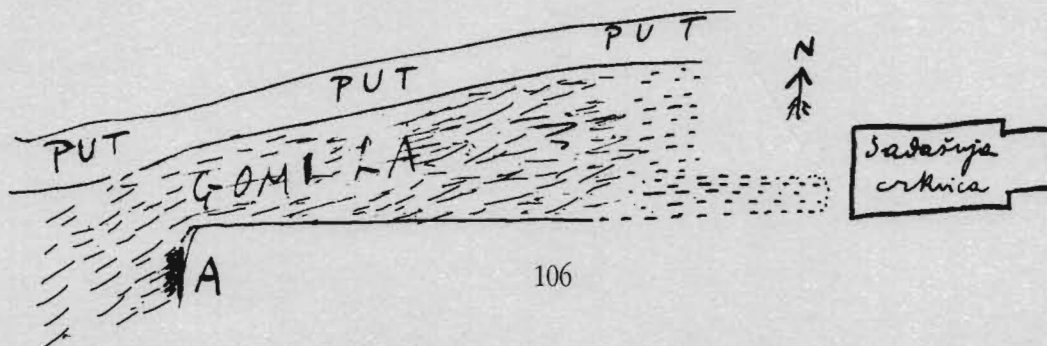
105

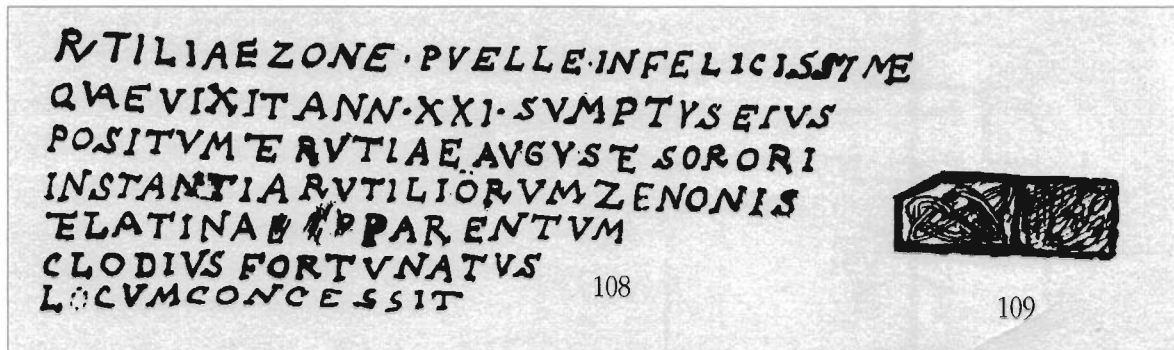
107

el. DBAMBRO²¹. RCA od Amb. PANSIANA. NEROCLPA²¹iana

103

106

15-17 Sveci nekakvi. Ne radi se.

XXVIII.

Veleučeni gospodine!

Iskopine su u S. Marti gotove. U četvrtak u večer iščeznuli su i posljednji tragovi zidova na ledini. Kod ugla gomile A (pogl. škić na 3. strani zadnjeg dnevnika) našlo se ono što se govorilo da je kanal. To je ponor, kojega je voda sama sebi prokopala u pršcu; a pošto to spada u geologiju, mi ga nećemo dalje prokopavati. Zid koji se blizu nalazi stoji posve osamljen, a i temelji mu stoje djelomice vani zemlje.

Pošto vam nijesam do sada opisao veliku, još prije našastu, kapitelu od smrdelja, to ću učiniti ovde. Ona je ko i svaka na vrhu kvadratna a na dnu okrugla. Na svakom uglu nalazi se po jedan čudnovat akantusov list, veoma u plitko urezan, a ni malo odskočen. Svega su 4, a dotiču se krajevima na sredini lica kapitele. To je sav nje ures. Izradba je "un orrare" kako bi rekao Cattanes, koji donosi 2 kap. iz VIII v. koje iz daleka sjećaju na ovu.

U "St. Pros" nema takovih.

Stari 15/8 02

Sa štovanjem P. P.

XXIX. /sl. 108/

Po naredbi g. Ergovca kopalo se na livadi i na sjevero-istoku apside bazilike od 18 - 20. Na livadi bezuspješno, dočim se na drugom mjestu našlo komad stupa i ulomaka staklene fine posudice. Pošto je preteklo vremena, naredio sam da se pročiste tragovi zidova na jugu apside bazilike, a tom se prigodom ispostavilo da zid na komu se nalaze baze slijedi na istok. Zato sam bio naredio da se kopa i dalje za tim zidom.

Dne 21/8 našao se pod temeljem toga zida veliki sarkofag od smrdelja Rutilie Zone. Poklopac je sedlast, a akroteriji otučeni. Poklopac je bio razbiven. Sav je sarkofag bio obzidan u vapno i služio je kao temelj spomenutom zidu. Na njemu je bio gore navedeni natpis. Arka je čitava. Zidovi slijede na jug i istok, ali se nemože kopati nego još danas (23/8) radi silne zemlje koja je bila tu prije nabačena.

U sadašnjoj crkvi našao se uzidan slijedeći ulomak. /sl. 109/. Izvaditi se nemože, pošto bi se onda srušila crkva.

Našao se također izjedan srebrni rimski novac.

Braća su Deankovići (Cotovi) prekršili pogodbu glede iskopina.

Stari 23/8

Sa štovanjem Pavao Perat

/Konac iskopina 23/8 1902 - naknadno upisano./

Poduzeće braće Deanković p. Ivana
(Pisma P. Ergovca)

NB. Na temelju dopisnice P. Ergovca 6/VII 03 kao i na temelju njegovog sumarnog dnevnika za g. 1903, mora da su počele iskopine ove godine dneva 7/VII. Dnevnik počimlje istom danom 16/VII. Numeracija listova je nastavak godine 1902.

XXX.

Prečastni Pragospodine
6/VII 903

Jutros primih Vašu dopisnicu. Večeras javih g. žup. Deankoviću Vašu želju - on jutros bio u Spljetu - kaže mi te već bio odlučio sutra započeti predradnje, t.j. produbiti gde će postavljati materijal sa gomila.

Predao mu ključ crkvice Sv. Marte. - Očekujemo Vaš skor dolazak.

Oba pozdravljamo. Živili!

Vaš odani P. Ergovac

U nastajni ponedjeljak misli početi redovito sa više radnika.

XXXI.

Dnevnik iskopina kod Sv. Marte.

19.VII 903

Od 16-18 VII 903. Pošiljku primio.

16/VII nije se radilo, blagdan B. D. M. od Karmela.

17/VII Počelo se raskopavati radinu do poljskog puta, što vodi prema jugu, na istok čest. zem. 1096.

18/VII Isto kao pod 17 tek. Našlo se više ulomaka opeke raznih tvornica, 1 žlijeb i ulomak natpisa sa IG, sutra šaljem otisak.

AR

19/VII nedjelja.

20/VII Počimlje redovita krčevina po naputku od 15 VII.

Sa štovanjem P. Ergovac

XXXII.

Dnevnik: 20, 21 i 22 VII 903.

Kako ste razabrali iz jučer Vam dostavljenog otiska natpisa, našastog 18 VII t. g. u redini do poljskog puta na istok čest. zem: 1096 K. O. Trogira; ne bijaše Vam točno javljeno 19 o.m. glede istog.

Pošto nijesu slova I G na prvoj (gornjoj) crti, već SIC, a ispod ovih I//AR, gornje mi je podatke bio dao župnikov brat Ante - pošto ne mogao poći na lice mjesta - a on ne shvatio dobro, dakle molim oprostite !

Ovaj je natpis urezan na kamenu, na kome se opaža da je bio dulje vremena izložen zubu vremena.

Izgleda te je ovo ulomak većeg natpisa, pošto kamen sa svih strana okrenut, sačuvano lice mjeri 24x12 ctm-debljine 7 ctm.

/sl. 110/

Veličina slova - u koliko se ustanoviti dade - n. p. R jest 6 x 4 ctm pravilna su, regbi rimska. Možda SICVM?

Ono I u drugoj brazdi, izgleda ko dočetak prve riječi, a AR ko početak druge; pošto u onom razmaku od 8 ctm nema traga ikakovom slovu.

Našast je jugo-istočno od Benediktinskog manastira.

Ako je rimski, cijenim da onda ne dolazi u naš katalog?

U ponedjeljak dne 20/VII otpočеше redovito krčenje, i to upravo na pomenutom manastiru. 21 utomik prosljediše krčevinu kao gore - Ništa osobitu.

Postaviše koca za oznaku temelja - Nadoše jedan novac koga uklapam.

22 srijeda slijede istim pravcem zasuti temelji manastira.

Jučer bijah na licu mjesta, uhvam da će do blagdana Sv. Marte 29. VII stići krčevinom do poznate Vam gomile.

Dan prije trebati će očistiti crkvicu ko i lani, mislim da za to moraju skrbiti braća Deankovići.

Još imadem dva rimska novca, oba iz Resnika "Sicum" koja ću Vam prigodno predati.

Jučer pregledao naše iskopine u Bihaćim (Stombratama) Dr. V. Škarica iz Spljeta, naročito pošao tamo sa čitavom obitelji i još druge gospode sa ladanja.

Istumaćih im u kratko prošlost Sv. Marte i tečaj iskopina. Iznenadio ih uspjeh našeg "Bihaća". U ostalom ništa nova.

Sa odlučnim pozdravom

22.VII 903.

Vaš odani P. Ergovac

XXXIII.

Prečastni gospodine!

Štafilčić 10/VIII 903.

Oprostite što Vam se prije ne javih, ali kod Sv. Marte nije se od 20/VII ništa važnijeg našlo; dočim u gomilama kako Vam je već P. P. javio očekivasma konačni uspjeh krčevine.

Svakako evo me da Vam opišem radnju kod Sv. Marte od 20 do danas.

Dana: 21, 22, 20, 24 i 25 slijediše krčevinom južnim smjerom bez ikakva otkrića.

27 i 28 prosljediše krčevići prama sjeverozapadu smjerom prema gomili B, te 6 met. niže iste otkriše temeljni zid u pravcu lani otkritog niže opstojeće crkvice (južno) označenog /sl. 111/ uz prekinuće u razmaku prama zapadu od istog met. 16.90; kome trag lani uzalud istražismo. Ali žalibože samo u protezi od 2 met. skoro, pak ga opet nestaje; taj je mogao biti u svezi sa onim podzidanim zidićem što se od prije opažao na jugo-zapad gomile B.

Onaj zidić što ste ga Vi vidali da je virio ispod najdonjeg sloja (temelja) pomenute gomile 13.90 m udaljen prema zapadu od jugo-zapadnog kuta (pročelja) opstojeće crkvice sada je otkrit u duljinu južno met. 2.60 visok je met. 0.90, debeo met. 0.52, te zakreće prama zapadu u duljinu met. 8.90 tu se gubi ko u nekakvom ponoru do 3 met. dubine.

Možda jošte slijedi u zaokretu prema sjeveru i onda bi mogao sastavljati temelje nekakve četvorinaste zgrade ispred bivše bazilike kako Vi dobro naslućivaste.

Tu je sve natrpano prostim grobovima, sa 4 ploče nasadene postrance i 1 ozgor. U jednom takovom nadoše u kutu do gore opisanog zidića kostur okrenut sjevero-južno nadoše 8/8 par lijepih naušnica staro-hrvatskoga oblika sa zaponcima na kruške, iz proste kovine (tuča?) na obloj žici diam. ctm: 5/2.

U drugoj grobnici gde nestaje trag pomenutom zidu (kod onog ponora) nadoše na sliča par naušnica, koje izgledaju da su srebrne.

Napokon nadoše prije 20 VIII, južno gomile - do 13 met; u jednoj jednostavnoj grobnici, uz razmjerno malašni kostur sa posve malom lubanjom lijepi par naušnica (minduša) iz srebra sa finom ornamentikom, oblika ko gore opisanom (malo manje).

Ove su slične onim opisanim od Don Pere u Bulletinu.

29/VII nije se radilo, blagdan Sv. Marte; bilo prilično svijeta, pazili Deankovići, bio i Pavao P.

Od 30/VII do danas slijede krčevinom prama istoku, te otkrivši osim onoga mozajika za koji već znate na istok manastira; otkriše još udaljeno od onog zida južno postojeće crkvice (o kojem gore) u razmaku od 5 met. na istok temeljni zid dulj: met. 1.50.

Sarkofag RVTILP? - ZONE prevežen je u Spljet po Vašoj naredbi dne 3/VIII na kolima braće Katalinići iz Novoga i manji ulomci poklopca; dočim jedan veći komad istoga ostao je tu na mjestu, da ga po mogućnosti prevezu čim prvo. Ulomak istog poklopca sa natpisom I. PANDVRIO nalazi se u Starom kod Pavla P.

Kako Vam služi zdravlje, oporavljate li se? Ovde opet silna vrućina, upravo nesnošljiva!

Naknadno nadoše u Stomorici 2 rimska novca.

Uz odličan pozdrav ostajem

Vaš odani P. Ergovac.

XXXIV.

Prečastni Pragospodine!

Štafilčić 16/VIII 903.

U posjedu Vaše poštovane d.d. 13.VIII t.g. evo Vam odgovora.

Pokrivala sarkofaga Rutilae (Pandurija) već je u selu, te će po svoj prilici sutra skupa natpisom I. Pandurio; biti u Spljet preveženo.

Od 10/VIII okrenuše se krčevinom kod Sv. Marte prema zapadu, gde su one škrape /sasvim plitko tlo/; tu slijedi onaj zid u svezi sa sklopom zidova manastira na zapad, o kome Vam u početku ovogodišnjih iskopina javljeno.

Ovaj pomenuti zid slijedi 8 met. zapadno, iza prije otkritog, u dubini 30 ctm; ispod raza ledine; a širok 64 ctm. dakako sagrađen u klak.

Izgleda da bi mogao biti u svezi na sjevero-zapadnom kraju gde svršava gomila B sa poznatim zidićem.

Pri okrajku ovog zida, t. j. doklem je do sada otkriven; naišli su na sasvim jednostavni tarac (klačarda) nešto 4 m.

Susljednih dana 11, 12, 13 i 14. VIII, prosljediše krčevinu zapadnim smjerom i sjevernim (pod gomilom bivšom), tu rade samo župnikova braća, da bude točnije i pomnije rada izvedena a i dublje nego ostala.

Zid koji je virio tek ispod gomile, prilikom Vašeg posljednjeg pohoda iskopina, sada je sasvim otkriven; a zid od juga prema sjeveru u duljini met: 7.30, vis. 90 ctm tu pak nastaje jedan pravilan otvor u šupljini met: 2.30, koji izgleda ko vrata jer se vide tragovi gde stajahu uzidani pilastri, dapače su dva komada istih i našasta skoro na prvobitnom mjestu, a iz nutar su proriđeni poznatim luknjama za zapornjake (greda iz nutar vratnica). Na sjevernom kraju tih vrata (odgovaraju malo oniže atrijske bazi-like), nastaje ležena 55 x 10 ctm pak se zid u pravokutnom smjeru zakreće prema istoku za met: 1.40 duljine i onda opet prema sjeveru za met. 2.25 tu nestaje ali bi reko da je porušen a ne zaglavljen, dakle moguće slijedio jošte prema sjeveru ispod poznatog puta, a možda i susjednog vinograda. Ovo je sve udaljeno na zapad od lanjske grobnice omedene sa fino izklesanim kamenjem /sl. 112/, met: 2.

Dakle eto Vam jasnog dokaza da je ispred pročelja bazilike postojao nekakav vladarski castrum ili villa ?

Na temelju zida gore opisanog (duljina 7,30), uprav na podnevnom okrajku, odmah ispod površine otkriše jednostavan grob sa pločama oko, ozgor otkrit; u njemu slabo sačuvan kostur orijentovan sjevero-južno. Prebirući kosti nadoše metalni križ, bez donjeg kraja, sa svetačkim prilikama u sredini i postrance na broju ih 4 bizantinskog stila sa grčkim natpisima na rubovima. Izgleda da je dvostruk bio, t.j. od onih što sadrže sv. moći; pošto iznutar je prevučen zelenom pokostinom. Na vrhu je jedna vitica za vješanje o lanac, dočim druga fali. Jošte nadoše tu jedan manji križić sasvim u cjelini sačuvan, ali jednostavan bez ikakve rezbarije i jedan srebreni prsten diam: 2 ctm, deb 2 m/m. bez ikakva ornamenta ili dragulja.

K tome nadoše u istome grobu jedan metalni ornament u obliku grba, koji je mogao služiti uresom plašta; crkvenog dostojanstvenika koji je tu po svim potankostima pokopan bio.

(Možda: SUMPERTVS ?!)

U drugim odličnijim grobnicama prostijim od opisane nadoše jednostavnih naušnica i prostih zahrdalih novaca.

Okolo se otkrilo 2 ulomka oblog nadvratnika sa pleterom, 2 ulomka pilastra sa volutama, 1 komadić tranzene.

U sjevero-istočnom kutu ledine Deanković do onoga puteljka što vodi kroz polje prema jugu, otkriše u dubini od ctm 40 temeljni zid koji ide u smjeru istočno-zapadnom nekako prema vanjskom zidu južne lađe stare bazilike.

Ovaj je zid udaljen od apside pomenute bazilike met: 18. 70 ctm na istok a vidi se samo za nešto 60 ctm protege, pošto tu samo prokopaše za svoj poljski zid a ostalo je još ledina. /sl. 113-114-115/

Jošte su otkriveni temeljni zidovi udaljeni od gornjeg zapadno 3.40 jedan u duljini 2.60 m (za sada) prema sjeveru a drugi slijedi prema zapadu 4.30 m - kako će te bolje shvatiti iz donje skice.

/sl. 116

XXXV.

Veleučeni gospodine!

Štafilic 28/8 903.

Od 17. VIII unapred sve do danas radnja kod Sv. Marte, prosljedena je, najprvo do skrajne granice na zapad pak sjeveroistočno.

Našao se kraj onome zidu kad se pravokutno odvaja od zapadnog manastirskog te u pravom kutu pri kraju zemljišta Deankovića okreće k sjeveru, pravcem k onom zidicu što je virio na zapadnom kraju gomile B. dakle to je moglo biti nekakvo dvorište.

Oko 2/3 zemljišta ispod gomile je prorovano, tu nadoše raznih primjeraka naušnica, prstenja, novaca rimskih i mletaških te ornamentalnih ulomaka.

Temelji zgrade ispred bivše bazilike, sve se to više upotpunjuju; daće mo skoro dobit konačni plan.

Iz nutra tičak vrata I-e prostorije novo otkrite zgrade, nahodi se kamena ploča turnja u promjeru 2 met; nutriji kolobar (žlijeb) iste 1.25 m. deb. 50 ctm. Spomenuta su vrata široka u cijeloj svjetlosti do met: 2.20 (uračunavši i mjesto što zapremahu vertikalni pragovi).

Koliko jošto prema sjeveru (ova prostorija) slijedi neda se tačno ustanoviti prethodno; pošto jošto sav materijal neodgrnut, pa opet nadolazi i put poljski koji bi možda trebalo prokopati. Stalno jest da slijedi u sjevernom pravcu.

Od gore opisanog zida od istog razdaleko (istosmjerno) met: 3.40 koj teče od juga k sjeveru (ko i prvi). Od podnevnog zida udaljeno met: 5.60 nahode se vrata II-e prostorije široka met: 1.80 tu blizu nadvratnik koj mjerom odgovara i ulomci vertikalnih pragova; ovaj zid slijedi također prema sjeveru do sada otkrivan u duljini za met: 2.50. U blizini ovih vrata nadoše ulomak nadgrobne ploče sa alto-reliefom 25 x 28 ctm. deb: 8 ctm. rekli da predstavlja ruku oklopljenu sa križem ili balčakom mača.

U istom položaju nadoše jošto ulomak timpana, koji sjegurno spada k br: 120 god: 1902, površina lica mjeri: 22 x 24 ctm. sa voluticama i pleterom.

Dalje 3 ulomka praga nadvratnog na obluk sa ornamentacijom poput one na sličnom pragu 902 br: 153, pravilni pleter sa križevima u sredini svake ruže (kolobara)

Te nekoliko manje vrijednih arhitektskih ulomaka.

Boljeg shvaćanja radi uklapam Vam ovu škicu.

Sa štovanjem odani Vam P. Ergovac.

P.P. Ne treba ni spominjati da je sve prepuno grobnica u svim slojevima i svima pravcima. /sl. 117/

XXXVI.

Prečastni Pragospodine!

Štafilic 28.9.03.

Danas poslije podne iza 4 1.2 sata, primih Vaš brzozjav; da dolazite u 5, nego kako bijah zaposlen u konobi, uz najbolju volju, bijaše mi ne moguće da se nademo kod Sv. Marte.

Odmah sam poručio župniku g. Deankoviću, on također zapriječen da tamo pode mjesto mene; dočim Pavlu P. bilo prekasno da poručam, pošto Vaša kola projuriše mimo Štafilica u 4 3/4. Oprostite dakle, što Vam ovaj put ne mogah biti pri ruci, tim žalije mi je pak, što sam mogao videti gospodina prof. Smičiklasa.

Odnosno Vaše dopisnice 25 tek, javljam Vam; da su po pogodbi sa braćom Deanković, bili malko drugčije ustanovljeni medaši novog čimatorija oko Sv. Marte, svakako mnogo uzaniji nego je od Vas prigodom zadnjeg naličja ustanovljeno.

Pošto se je pretpostavljalo, da će se postojeća crkvice porušiti; a nova sagraditi na temeljima starodavne bazilike, - to je prvobitno određeno da podnevni zid (što bi išo naokolo) teče smjerom sjevernog zida sadašnje crkvice; dočim bi čimatorij kako Vi naknadno utanačiste imao se proširiti prema jugu do kraja 2 kontraforata. Razlika na prividnu štetu "Bihaća" bila bi ta, što se naknadno ustanovilo da se od istoka zazida pravcem dviju apsida, dočim je u pogodbi utanačeno 2 metra dalje istočno od istih. Nego što društvo gubi na istok, to trostruko više dobije na jug.

Potpuno se slažem sa Vašim mnijenjem, da je sarkofag: RVTILP-ZONE na mjesto našašća, prvotno postavljen bio, prvo gradnje bazilike; pošto se nahodi ispod temeljnog zida na kome su baze stupova, dakle do 50 ctm: ispod raza zemljišta a 1 met ispod crkvenog teraca od prilike.

Bio je orijentovan od istoka prema zapadu, od apsida sadašnje crkvice sjeverno 5.60 m udaljen; a od apsida bazilike južno 2 m.

Toliko na odgovor dop: 25/IX 903. uz pozdrav ostajem

Sa počitanijem Vaš odani P. Ergovac.

XXXVII.

Prečastni Pragospodine

Štafilic 14/XI 903

Dne 10 tek. mj. bijasmo g. župnika D. i ja kod Sv. Marte su 4 radnika.

Obavismo reambulaciju čitavog plana t.j. lanjskih i ovogodišnjih izkopina.

Prorovasmo put o kome je bilo puno govora, ali privremeno obustavljeno radi jematve.

Ispod puta, - na sjevero-zapad - izkopina, do 70 ctm u dubinu naišli smo na temeljni zid u klak sagrađen, u smjeru od juga prema sjeveru koji je dijelio zapadnu građevinu ispred nartesca; za met. 3.50 u duljinu i tu zakreće pravokutno prema zapadu za 1 met. a dalje ga nestaje.

/* nije istina Cf. Pismo XLI Dnevnik 1904 - dopisano olovkom./

Ovaj ulomak zida odgovara pravcem prema vanjskom zidu bivše bazilike (od sjevera) da li je pako bio u svezi sa istim nema nikakva traga (prema istoku).

Za met. 4.50 dalje prema zapadu naišli smo u jednakoj dubini, proslieđen drugi zid od drugog odjela sgrade (gde se nahodi onaj turanj) u istom smjeru kao gori; ali samo za 3 met. ispod puta, pošto se dalje nije moglo ići, budući tu počimlje vinograd nekog Tranfića Ante iz Staroga, koji neznam da bi dozvolio da mu se šteti vinograd.

Svakako ni taj zid nije od prilike mogao dalje slijediti od 1 met. pak se opet izvjesno stalno odijeljivao pravokutno smjerom istočno-zapadnim i tako bi imali pred nartescem (zapad) građevinu su 3 odjela (prostorije)

II zapremina približno met: 76.75

I " " " 75.05

III " " " 196.20

Izgleda kao da je ova zadnja prostorija bila podijeljena u dvije, jer je više nego dvostruko velika prema dvima predašnjim; a pri sredini južnog zida našao se nadvratnik debljine met: 1.82, širine 30 ctm, a deb. 26 ctm. - dakle tu su bila vrata.

Unutarnji saobraćaj prve prostorije sa drugom bio je udešen sa dvojim vratima na diobenim zidovima; koja ali nisu pravilno smještena, već jedna više druga niže.

Prva vrata mjere u svjetlosti met: 1.80, a druga met: 1.40, kod ovih zadnjih se je našao pilastar osobitog pravokutnog oblika u jednom komadu. /sl. 118/

Ove su prostorije rabile gospodarskim svrhama, pošto u prostoriji br. II nadosmo onu veliku ploču okrugla turnja a u onoj br. I onu manju ploču turnja četverouglastog oblika; kako vam je već od ovog ljeta poznato.

Iznad onog zida (na prvom mjestu spomenuta) otkrila 10 tek. mj. nadosmo dvije proste grobnice, bez išta osobito, to u temelju 70 ctm duboko, a na vrhu ispod raza puta jednu ploču dugu 0.85 x 0.41, deb: 0.14 ctm oblog oblika. /sl. 119/

Malko dalje prema jugu nadosmo jedan ulomak sprednjice grobnice sa pletrom narodnim (pilastrić "a gargame").

To Vam je uspjeh našeg naknadnog pokušajnog kopanja.

To jest još imade jedna novost, nuzgredne važnosti, naime na raskrižju puteva poljskih što vode od bunara Sv. Marte prema trogirskom i kaštelanskom polju, vidio se trag zida kakvih met: 3 dulj. tu se prokopalo i odkri se zbilja temeljni zid istosmjerni sa onim poznatim od ljeetošnjih iskopina, a timē bi se dala popuniti građevina iz predašnje (najstarije) epohe.

Nego o tome ću Vas tačnije izvjestiti, prigodnim naličjem.

Po podatcima koje sada posjedujem, u stanju sam da Vam popunim plan proljetošnje i ljeetošnje rade, ali u onom mjerilu 1:100 bojim se da će biti preveliko, te sigurno ne bi odgovaralo formatu obične brochure (Izvjestaja), već bi tada trebalo da priložite osobiti prilog kao tablu u prigibu.

Usljed toga Vas molim da mi tačno naznačite razmjere potrebnog plana; e da uzmognem izvesti nacrt za izvještaj. Shodno bi bilo da pošaljete Jakova, da markira ovogodišnje ulomke; jer dvojim da ću ja to dospijeti.

Također ako cijenite koješta fotografirati, odaberite shodno za ljepših vremena.

Toliko Vam javljam ravnanja radi i srdačno Vas pozdravljam.

Vaš odani P. Ergovac.

PS. Molim vas da bi ste mi prigodno dostavili primjerak, kako se može predočiti u podobi stabla rodoslovlje jedne porodice, t.zv. porodično stablo; unaprijed zahvaljujem

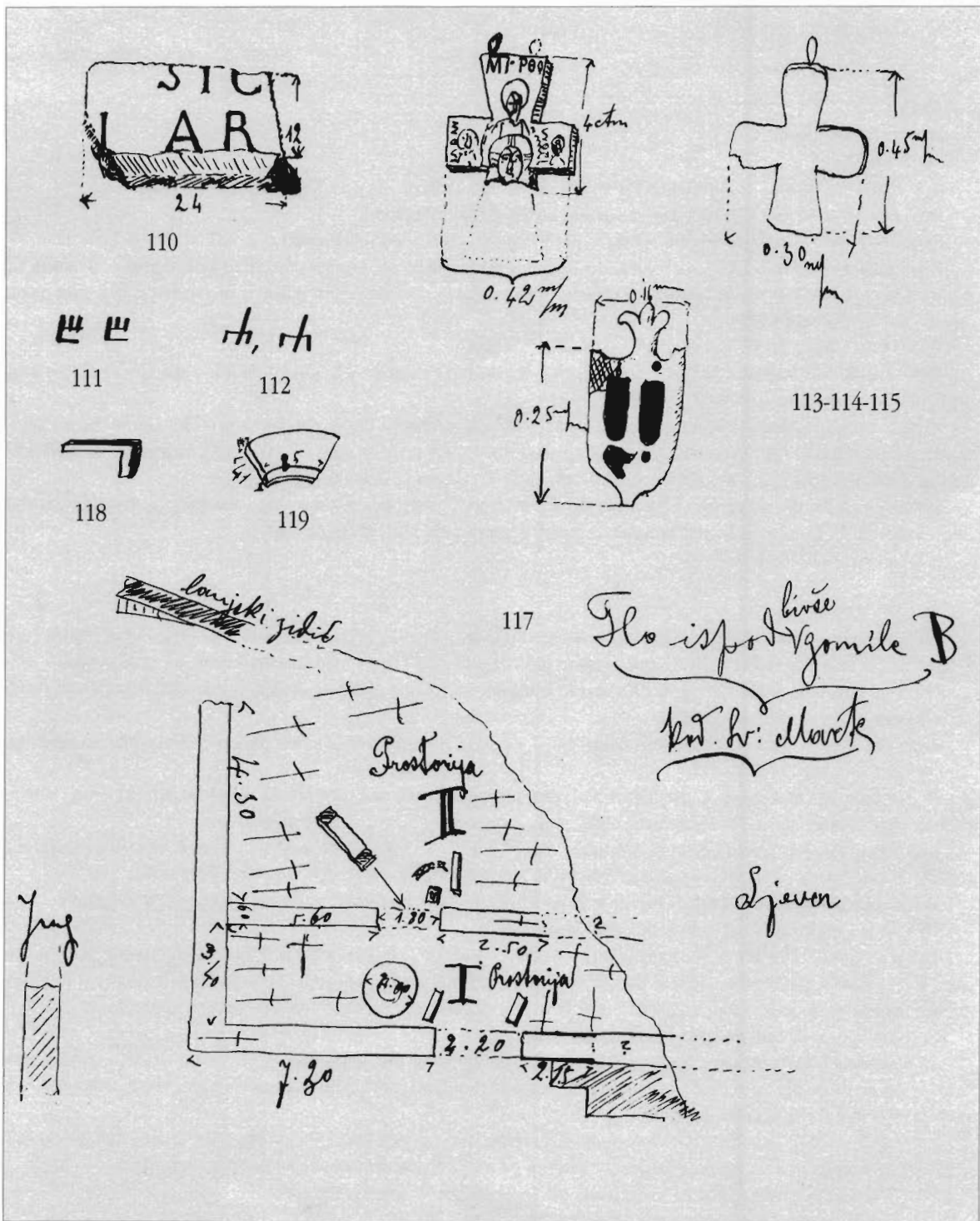
Sa poštovanjem Gornji

Kada je ovdje bio zadnji put g. sav. Iveković, licem na Ruzaricu; bijasmo obaći kod Sv. Marte. Reče mi da se upravo čudi, čemu se njemu ne obratite za reustauraciju Sv. Marte; da bi on to rado izveo, s toga da se možete njemu izravno, bez i kakva obzira obratiti. Eto sada radite po Vašoj uvidavnosti!

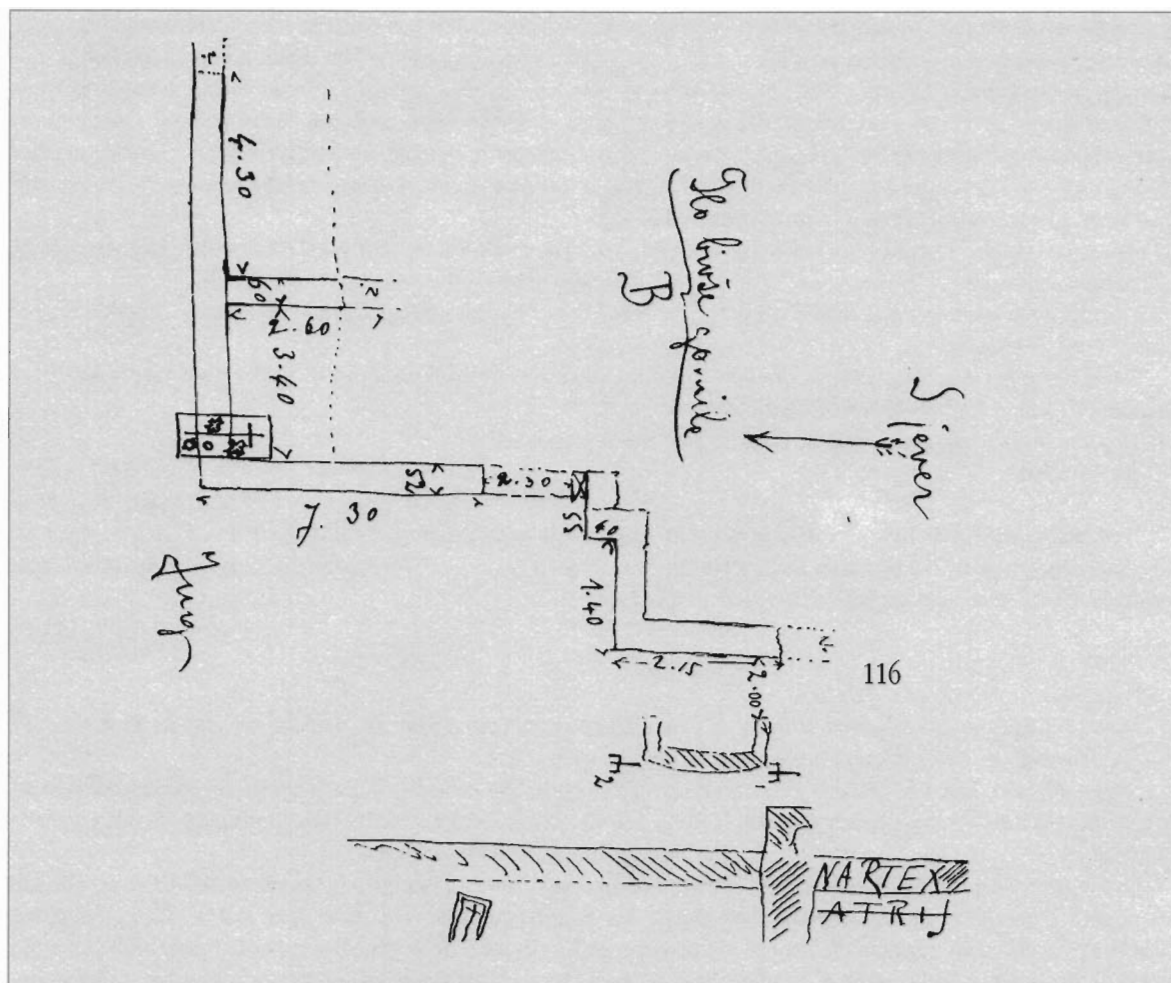
NB. Rek bi da se ove godine našao i ulomak natpisa (timpana) /MVR/ 26A.

P. P.

Isto tako i ulomak /IS/ 27A. (27A + 22A + 38A + 52A + 54A)

(Pisma P. Perata)

XXXVIII.

Dne 19-I-1904.

Napokon, poslije dva mjeseca otizanja, počeo sam sa radnjama da se razbistri što treba. Danas sam našao dva težaka, te su čitav dan čeprkali, a još je ostalo posla.

Ustanovilo se je jasno, da baze nemaju nikakve sveze sa starinskom crkvicom radi toga, što zid, na komu stoje, ne ide paralelno sa perimetralnim zidom bazilike. Izgleda po prilici ovako: /sl. 120/ ABCD je desni brod bazilike. AC je južni perimetralni zid. CD je zapadni (pročelni) perimetralni zid bazilike. 1, 2, 3, 4 su baze koje leže na zidu BC. Baza 1. je za 15 cm bliža zidu AC, nego baza 4. Ostale baze također razmjerno. Kod baze 1. zid AC stoji djelomice nad zidom BC, a djelomice zahvaća i samu bazu, dočim se kod baze 4. ta dva zida gotovo niti ne dotiču.

Provalili smo rupu u zidu CD, nad zidom BC. Taj je puni zid izgledao ovako: /sl. 121/

Izgleda, kao da je gornji dio zida mlađi, te da je nadozidan na A, istom pokle je A bio zasut, kako to izgleda iz ogromnog kamena, koji je uzidan na početku dijela B, nije tesan, a proviruje na oba kraja iz zida: izgleda kao temeljni kamen. Osim toga čini se da je A pravilnije i bolje zidan, nego B.

Provalili smo dakle zid CD, nad zidom BC, ili točnije nad slučajnim produškom zida BC, te smo ga na tom mjestu raskopali do temelja. Tom se prigodom ustanovilo, da pod njim ne slijedi dalje zid BC. Izgleda da je taj zid skrećao na sjever. Ostaci zida BC izgledaju na tom kraju ovako: /sl. 122/

Kod C se ne vidi drugih tragova. Bili su prije raskopani. Vidi se kako naslaga klačine ide put sjevera pod zid susjednog pilona.

Kopali smo danas još na jednom mjestu. Radi se o zidu AB. /sl. 123/

Prve godine iskopina, druge serije, ja sam bio otkopao onaj zid koliko je ovdje nacrtan. Dalje nije bilo moguće radi puta. Pretpostavljalo se da će druge godine braća Deankovići dovršiti otkopanje tog zida. Meni se je bilo pričinilo da oni nijesu niti pokušali da rade taj posao, te sam zato i bio to pred Vama opazio, baš onoga dana, kad je bio došao prof. Domitrović da fotografira oblake, ali onda sam bio dobio odgovor da je to bilo pokušano, ali da zid ne slijedi dalje. Nego gledajući ja jučer

potonje nacrt svih iskopina, opazio sam, da je nacrtan samo onaj dio iskopina, na tom položaju, kako se bilo iskopalo g. 1902. To se vidi po crti, koja je potegnuta za granicu, dokle se je kopalo. Radi toga pokušao sam danas tu kopati, pak sam se zbili uvjerio, da se tu nije radilo iza g. 1902, tim više što se je ustanovilo, da zid slijedi dalje u zapad. Radnja je veoma nezgodna i zanovetna, jer je zid kadkada u dubini od 1.50 m, pošto su ga na mnogo mjesta prokopali dubući grobove. Osim toga zid siječe put pod veoma ostrim kutom, a putem prolaze svaki dan kola, te možete pojmit, kako se tu sporo radi. Izgubilo se gotovo čitavo jutro, dok se je napokon našlo zid u dubini od 1.50 m na onom mjestu, gdje smo ga bili ostavili g. 1902. Kako sam spomenuo zid ide i dalje u zapad, ali mu još nijesmo našli kraj.

Išao sam u potragu za zidom AB, koji je bio zasut, prije nego je u redu bio istražen. /sl. 124/ Kod B se iskopala rupa za 1.20 m dubine, izvadilo se oko 2 m³ materijala, ali se još nije našlo ništa.

U apsidi nove crkvice, izvana, kod c uzidan je kameni ulomak ovakova oblika: /sl. 125/ Mislim da je svakako zanimiv komad, te ću ga izvaditi.

Usljed neprestanog vrćenja, vađenja i traženja ulomaka, crkvice će izgledati do malo, kao ona prva Paračeva kuća kod amfiteatra na Solinu. Trebalo bi dovesti zidara, da to pokrpi.

Težaci neće da sutra rade u slavu sv. Fabijana, pak ćemo nastaviti tek u četvrtak.

Stari 20 I 1904.

Sa štovanjem Pava Perat

/* PS. Sada tek primam Vašu dopisnicu glede arheološke karte. Ja imam punu vreću ispravaka, pak bih Vas zato molio, da mi pošaljete jednu (bolje 2) takove karte, pak ću Vam ja na njoj zabilježiti ..... (nije čitljivo)..... molio bih Vas da mi javite hocete li čitavu... Naknadno upisano uz rub stranice dnevnika./

XXXIX.

Dodatak dnevniku iskopina 22-I-1904.

Prigodom radnja ovih dvaju dana, našlo se nekoliko arh. ulomaka male vrijednosti, ulomaka ornamenata IX v. /sl. 126/ ulomak transenne, te dva ulomka opeke sa natpisom po prilici: Pansiana.

Danas sam bio odnio u sv. Marte boju i brojeve, da numeriram lanjske komade, ali nisam mogao udariti nego samo jedan broj, jer još nije ništa oprano, premda sam ja to bio više puta kazao braći Deankovićima. Također nije ništa uređeno, premda s tim nije preše, jer smo mi sa novim radama dosta izneredili, hrpama zemlje i kamenja.

Ove nove radnje potpuno osvjetljaju Ivekovićevu rekonstrukciju. Čitao sam jednom u bečkim novinama da se u sudu, kao olakočujuća okolnost za nekog optuženika predlagalo, da se uzme u obzir "das ottakringer milieu". Čitajući u pismu Ivekovićevu: "Polje naših dalmatinskih obrtnika (tradic. ostaci grčkih obrtnika) od Dioklecijanove palače moglo bi se na temelju preostalih spomenika tačno opredijeliti, te bi obuhvaćalo Dalmaciju, Istru, Friul i srednju i istočnu obalu Italije, dočim sjeverna i zapadna Italija i Franačka bile bi pod uplivom langobadskih majstora. To do Justiniana (526 g). "Čini mi se da slušam kakav Radićev "znanstveni govor", pak mi odmah pada na pamet "das ottakringer milieu" (u našem slučaju "Kninski milieu", jer je Iveković, ako se ne varam, kolega Radićev u znanstvenom odboru Kninskog društva.) Neznam s koga je razloga Iv. smatrao potrebitim da Vam očita spomenutu lekciju i da Vas pouči, da je Justinian počeo vladati g. 526. De gustibus!

Glede arh. karte ja sam već počeo raditi. Što bude moguće ispraviti ću ili dodati na samoj karti. Ostalo će trebati napose zabilježiti. Mislim da bi bilo najbolje, da se odmah piše njemački, pošto je i onako određeno za Beč, a tim bi se Vami prištedio trud oko prevodenja.

Ovih sam dana bio u našega sv. Jurja. Način zidanja zida, jednak je po prilici onome sv. Marte; vidi se da nijesu umjeli niti kamenje za zid tesati! U crkvi se nalazi ulomak stupa, koji je kašnje bio pretesan za prag. Na crkvi, sprijeda nad ulaznim vratima, nalazi se križ u bas-reliefu, po prilici ovakav: /sl. 127/ Naokolo crkvice ima grobova i prevrnutih stećaka.

Po prilici 50 m na jugoistok crkvice, raznoseći nekakvu malu gomilu našli su veliki stup (po prilici 1.60 - 1.70 m vis), ako se u opće i može nazvati stupom onaj nespretno u okruglo otesani klin, što su ga tu našli. Taj je stup bio kašnje pretesan u prag, a na sredini je urezan barbarski križ. Od bijelog je kamena. U slučaju, da bi ga se moglo kupiti, koliko bih mogao najviše platiti za njega?

Stari 23-I-1904

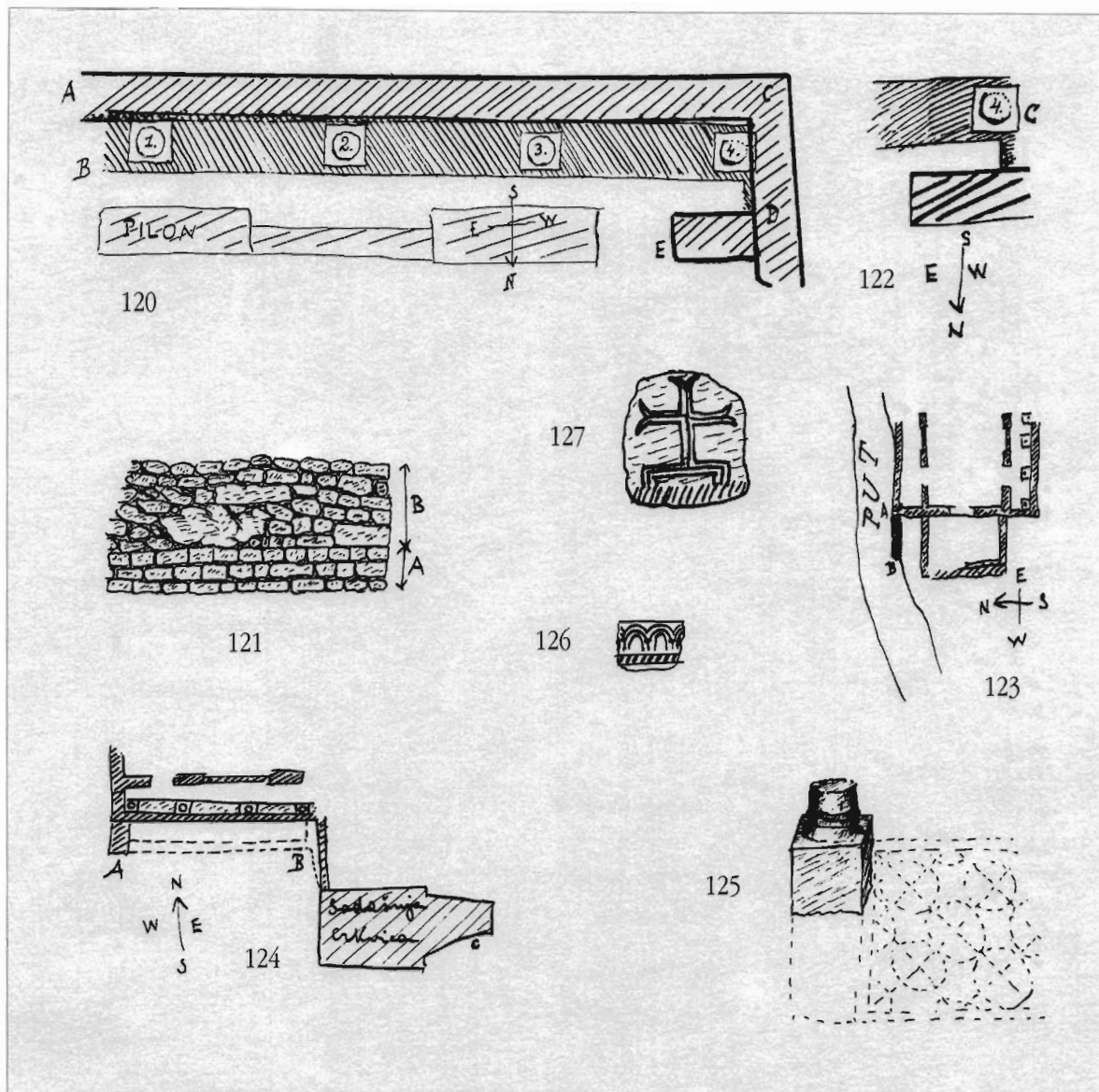
Sa štovanjem Pavao Perat

XL.

Dnevnik iskopina u sv. Marte

22-I-1904.

Jučer mi nijesu težaci htjeli ići u polje radi bure, a danas je došao samo jedan. Prosljedili smo s radnjom najprije u predvraću moderne crkvice, tražeći zasuti zid EF, koji ide paralelno sa zidom AH, koji je perimetralni južni zid bazilike. I našli smo ga dosta duboko. Pritom smo raščistili i zid GE. Uvjerili smo se da nije vezan sa zidom AH. Uz zid GE sa zapadne strane našli smo okrajak taraca, kako je to po prilici naznačeno na nacrtu. /sl. 128/ Ustanovili smo također da taj tarac slijedi i pod zidom GE, te da je taj zid neposredno sagrađen na taracu. Tarac se nalazi također i na istočnoj strani tog zida, pak slijedi za jedno 0.6 m na istok. Dalje ga nema, jer ga je B M Zaneta porušio. Vidi se također da tarac slijedi i ispod temelja zida BC; to se vidi sa istočne strane tog zida, jer mu je s te strane temelj otkriven. Taj je zid noviji, nego sadašnja crkvice, te je i on sagrađen

neposredno na taracu; ima dobar temelj u vapnu za jedno 0.8 m visine, dočim zid GE nema takvog temelja. U prerezu izgleda prvi ovako /sl. 129/ a drugi /sl. 130/. Zanita je govorio da je nad bližnjim sarkofagom DC bio tarac, a to bi morao biti nastavak našeg taraca. Nešto na istok od L, vidi se još dobar komad taraca, koji se je slučajno bio spasio od Zanete, a na istom je, po prilici niveau-u, kao i naš, a po prilici 5 ili 10 cm niže, nego li je tarac bazilike. Ali što je najznamenitije, taj tarac ide i ispod zida AH, te je i ovaj zid neposredno sagrađen na taracu. Ja sam porušio okrajak tog zida, te sam pod njim našao tarac. Taj se tarac hvatao i baze kod K, a dopire joj do polovine visine. Izgleda ovako: /sl. 131/.

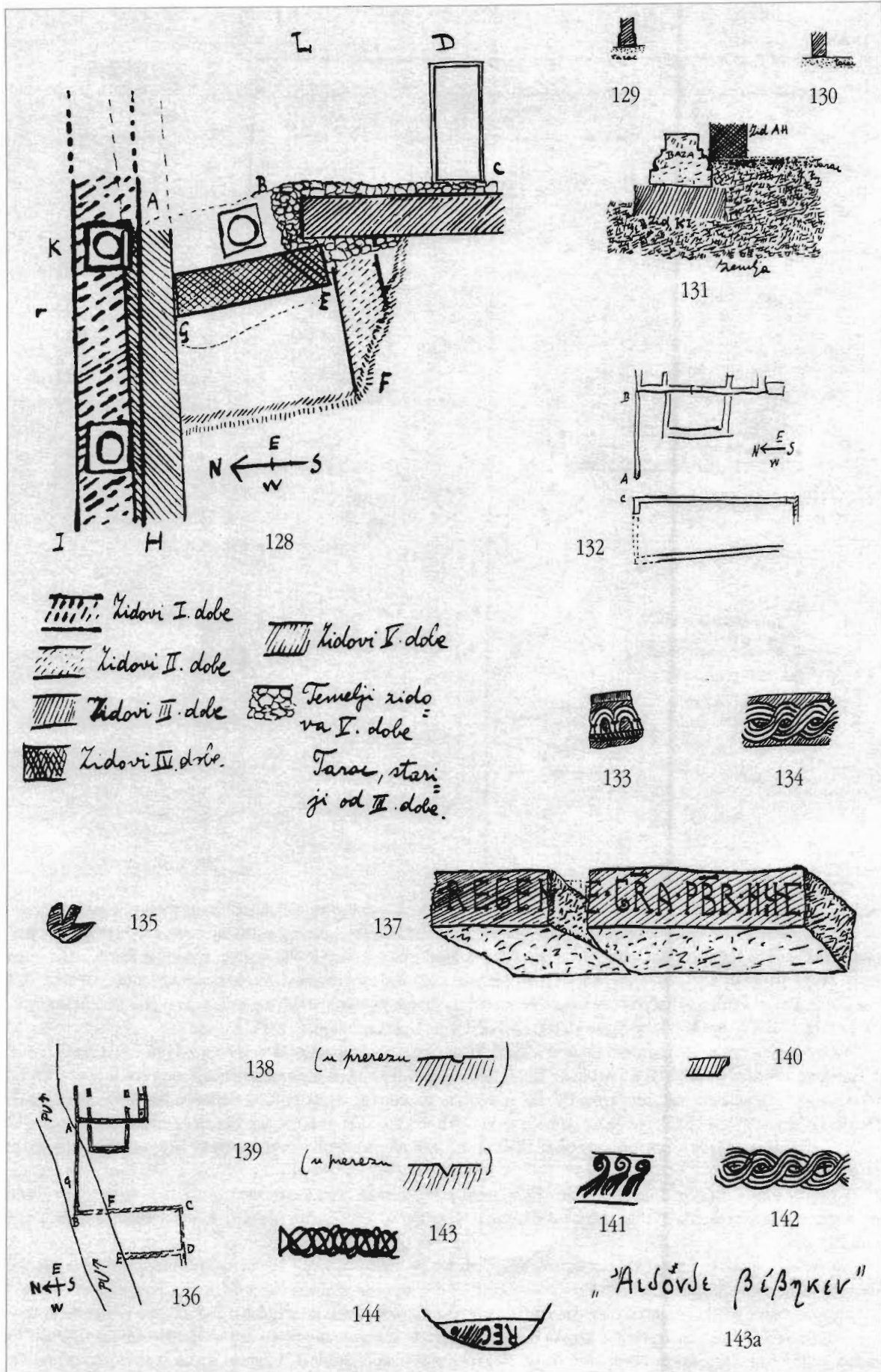
Na sjever zida AH, ne vidi se tarac, osim na jednom mjestu, gdje tarac proviruje na sjever tog zida za 1 ili 2 cm.

Iz svega ovoga je jasno, da je zid AH kud i kamo mlađi, nego zid KI, te da nijesu imali nikada međusobne sveze. Uzevši u obzir da je onaj isti tarac nad sarkofagom DC, koji je svakako iz srednjega vijeka, onda se dolazi do slijedećih zaključaka: 1. Da južni perimetralni zid bazilike ne može da bude ni VI ni VII v. kako kaže Iveković, također da ne može da bude niti VIII ni IX v., nego po svoj prilici iz početka ugarskog vladanja. 2. Da je moguće (samo moguće), da su baze i zid pod njim jedini ostaci crkve IX v.

Da napomenemo također da je zid AH bio s južne strane oblijepljen vapnom, a tako isto i zid EF sa sjeverne strane (južnu mu stranu nisam niti otkrio). Do toga zida ne dopire tarac, ali njemu se temelj nalazi niže taraca, a sačuvan je samo za 2 ili 3 reda kamenja.

Kopalo se i za zidom AB ispred atrija u putu. Zid slijedi sve po prilici, do jedno 1/2 metra ispred ugla C. Možda slijedi u dubinu i dalje, ali za danas nijesmo mogli u dublje kopati, jer nije bilo više vremena. /sl. 132/

Oba ova dana, ja sam čuvao po čitav dan težake i upravljao poslom. Dalje mi apsolutno nije moguće ovako a također i radi troška. Još bi bilo možda za 3 ili 4 čovjeka radnje, ali treba da je neprestano netko nad njima, jer ovo nije sistematična radnja, nego samo čeprkanje: sad ovdje, sad ondje. Moglo bi se pokušati dovesti B M Zanetu, te mu unapred kazati, sve što

treba prokopati i pokušati. Ali osim toga, što to nije baš najpouzdanije sredstvo, nezna se nikada kuda može odvesti ovakova radnja, te je teško, da bi se on umio uvijek snaći. Suviše bi trebalo dovesti zidara, da pokrpi rupe na crkvi i da uredi neke zidove, koje smo oštetili ili prokopali. U ostalom kako Vi odredite. Bilo bi svakako dobro da Vi sami otidete onamo, te da sve vidite svojim očima i naredite što bi još trebalo raditi.

Čitao sam nešto iz Perojevićeve "Povijesti sv. M." Silno je dosadno i rastegnuto, osobito ono iz zadnjeg doba. Osim toga imao bih da opazim, kako su neki zaključci osnovani na nekim interpoliranim riječima u ispravi o crkvenom saboru g. 1185. Cfr. Kukuljević: Cod. dipl. II p. 131, op. 2. Mislim da bi bilo dobro da na to upozorite Perojevića, a ja mislim da bi bilo također dobro da mu povratite rukopis da ga preradi prema rezultatima iskopina, a osobito da skрати povijest novijega doba.

Stari 22-I-1904.

Sa štuovanjem Pavao Perat

XLI.

Dnevnik iskopina u sv. Marte

29-I-1904.

Danas se je radilo sa 4 težaka. Radilo se većinom u sadašnjoj crkvi. Očistilo se crkvicu, pak se onda poskidalo pločnik. Pločnik je moderan, napravljen natrag 5 ili 6 godina, u isto vrijeme, kada su bili i prozori probijeni. Ispod pločnika nalazio se najprije sloj koji se sastojao od zemlje, klačarde i nešto malo kamenja, a debeo je 0.1 - 0.2 m. U tom se sloju nije našlo ništa. Ispod toga nalazi se smjesa kamenja, klačarde i nešto zemlje. U tom smo sloju našli živu zmiју šarulju, koja je bila pokazala najbolju volju, da pokuša dali su joj se istupili zubi, pa se je radi toga na naše troškove preselila u Styx. Našli smo osim toga dva ulomka mramornog stupića, jedan ulomak stupa od običnog vapnenca i počeli smo otkopavati veliki stup od smrdelja. U koliko smo ga otkopali, dug je preko 1 m. Našli smo nadalje ulomak ornamenta, koji izgleda ovako /sl. 133/, zatim krmjatak ornamenta, koji bi kompletiran izgledao ovako: /sl. 134/. Takvih smo komada već i prije nalazili. Našao se također ulomak transene /sl. 135/. Prokopalo se mjestimice za jedno 0.8 m dubine, na nekim mjestima mnogo manje.

Kopalo se također van crkvice istražujući zid AB. /sl. 136/ Našli smo da taj zid kod B zakreće put juga, put zida FC. Na nacrtu što ga mi imamo, nacrtano je to drugačije. Prama tome nacrtu zid AB prestaje kod G, dočim zid BC kod B morao bi zakrećati prama zapadu, mjesto prama istoku, te je punktirano, da bi se morao spajati sa produškom zida ED. Ovako je bilo valjda nacrtano po kazivanju braće Deankovića, nov dokaz kako su se u redu izvele iskopine u njihovoj režiji. Gore sam spomenuo, da je konstatirano protivno. Trebalo bi tražiti u putu nastavak zida ED, premda su braća D. kazivala, da ga nije bilo, a da su ga oni tražili. Credat indaeus Apella, non ego, veli Horac.

Istoga dana porušilo se dva sazidana sjedala u crkvi, uz apsidu. U jednom od tih našlo se 2 ulomka praga od običnog bijelog vapnenca. Na njima je bio slijedeći natpis: /sl. 137/

Širina I. og. ulomka 0.155 m; Širina II. og ulomka 0.345 m; Visina 0.29 m; Debelina 0.34 m; Vis. slova 0.05 - 0.06 m.

Slova sjećaju u mnogočem na VI i VII vijek osobito jer nijesu tesana na ugao (u prerezu /sl. 138/), nego na zavoj (u prerezu /sl. 139/), ali po ostalim znakovima mislim da bi slobodno mogla ići u VIII ili IX v.

Možda bi se mogla pokušati čitati ovako:

[Duce Muncymiro in Dalmatia atque Chroatija regeultle gra(tianus?)

p(res)b(ite)r hunc(templum? struendum curavit].

Ili možda CHR/REGEN/TE Christo regente? ili XPO · IN · GLORIA · REG.

Još mu nijesam stavio broj, jer čekam da Vi odredite hoće li doći među natpise Bihaća. U tom slučaju dobio bi broj 28 A.

30-I-1904 (subota)

Prosljedilo se kopati u dublje sa 5 radnika. Pošto nisam mogao čitav dan stati u polju, našao sam B M Zanetu. Prokopavalo se u dublje, a nalazilo se na isti materijal, kao i prije. Ustanovilo se, da je ova crkvica nadograđena nad starijom, kojoj je pločnik ležao za 0.9 m dublje negoli je pločnik sadanje. Našli su se i tragovi tog pločnika, nego to se vidi i po lijepu (intonaco) kojim su zidovi oblijepljeni, sve do spomenute dubine. Otkopan je stup, koji se je bilo počelo jučer otkopavati. Dug je 1.4 m, promjer 0.40 m. Našao se veliki ulomak sarkofaga od smrdelja, te komad velike console (cimasa) /sl. 140/ od ob. vapnenca. Našlo se je ulomak rimskog basreliefa od mramora, te ulomak starokršćanskog križa u bas reliefu od smrdelja. Našlo se je više ulomaka stupova od običnog vapnenca, te nekoliko ornamentalnih ulomaka. Između njih dva su ulomka na volute /sl. 141/, a osim toga u pločniku starije crkvice, našlo se na čitavu lezenu, prebijenu po pola, dugu preko 1 m, sa ornamentom na obje strane. Na jednoj strani po prilici ovakav ornament /sl. 142/, a na drugoj: /sl. 143/.

U materijalu nad pločnikom starije crkvice našlo se dosta šupljikavog tufa, rek bi da je ta crkvica bila posvodena, dočim današnja nije. U dubini pločnika starije crkvice našlo se jednu "K. K. Scheidemünze" iz god 1858 u vrjednosti od 2 helera. Zanimivo je da se znade, da je poslije te godine bilo prokopavano sve do one dubine. Našlo se također 3 žive zmiје ljutice, koje je stigla Hektorova sudbina. " sl. 143a "

Kako vidite radnje ne fali, te ćemo raditi i u ponedjeljak ali meni ponestaje novca. Evo račun ovih dvaju dana: Upozorujem Vas da moram plaćati radnike skuplje nego običajno radi poljskih radnja, koje su sada navalile:

1. 9 radnika	7.00 f.
2. Tri puta kola	4.50 f

3. Platilo sam mornare, što ih
Jakov nije bio nekidan platilo 1.00 f

Ukupno: 12.50

4. Natrag 4 dana put u Trogir 2.00

14.50

5. Zaneta 1 dan ?

Kako vidite meni već do sada fali novaca. A osim toga radnja slijedi dalje u ponediljak. Radi toga molio bih Vas da mi pošaljete jedno 20 f. i to tako da ih dobijem u ponediljak u jutro, jer inače neću imati odakle da plaćam radnike.

Ja sam već prenio dobar dio predmeta u sebe kući, pak ću ih početi uređivati čim dobijem vremena.

Stari 30-I-1904

Sa štovanjem Pavao Perat

XLII.

Dnevnik iskopina u sv. Marte.

Ponediljak dne 1-2-1904.

Prosljedilo se kopati u dubinu. Našlo se veliki pulvinus? (Kämpfer), četverouglast. Našlo se i ulomak opeke: TI beri PAISI. Našlo se nekoliko ploča od smrdelja, porazbivanih. Našlo se također veliki ulomak praga od smrdelja. Našao se i slijedeći mali bakreni novac:

A. glava ?? Naokolo natpis //// NDVS /////

R. konj ide na desno. (Na njemu konjanik ???). Naokolo natpis ECVL ////////// Na rubu odozdo /sl. 144/. U polju desno A.

Našao se i slijedeći ulomak ornamenta: /sl. 145/ Obični bijeli vapnenac širina 0.28 m, visina 0.33, deblina oko 0.1 m. Jasno je da ovaj ulomak pripada ulomcima poznatih natpisa TEMPO/re i VO/tum. Na donjem dijelu ploče vidi se obična za to doba pletenica, a opaža se, kako se ona zavije u luk. Na gornjem dijelu vidi se nekakva simbolična "životinja" (rectius gramobos), kojoj fali glava i dio repa. Tijelo joj je prekriveno u redove položenim redovima trouglastih točaka, dočim je rep označen zavijenim crtama. Noge izgledaju kao osti na četri koplja. /sl. 146/. Izradba je grozna, nijesu imali niti pojma o perspektivi. Izradba ove životinje karakterizira barbarski stil koji se u ostalom zrcali i u svim drugim arh. i orn. ulomcima ovdje našastim.

Ispod bivšeg pločnika starije crkvice nalazi se samo zemlja pomješana sa nešto malo klačarde i sa gdje kojim kamenom. U ovom sloju nijesmo našli apsolutno nikakvih predmeta, nego zidani četverouglasti podium ovog oblika: /sl. 147-148/.

Manja je četvorina duga 1.65m, široka 1.58 m. Nalazi se po prilici, ako se dobro sjećam, za 1.60 m u dubini, a otkopali smo ga za 0.2 m dubine, a da nijesmo našli temelja. Taj se podium nalazi u prednjem dijelu crkvice; sredinu mu još nijesmo dobro očistili.

U srijedu ćemo dupsti dalje.

Danas je bilo dosta troška. Ključ je bio ostao kod braće Deanković, koji su bili obećali sigurno doći, a kad tamo, pobojali se kiše, pa ne došli. Morali smo provaliti gvozdene rešetke na prozoru, te rastvoriti vrata; pri tome smo pokvarili ključanicu. Rešetke ćemo možda opet moći namjestiti sami bez troška, dok je ključanica morala ići u kovača.

Jučer sam kupio 3 sprtve, radi zemlje, dočim sam ih prije zajimao.

Pošto se već radi u dubini od preko 1.5 m, morao sam se pobrinuti kako da se iznosi zemlja. U tu svrhu unajmio sam tri grede, i kupio starih daščica, te su se od toga slupale skale, kakve se napravljalju pri građi kuća. Bilo je troška 1.04 f. Od toga za same čavle 0.24 f.

Primio sam pošt. naputnicu za 40 K. Isplaćeno mi nije bilo do sada (1 - 2,10 s već.) još ništa. Na pošti vele da nemaju novaca.

Radit ćemo, mislim, još u srijedu. Molio bih Vas da bi i Vi došli po mogućnosti čim prije pregledati. U ostalom ja mislim doći u Spljet u četvrtak, akomi bude moguće.

Stari 1-2-1904

Sa štovanjem Pavao Perat

XLIII

Dnevnik iskopina u sv. Marte

dneva 3-II-1904.

Danas se kopalo sa 4 težaka sa B M Zanetom. Prokopalo se u brodu crkvice mjestimice do 2 m dubine. Pri tome se i raščistilo četverouglasti "podium", kako sam ga bio nazvao u zadnjem izvješću. Pri tome se je ispostavilo, da je to nešto posve drugo nego podium, te da izgleda kao zidani basin za vodu. Izgleda ovako: /sl. 149, 150/ Dubina mu je 0.80. U dnu rek bi da je popločan, ali se radi mraka neda sve tačno u dnu razabrati. Pri toj radnji nije se našlo nikakvih predmeta.

Pri dosadašnjim radnjama nismo se bili još dotakli apside, a to smo uradili danas, uz veliku pogibelj, da se ne sruši crkva.

Pronašli smo da je stara crkvice imala apsidu na luk, a kada je nova crkvice bila napravljena, upotrebili su se za brod zidovi stare, dočim je apside bila iznova u četverokutnom obliku sazidana. Izgledalo bi ovako: /sl. 151/.

Unutarnji uglovi apside, kako su naslonjeni na okrugle zidove stare apside a prelaze preko njih bili su poduprti posebnim podgratkom. Izgledalo bi ovako: /sl. 152/

Porušivši oltar, koji se nalazio kod B, i očistivši svu apsidu za 1 m dubine, pronašli smo južni podgradak A (sl. 2) uz pogibelj da se sruši čitava apside. Tom prigodom srušio se samo veliki ugljeni kamen zida nad A, "a" na sl. 1. Dalje se nije dospilo danas. Pri tim radnjama u apsidi našlo se slijedeće predmete:

1. 3 žive zmijske ljutice (dosad u sve 8), koje su se na naš trošak preselile u bolji život.
2. Ugljeni kamen koji se je srušio pri srušenju jednog podgratka našlo se je da je istesan od praga, na kome su bila 3 križa veoma "na domaću" istesana.
3. Više ulomaka ploča od smrdeča, koje su valjda pripadale sarkofazima.
4. Na jednoj od njih bio je istesan križ u bas-reliefu; sačuvan je samo jedan ulomak, a dao se složiti sa jednim drugim ulomkom, našastim g. 1903. Sve izgleda ovako: /sl. 153/ Naravno da je sve to mnogo pravilnije, nego je na ovoj mojoj slici. Jedan identičan ulomak isto od smrdeča, ali bez kruga oko križa, našao se je par dana prije, te sam ga i spomenuo u predzadnjem ili zadnjem dnevniku.

5. Našlo se ulomak stupića, koji izgleda ovako: /sl. 154/, te nekoliko arh. ulomaka manje vrijednosti.

6. Ulomak transenne, koji izgleda ovako: /sl. 155/

7. I napokon - dulcis in fundo - slijedeći komad; /sl. 156/ Širina 0.51 m, visina 0.45 m, deblina 0.11 m; od običnog bijelog vapnenca. Na gornjoj slici natpisi nijesu točno nacrtani, zato ih ovdje ponavljam: /sl. 157-158/. Visina slova 0.045 m. U prvom retku, prvo slovo je R, četvrto E ili F, pa onda se vidi kao trag malog O. U drugom retku najprije druga polovina slova M, zatim kao slovo G.

Sredina tijela ptice ispunjena je trouglastim piknicama, nabacanim bez ikakova reda. Uopće čitava je izradba barbarska. U ostalom glede ovog ulomka, kao i glede onoga u zadnjem dnevniku, savrni Apokalipsu sv. Ivana, 4,6 i sl., te natpis Bihaca 16A. (Cf. i baptister u Cividale).

Stari 3/2

P.P.

XLIV.

Bilješke o iskopinama u sv. Marte

dne 4 i 5 II

U četvrtak kopalo se u dublje u crkvi. U apsidi se je našlo slijedeći ulomak natpisa /sl. 159-160/ (30A). Taj komad se složio sa onim, kojeg sam spomenuo u predzadnjem dnevniku, kako se vidi i na otisku.

U dnu crkvice našlo se je još zidova.

Danas se našlo uzidano u zid crkvice (sadašnje) 3 ornam. ulomka. Jedan je prag ovakav: /sl. 161/, drugi izgleda ovako u prerezu /sl. 162/; lica a i b nose ovakav ornament: /sl. 163/ Treći je ulomak lezene /sl. 164/ Lice ab nosi ornament. Izgleda nekako ovako: /sl. 165/ Svaki je komad dug preko 0.5 m.

XLV.

Veleučeni gospodine!

Danas sam poslije podne bio u sv. Marte od 2 s. do 3 1/2. Nije došao nitko. Da ne gubimo vrijeme, izvadili smo međutim iz zida sadašnje crkvice ulomak pluteja sa ovakovim ornamentom: /sl. 166/

U ostalom čini mi se da je odviše bilo za taj ulomak što smo platili 3 krune⁹. Jučer se nije radilo, nego će se po mogućnosti sutra. Pogodio sam za tri krune onaj stup o kome sam Vam govorio, da se našao ispod našeg sv. Jurja.

Stari 7-II-1904

Sa štovanjem Pavao Perat

/* Na istom se mjestu našlo i ulomak 443 B - naknadno upisano.*/

XLVI.

Dnevnik iskopina sv. Marte

8-II-1904.

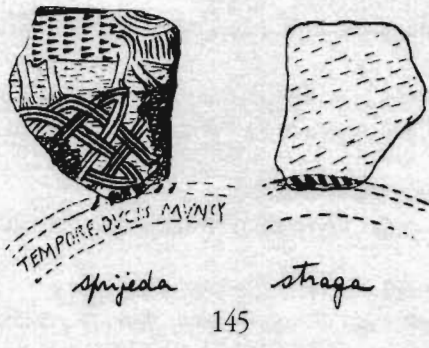
Danas smo privremeno dovršili radnje u sv. Marte. U crkvi smo sve produbili. Uz prvi basen našlo se drugi mnogo manji i nespretniji, koji je spojen sa prvim cijevlju od pečene zemlje 0.04 - 0.05 m promjera. Iz malog bazena dospjevala je onda voda u nekakav zidani kanal koji vodi do nekakovog zida od kojega se sačuvao samo komad. Sve to izgleda ovako: /sl. 167/

Radili smo i van crkvice da uredimo neke stvari.

Vrtili smo napokon po zidovima sadašnje crkvice te smo između ostaloga izvukli i slijedeći natpis (31A). /sl. 168, 169/ Uz ovaj natpis ide 30A.

Stari 8/2 04

Sa štovanjem P. Perat

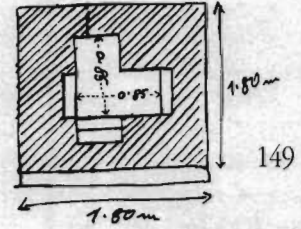
145

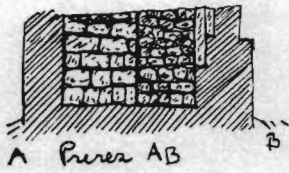
147-148

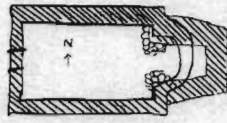
146

149

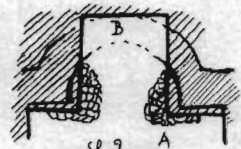
150

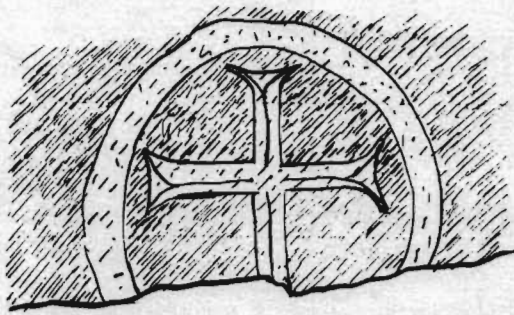
151

152

152

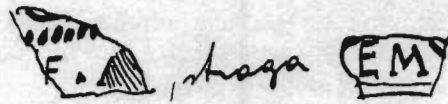
153

154

155

159-160

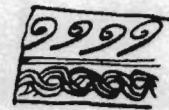
156

156

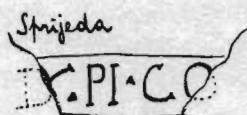
156

161

162

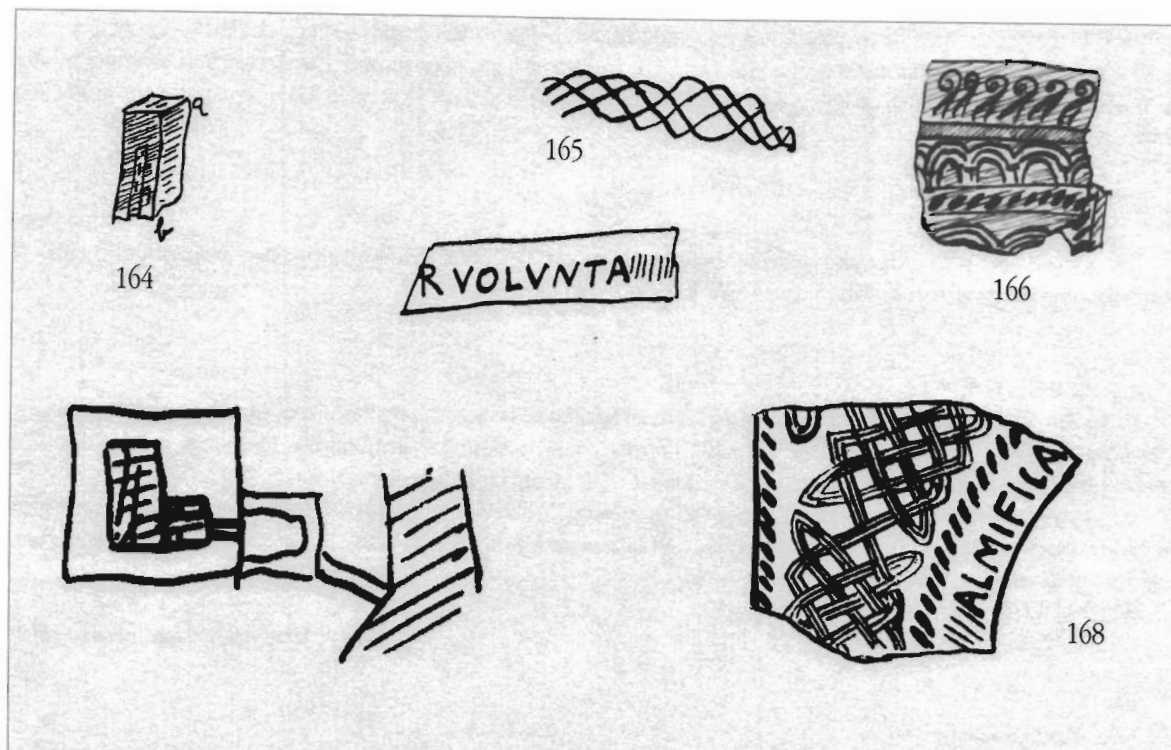
X.PI = Christi

157-158

163

I.

Veleučeni Gospodine!

U sv. se Marte ipak radi. U subotu u večer, kada sam došao kući bio sam našao težake i odredio sve što je potrebno za radnje. U nedilju sam bio u Trogiru. Došavši u večer kući našao sam Vaše pismo, da počekam s radnjama, jer da Vi hoćete iznijeti u sjeđnicu pitanje o zasipanju. Nego ja sam promislio ovako: Bez obzira na to hoće li se zasuti crkva sv. Marte (stara bazilika) ipak treba porušiti staru crkvicu i sagraditi novu. A da se uzmogne rušiti, treba prije pripremiti prostor naokolo, kuda će se bacati kamenje. Pa sam onda odlučio: Dobro, u baziliku se ne smije dirati, ali zato ćemo livelirati ostali prostor. (Svavnite priloženi nact). Volens nolens, sav prostor označen crveno, treba svesti na isti niveau, što je moguće niži. Tu treba izvuci dva sarkofaga, treba prevrnuti kolosalnu ploču od turnja, oko koje same ima dan radnje (to je bila dužnost braće Deanković), i sve ostalo veliko kamenje treba podignuti i premjestiti. Tu ima posla barem za nedilju dana, a međutim će se riješiti to blaženo pitanje o bazilici.

Tako sam i uradio. U ponedjeljak je bila kiša, ali se zato danas radilo čitav dan, prama spomenutoj osnovi. Nosilo se školju sa bližnje gomile, koju podigoše društvenim troškom braći Deanković. Tu se našlo par ulomaka pragova i malen krnjatak ornamenta.

Istodobno sam naredio da se prokopa prostor označen slovom A na priloženom nactu. Bila je dužnost braće Deanković da još god. 1903 pročiste taj prostor. Tu su se našla tri groba. U jednom su bile dvije lijepe željezne ostruge i jedna željezna spona. Kao ograda drugog groba služio je slijedeći ulomak natpisa: /sl. 170/. Ako Vi drugačije ne naredite, ja ću proslijediti radnjom po spomenutoj osnovi, ali u baziliku neću dirati.

Primio sam Vaše pismo 27/2. Ja samo jedno razabirem, a to je, da se Vi još nijeste uvjerali o potrebi da se zatrpna bazilika, s jednostavnog razloga, što odavno nijeste bili tamo. Ja bih Vas zato molio, da svakako dodete u petak, pa makar i bez članova upraviteljstva, koji se u arheologiju razumiju kao stanovita domaća životinja u kantar. U ostalom znadem iz iskustva da je posve irelevantno što će spomenuta gospoda u stvari kazati. Ja ipak mislim da sebi mogu prisvajati više auktoriteta u pitanju iskopina sv. Marte, koje sam obišao više nego 100 puta, nego što ga imaju spomenuta gospoda, od kojih sam barem za Dra Karamana i za načelnika Milića siguran da u opće niti neznaju gdje je ta sv. Marta! Tractant fabrilia fabri kaže Horac, nego i odmah nastavlja: scribimus indocti doctique poemata passim! To bi si osobito morao zapamtiti auktor "Nije u Rimu". Ja ovamo imam i previše petljanije, ta sa samim župnikom Deankovićem morao sam tri dana parlamentirati, dok sam dobio dozvolu da smijemo uzimati školju sa gomile, koju je sgrnuo oderavši "Bihać", a onamo moraju još zapredati slavna gospoda "članovi upraviteljstva Bihaća", koji sposobni da u "Bihaćkih" poslovima stvore jedino jedan pametan zaključak: "Puštaju se slobodne ruke predsjedniku". A srećom da je i tako.

Ja Vas dakle očekujem u petak, da Vi sami na licu mjesta proučite jeli treba ili nije treba zasuti baziliku, te sam uvjeren da će na par Vaših energičnih riječi gospoda "nebulone" zamuknuti.

Pisao sam naprešno Anti, da mi pošalje nešto drvenog alata za radnje na iskopinama a skupa i sedlo. Poslao mi je u redu. Sedlo je osobito potrebno, jer inače ja nebi riskirao ići danomice svojom kočijom po grozno pokvarenom putu sv. Marte. Mislim da Vam neće biti žao, što sam mimoišao glavnu instanciju. Radilo se o tomu, da se stvar opremi čim prije, pošto sam alat morao dobiti još u nedilju u večer.

Sa štovanjem
Stari 28-II-1905.

Pavao Perat

P.S. Nemam ništa proti tomu, ako Vi držite shodnim, da kažete "Bihackim" patribus patrise koje mnijenje ima o njihovoj kompetenciji u društvenim poslovima jedan od glavnih društvenih agenata.

II.

Veleučeni Gospodine

Danas se nastavila radnja prama programu. Za ručka su tražili neki od težaka po gomili, koju su nasuli našim troškom gg. Deankovići. Našli su ulomak natpisa: /sl. 171-172/. Pripada već poznatim ulomcima timpana. Osim toga našli su slijedeća opeke: /sl. 173/, te napokon jednu koja izgleda ovako: /sl. 174/. Mislim da bi to moglo biti SOLONATE.

Upozoravam Vas, da će ove sve stvari ponijeti na duši braća Deankovići, jer je ovo sve prošlo kroz njihove ruke, a ipak su bacili u gomilu. No oni se drže one Horacijeve:.....ut quidam avarus Ahenis /sic solitus: " populus me sibilat, at mihi plaudo," ipse domi simul ac nummos contemplor in arca."

Stari 1-III-1905

Sa veleštovanjem Pavao Perat.

III.

Veleučeni Gospodine!

Iza kako je slavna komisija otputovala, nije se moglo raditi radi kiše, zato su se radnici zabavljali tuckajući po crkvi. Našli su slijedeća tri ulomka natpisa:

1. /sl. 175-176/

2. Ovaj pripada broju 1. /sl. 177-178, 179-180/ Natpis je tekao u dva retka.

Svi do sada opisani komadi pripadaju ulomcima timpana već poznatim.

Osim toga se našlo i 2 ulomka ornamenta /sl. 181, 182/

Našao se i ulomak opeke: /sl. 183/

Prilažem otiske natpisa.

Stari 3/3 05

Sa štovanjem Pavao Perat.

Prečastni Pragospodine!

Štafilic 1/III 905.

Danas sam bio sa P.P. na licu mjesta kod iskopina Sv. Marte. Kazao mi je kažu prvobitnu odredbu da se naspe sva bazilika; pak jučerašnju odgodu do vašeg dolaska u petak. Danas rade na drugom kraju a i sutra će također, dok Vi osobno ne raspoložite.

U ostalom mislim te bi po očuvanje bazilike bilo najshodnije da se sasvim zagru zidovi do nivoa medašne poljske ulice; inačije dvojim da li će se za dugo sačuvati. Odnosno pak položaja nove crkvice držim te bi najpogodniji bio u atriju stare bazilike, uz orijentaciju od sjevera k jugu.

Sa poštovanjem

Vaš odani Pavao

IV.

Veleučeni Gospodine!

Zamamili me jučerašnji natpisi, te ja danas poslije p. sa 1 radnikom otišao u sv. Marte i dao zlobno oštećivati dragocijeno vlasništvo Frane Kvarantana.

Uspjeh je bio slijedeći:

I Natpisi

A. Koji pripadaju timpanima

1. Tri ulomka. Sprijeda: /sl. 184/ Straga: /sl. 185-186/

2. Ovaj se ulomak dao složiti sa jednim od jučerašnjih. Skupa glase: /sl. 187/

B. Natpisi koji ne pripadaju timpanima

1. Ulomak praga: /sl. 188/ Širina 0.60 m, vis. 0.14, deb. 0.35, vis. slova oko 4 cm. Slova su slabo sačuvana i nesigurna.

4. Malen komadić /sl. 189/ Slova se nešto veća nego na timpanima.

II Ornam. ulomci

1. Ulomak timpana /sl. 190/

Našao se još jedan poveći ulomak ploče sa ornamentom hrv. dobe sa motivom, koji još nije našast u sv. Marte.

Našlo se također nekoliko ulomaka ornamentalna hrv. dobe, dosta malenih.

Našao se ulomak praga zavijenog sa ovakovim ornamentom: /sl. 191/

Našlo se također par arh. ulomaka male vrijednosti.

Trošak za ove radnje iznaša 1. K.

Stari 4/3 05

Sa štovanjem P. Perat

P.S. Šaljem Vam otiske ulomaka timpana i rimskog natpisa našasta još u utorak.

V.

Veleučeni Gospodine!

Danas sam zaboravio slijedeće stvari:

1. Da Vam rečem, da je katalog Bihaća za sada abgosperrt, pošto ću ja udariti brojeve predmetima kod mene, koji su se našli ovih dana.

2. U tu svrhu bih Vas molio, da naredite Jakovu, neka mi pošalje malu bočicu crvene boje.

3. Također da naredite Jakovu da kupi i pošalje meni nedjeljnih imenica za težake.

4. Napokon da kupi 2 badilja (lopate) za "Bihać" i da mi ih pošalje. Tim se veoma olakšava posao oko prebacivanja zemlje, te se tako prišteduje vrijeme a po tome i novac.

Ovo sve neka napravi u jedan pack, pak neka odnese na željeznicu poslije podne i neka tu ukrca. Ja ću doći u Stari na staciju i uzeti; to sutra, u utorak posl. p. Preporučite mu neka bude na želj. za 4 s. jer mu kašnje ne moraju primiti. Troška će biti najviše 20 nč.

Stari 6-3-05

Sa štovanjem P. P.

VI.

Veleučeni Gospodine !

Primio sam Vaše pismo i poslani stvari osim nedjeljnih imenica. Ove posljednje očekujem čim prije.

Šaljem Vam obećani nacrt situacije. Nego se čudim da ste Vi dali starom arheologu ("lucus a non lucendo") Miliću one nacрте i planove što ih morate poslati biskupu. S tim će se pitanje porušenja crkvice i opet otegnuti, a ja bih želio tim započeti već u petak ili u subotu. Sutra počimljemo ugovorenim radnjama.

Imam i dva nova natpisa (nacrt prilažem) 42A Š+ 37A + 15A (?)Ć sprijeda /sl. 192/ straga /sl. 193/

Kako viditi mjesto Mutimira sv. Trojstvo ! A i straga se bojim da će biti brevijarskog sadržaja ono Hic ..... i ono Quiscit...

A da bude još jasnije kakav nas "pech" prati našao se slijedeći natpis: /sl. 194/

Interesantno bi bilo znati jeli ovo kakav novi Langobard ..... rupertus ili je uvijek onaj stari Sumpertus iza kako je avansirao od djakona za popa.

Oblik i veličina slova slaže se sa poznatim natpisom 8A, 9A i 18A.

Stari 7/3 05

Sa veleštovanjem P. Perat

P.S. imamo iz sv. Marte još 2 ulomka opeka: /sl. 195/ Našasta naravno oba na Deankovića gomili. /sl. 196/

VII.

Veleučeni Gospodine !

9.III 905

Primio sam Vašu dopisnicu. Glede kataloga "Bihaća" stvar je u redu. Ono na kartici u katalog umetnuto, treba da se prepíše u katalog, time će u katalogu zadnji broj biti 442B, a u mene počimlje 443B. Sa natpisima je također u redu. U mene počimlju sa 35A. Milić mi nije ništa javio, znak da nije došao. Jučer se izvadilo sarkofag na zapadu (onaj s križem). Našlo se da je popucan u više komada. Blizu njega (s juga) našao se zid. Znak kako su u redu bile vodene iskopine g. 1902 kad mene nije bilo. Našao se grob sa 2 male željezne ostruge, koje se raspale u komade.

Molim Vas da mi javite, smijem li sutra početi sa raskopavanjem crkvice. jer inače moram obustaviti radnje, a onda ko zna, kada ćemo opet uhvatiti vrijeme. Molim Vas da mi to javite još danas. Svakako.

Sa štovanjem P. Perat

VIII.

Veleučeni Gospodine!

U sv. Marte se radi po ugovorenom planu. Sinoć smo prevrnuli naprav veliku onu ploču turnja. Radilo se oko nje sa 6 ljudi po prilici 1 dan. To prevrnuće bila je u ostalom dužnost gg. Deanković. Tom prigodom zapela jedna greda za zid spomenute

gospode, koji su podigli g. 1903 na troškove "Bihaca", porušilo se par kamenja, iz zida ispalo nešto školje, u školji jedna opeka, na opeci S ///OL onas.

Do danas u podne izvukao se prvi sarkofag (onaj na sjeveru crkvice) i postavljen je u baziliku, uvijek spreman na daljnje putovanje. Puknut je na 2 mjesta, ali smo ga ipak izvukli u komadu.

Bio sam Vam pisao, da se ispod drugog sarkofaga opazio zid u vapno. Prokopavši to dobro, otkrilo se prost grob, dug 2.70 m, širok na zapadu 0.70 m, na istoku 0.75 m, dubok 0.60 m, sazidan u vapno malim pravilno tesanim kamenjem, a pokriven pločama. Kosti su bile sakupljene u jednom kutu na hrpu. U njemu ništa. Ležao je ovako: /sl. 197/

Onaj zid o kome sam Vam pisao da se vidi, pripadao je grobu.

Zatim da Vas upozorim na slijedeći škić: /sl. 198/.

Dužnost je bila gg. Deanković, da prokopaju put kod A i C, pošto su tamo slijedili zidovi. Bili su javili da kod A zid ide onako kako sam ja modro označio. Meni je to bilo sumnjivo, pak sam zato tu iznova kopao i uvjerio sam se, da zid ide onako, kako je crveno nacrtano. To je bilo 1904. Ove sam godine prokopao put kod C, da vidim jeli istina ono što su gg. Deankovići bili kazali, naime da tu zid prestaje. Kako mi večeras težaci pripovijedaju, moralo se naći, da zid slijedi dalje, kao što je crveno nacrtano. Prigodom te radnje našao se ulomak opeke Pansi/ANA/.

Ja sam bio u sv. Marte jutros samo do podne, te mi večeras težaci pripovijedaju, da se između prvog sarkofaga (a) i sadašnje crkvice našla nekakova ploča; na njoj 2 križa i puna "rađe", prebivena po pola, a pod njom da zvuči praznina. Da je nijesu pomicali. U koliko taj opis odgovara istini i što je sve to, javit ću Vam sutra.

Primio sam Vašu dopisnicu 9/3. Ja sam bio s Vama ugovorio, da će se crkvice rušiti par dana iza kako pišete biskupu. Sada opet nova zapreka. Ja ne vidim svrhe, zašto bi baš crkvice morala čekati, dok zdravlje i vrijeme i poslovi dozvole Miliću da dođe zapredati u Stombrate. Za njega se mislim radi samo o rekonstrukciji stare bazilike, te ga baš ne mora zanimati stara crkvice, jer mislim da je i on za to, da se ona poruši, a već ju je nekidan vidio, zašto ju dakle mora viditi i opet? Ona je izmjerena i nacrtana, dakle zašto mora čekati njegov dolazak?

Ja bih Vas molio, da nastojite čim više pospješiti pitanje o rušenju, tim više što su svi faktori, barem načelno, dali zato svoju privolu. Tim bi ujedno meni iskazali neopisivu uslugu, pošto mi je onakva radnja na prekide neobično zanovetna, te mi prouzrokuje velik gubitak vremena, a kao dodatak, odnosi mi svu volju za pisanje izvješća.

Stari 10-III-05

Sa štovanjem P. Perat

IX.

Veleučeni Gospodine!

Ispod prvog sarkofaga otkrio se grob u vapno sazidan, a pokriven sa dvije ploče, od kojih je svaka lijepo tesana i izgleda ovako: /sl. 199/ U grobu kostur i rek bi drugo ništa. Otkrio se ulomak natpisa, koji se složio sa jednim od predašnjih. Oba glase /sl. 200/ Pripada timpanima. Od prvašnjih natpisa tri se složila. Glase: INSIGNIS SPECV 37A + 39A. Našao se ulomak opeke /S/olonate.

U putu uz sjeveroistočni ugao zemlje Deankovića otkrio se zid. Taj su zid bili otkopali djelomice gg. Deankovići 1903. Našli smo da zid ide posve drugačije, nego što je po njihovu kazivanju bilo nacrtano. Jučar mi pisao načelnik Milić da će doći u jutro Rismondom u 8 s. čekao ga zaludu kolima. U 8 1/2 dobio brzovjav, da radi bolesti Machiedove za danas ništa. Sutra se radi dalje u sv. Marte, da se spremi mjesto za rušenje sadašnje crkvice. Molim Vas da mi javite jeste li primili pismo, koje sam Vam bio adresirao u Knin, te da mi također javite, što je od rušenja crkvice.

Stari 12-III-1905

Sa štovanjem P. Perat

X.

Veleučeni Gospodine!

Veoma mi je žao, ali moram odgoditi brzovjav o Mutimiru, kao što ste Vi u zadnjem pismu poželili, pošto još nije spremjeno mjesto za postavljanje kamenja. Ne očekujući Vašu dozvolu, za danas su bila naredena samo 3 radnika, ja sam bio jutros u Sv. M., a nije se moglo mnogo izraditi. Sutra će se povećati broj radnika, te će se ili sutra ili prekosutra moći početi sa skidanjem krova. Molim Vas, da mi javite, kada ćete poći u Knin, jer ću Vas doći čekati na željeznicu na prolasku preko Staroga. Mislite li, da bi bilo trebalo da i Vi dodete jednom ovih dana u sv. Marte?

Stari 13-III-1905

Sa štovanjem P. Perat

XI.

Veleučeni Gospodine!

U utorak se nastavilo s radnjom u sv. Marte. Nego sada je zeman kopi, te je veoma teško naći radnika, osobito pošto su kiše do sada zapriječivale kop, te se sada sgrmulo posla, tako da i slabiji težak može naći dobru nadnicu. Teško je zato naći i običnih iskopskih radnika (a to su starci i djeca) a ona tri-četiri što ih se može naći mora se plaćati od 75 do 90 novčića. Za

D.
Vi CTORIAE
PVELLE
inf ELICISS
inae quae nit
ann.
170

Srijeda

MITC

straga

171-172

171-172

INATE

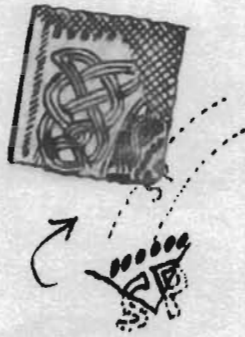
174

Pa NSIANA, PANSIANG, h. CLOBAN hosi, h. C OBAABRO si,
h. Clodi du BROŠ

173

1. Srijeda:

175-176

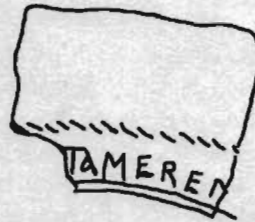
Straga:

Srijeda

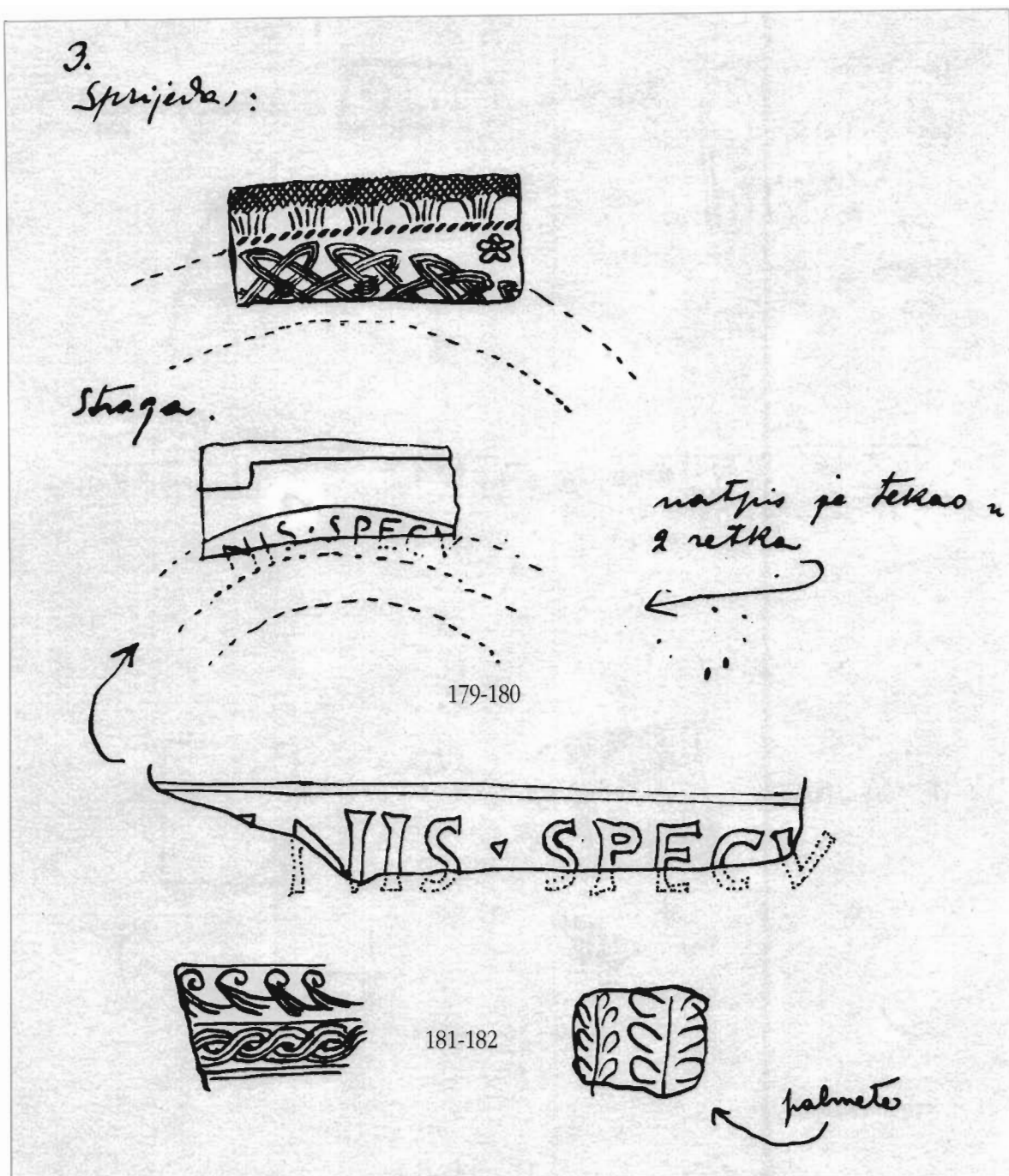
Straga

177-178

ANIS-NEENE

TAMEREN

sutra mi trebaju dva dobra težaka za prevrćanje i prenošenje velikog kamena, pak ih moram platiti po 1.20. A nije i čudo. Kopanjem dobiju od 1.20 do 1.30 uz litru vina.

U utorak se našlo na gomili slijedeće opeke: /sl. 201/, te napokon /sl. 202/. Ova je posljednja za me nova, te Vam zato prilažem nje otisak. Na istoj gomili našlo se ulomak lijepe transenne i ulomak ornamenta IX v.

Prebacujući školju, što smo je lani bili iskopali iz sadašnje crkvice, našao se slijedeći krnjatak timpana sa natpisom (35A) /sl. 203/ Ovaj se ulomak složio sa jednim prije našastim (36A). Oba skupa glase: /sl. 204/ Skupa s ovim ide i već prije našasti 39A, ali nešto podalje.

36A + 35A SANC ti .....Joh(ANIS . NECNE .) sce Marthe.

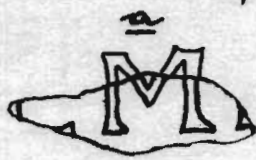
Prilažem Vam otisak triju ulomaka pod brojem 37A, kako sam Vam u zadnjoj dopisnici bio javio, samo što je ondje bilo pogrešno napisano 37A+39A, dočim ide samo 37A. Glase dakle: /sl. 205/

Ova tri ulomka zajedno sa ulomcima 15A, 29A i 42A pripadaju istom timpanu, kojeg ću označiti slovom A. Nacrt tog timpana prilažem Vam ovdje.

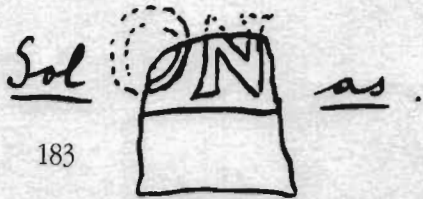
Ulomci 10A + 17A + 20A + 35A + 36A + 39A i još jedan komu neznam broja (perflui MVR vitali unda) pripadaju drugom timpanu, kojega ćemo označiti sa B.

1. Tri ulomka. Sprijeda:

184

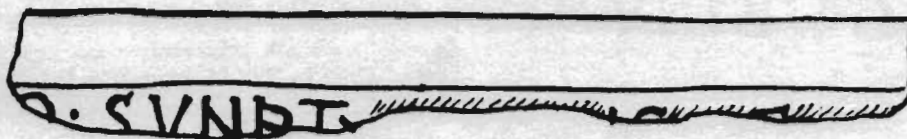
183

185-186

187

188

189

190

191

sprijeda

TE·TRINVM

192

straga

193

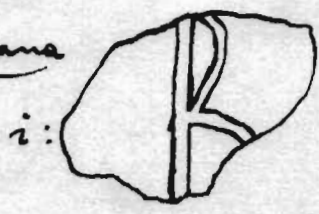
†HICAN
†GUESC
it
at

MPERTVSPRESBITE

194

AI *niana*

195

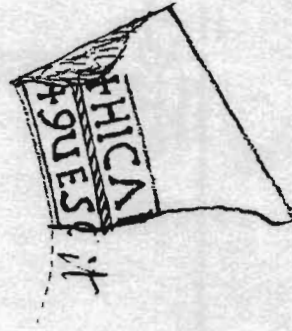

42A

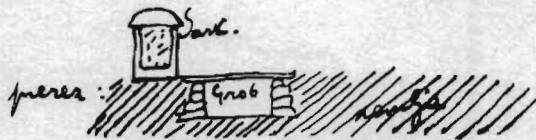
196

42A
(straga)

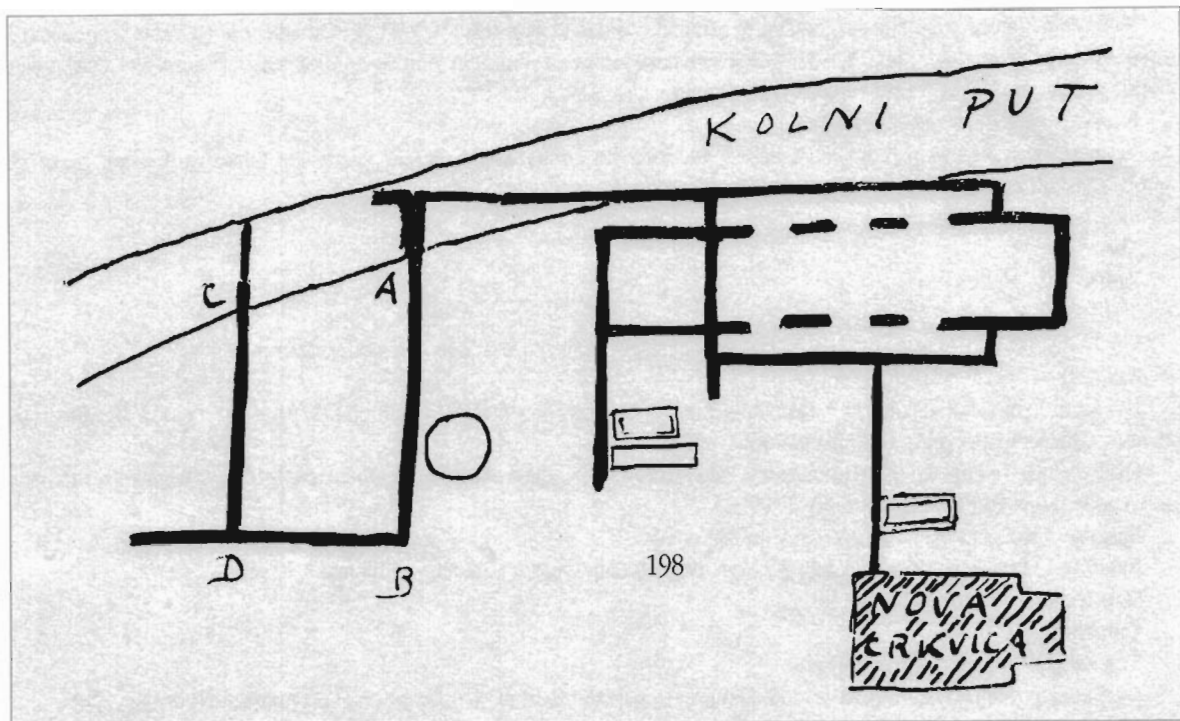

TE·TRINVM

MPERTVSPRESBITE

197

Ima još jedan timpan, kojega ću označiti sa C, a njemu pripadaju ulomci 30A i 31A.

Zadnjem timpanu D pripadaju ulomci 11A i 12A.

Kako sam već spomenuo teško je naći težaka, pak sa malo ljudi radnja ide veoma sporo. Prisiljen sam postarati se za više ljudi, pa makar ih plaćao po 90 nč, jer inače nikada kraju: tako će se prištediti i sa nadzirateljem.

Danas se nije radilo radi noćasne kiše, ako se vrijeme naglo ne promijeni, sutra se radnja nastavlja. Premda se još nije zemljište naokolo uredilo ipak će se početi sa skidanjem krova, da se čim prije uzmognu poskidati i grede, pošto je to posao oko kojeg može raditi samo 2 ili 3 radnika.

Bojim se, da ću biti prisiljen, da jedan dio materijala ruševina postavim u staru baziliku, jer će se teško moći naći drugog mjesta, a mislim da to neće "prejudicirati" tobožnjoj obnovi stare bazilike. Za slučaj da nijeste tim zadovoljni, molim Vas da javite, nego nije preše, pošto je za ovu nedjelju prostor za materijal koji će se u to vrijeme porušiti osjegurano.

Na koncu Vam priopćujemo brojeve zadnjih epigrafičkih ulomaka, da ih uzmognete napisati na nacрте u mojim zadnjim pismima, radi preglednosti: A. /sl. 206/

Stari 15/3 1905

Sa štovanjem Pavao Perat

XII.

Veleučeni Gospodine !

Danas se skinuo krov u sv. Marte, a od zida se porušio samo malen komad. Tu se našle opeke: /sl. 207/, zatim jedna lijepa kapitela i nekoliko arhitektoničkih ulomaka manje vrijednosti. Suviše ulomak praga sa volutama.

Na gomili se našao ulomak opeke /PA/ nsiana, a na vinogradu Deankovića Pansian /A/.

Unajmio sam jednu poljsku kućicu za 2 K mjesečno, pak se u nju strpao krov.

Dopusti li vrijeme sutra se radnja nastavlja.

Stari 16-III-1905

Sa štovanjem P. Perat

XIII.

Dnevnik radnja u sv. Marte.

20/III 1905.

U petak (1) se nije radilo radi vremena.

U subotu (1) se počelo sa rušenjem zidova.

Ja sam bio tamo po prilici do 4 s. pos. p. Do onda se bilo srušilo malo više nego metar zida. Našlo se ulomak natpisa /sl. 208/

Zatim još ulomak natpisa /sl. 209/

Ova dva ulomka ne spadaju timpanima.

Našlo se također i 2 ulomka što spadaju timpanima i to baš timpan u C (30 + 31 A). Ornament je na njima jednak kao i na spomenutim dvama ulomcima 30 i 31 A, koji se nalaze u Muzeju. Prilažem Vam škicu rekonstrukcije timpana C. Od novih ulomaka toga timpana 43 A nosi sprijeda slijedeći natpis: /sl. 210-211/

Br. 44A sprijeda: / straga: /sl. 212-213/

Našlo se osim toga lijep broj ornamentalnih ulomaka hrv. dobe, veliki ulomak bas-reliefa rimskoga, ulomak praga sa starokršćanskim križem /sl. 214/ i napokon ulomak opeke /sl. 215/

XIV.

Radnje u sv. Marte.

25/III 1905.

Prije svega malen ispravak. Br. 18A (nalazi se u muzeju) mora se čitati: Ego Gumpertus diacon(us.....)

Zatim: Br. 41 glasi: /sl. 216/

Javio sam Vam kako se nekidan našlo natpis: Ego Gu(mpertus presbite)r.... Nosi broj 47A. (prilažem otisak). U ponedjeljak se našlo slijedeći natpis: 53A /sl. 217/ episcopus.

Ovaj je natpis bio uzidan licem prema vani, nego natrag malo godina za jedne restauracije crkvice bio je omazan vapnom. Ljubić ga je bio vidio i pročitao EGO SVMPTV.

Našlo se slijedeći komad: /sl. 218/ 48A. Šaljem otisak.

Našao se i ulomak /sl. 219/ 52A šaljem otisak. Nego mislim da sam Vam za ovaj ulomak već javio.

Sada natpis na timpanima.

Timpan A.

51.A /sl. 220/ straga potpuno otučen.

Ovaj komad mora da sljubi sa komadom 29A koji se nalazi u muzeju, kao što se vidi i po priloženom otisku.

50.A. Sprijeda fali: ... Straga: /sl. 221/.

Timpan B.

Za ovaj se timpan našlo nekoliko komada na koje nije dopirao natpis, osim toga slijedeći epigrafički. /sl. 222-223/

Prilažem otisak svih ulomaka ovog timpana.

Razni ulomci raznih timpana 46A. /sl. 224/, 47A /sl. 225/

Dodatak.

Sutradan iza kako sam ovo napisao otkrilo se još dva ulomka natpisa.

Prvi se slaže sa 48 A.

Oba glase: /sl. 226/

Točniji nacrt drugog (novog) ulomka. /sl. 227/ Br. 49

Mislim da je čitanje jasno: ŠEgon. n. ...cum cConiuge et cu(m) fili is meis vo(vi) ili vo(tum) cošmČpl(e)v(i).

Drugi ulomak pripada timpanu C. /sl. 228/ 54A

Osim toga našlo se slijedeće rimske natpise: /sl. 229/

Našlo se veoma mnogo arhitektonskih i ornamentalnih ulomaka.

Radilo se od ponedjeljka do četvrtaka. U petak je bila kiša, a u subotu svetac. Radnja se nastavlja u ponedjeljak ako vrijeme dopusti.

XV.

Veleučeni Gospodine

Poslije ruskih neuspjeha na vojničkom polju evo i jednog na znanstvenom. Vaš ruski profesor koji je bio složio perfluumur vit(ali) unda doživio je potpuni poraz od sv. Marte. Natpis na timpanu B glasi (...eitur . perfluumur vita(m) mereamur . aeter(nam). Na timpanu C sprijeda imamo: almificae Marthae cunc .....m haec no ..... . Uspjelo mi je placirati sve ulomke timpana osim onoga 21A koji glasi /sl. 230/. Ostalo sve. Dvije jedine čitljive izreke javljam Vam više. Kako vidite sadržaj je neobično bedast. O Mutimiru ni traga.

28/3 05.

Sa štovanjem P. P.

XVI.

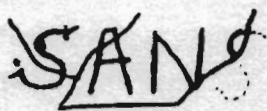
Veleučeni Gospodine!

Prilažem vam otiske svih ulomaka natpisa na timpanima A, B i C. (Fali jedino otisak ulomka 34A /sl. 231-232/, koji pripada desnom dijelu timpana A, ali mu se ne da tačno opredijeliti položaj.)

Svaki timpan nosi sprijeda i straga po 1 red natpisa. Iznimka je timpan A, gdje su straga 2 retka natpisa. Red kojim slijede komadi označen je na otiscima rimskim brojevima. Razmaci komada na papiru jednaki su razmacima u naravi, osim ako je ondje protivno zabilježeno. Ima također i još jedan timpan. Timpan D. Od njega imamo samo početak /sl. 233/ (straga MEHVL//) i konac VD: ///(starga CAEY). Ova su dva prva ulomka natpisa, našasta u sv. Marte još 15/3 1902. Od onda više apsolutno ništa što bi ovim ulomcima spadalo.

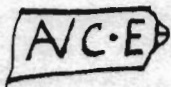
199

200

204

202

203

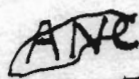
h. cl. ob. sub., S. Q. L. Q. nas., Solona [S],

201

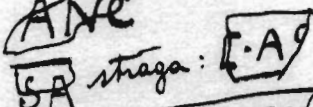

205

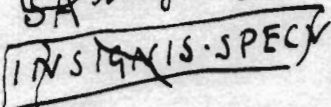
A. 35.

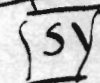
36

37

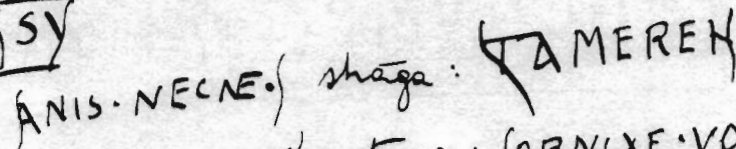

38.

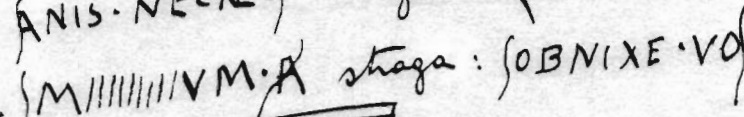

206

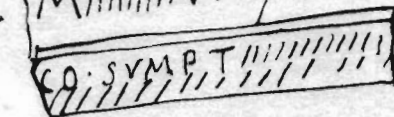
39.

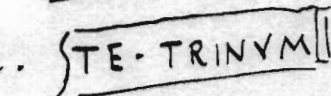
40.

41.

42.

opisani su u ovom pismu

Q. G. L. O. B. M. i P. AN riano 207

208

45A

Pax int

ntibus?

209

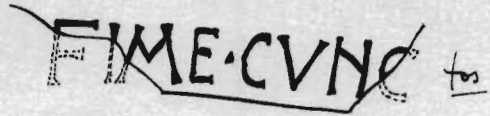

sprijeda:

210-211

sprijeda

straga:

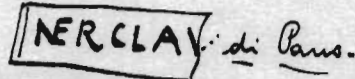
Straga:

212-213

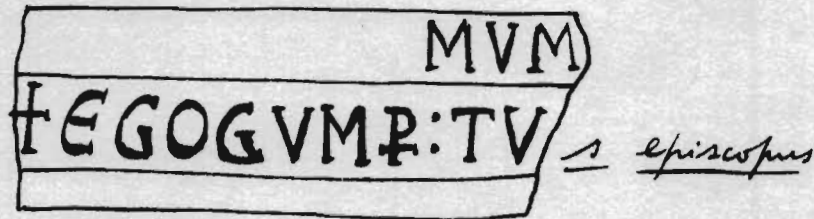
214

215

216

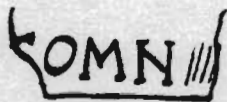
217

218

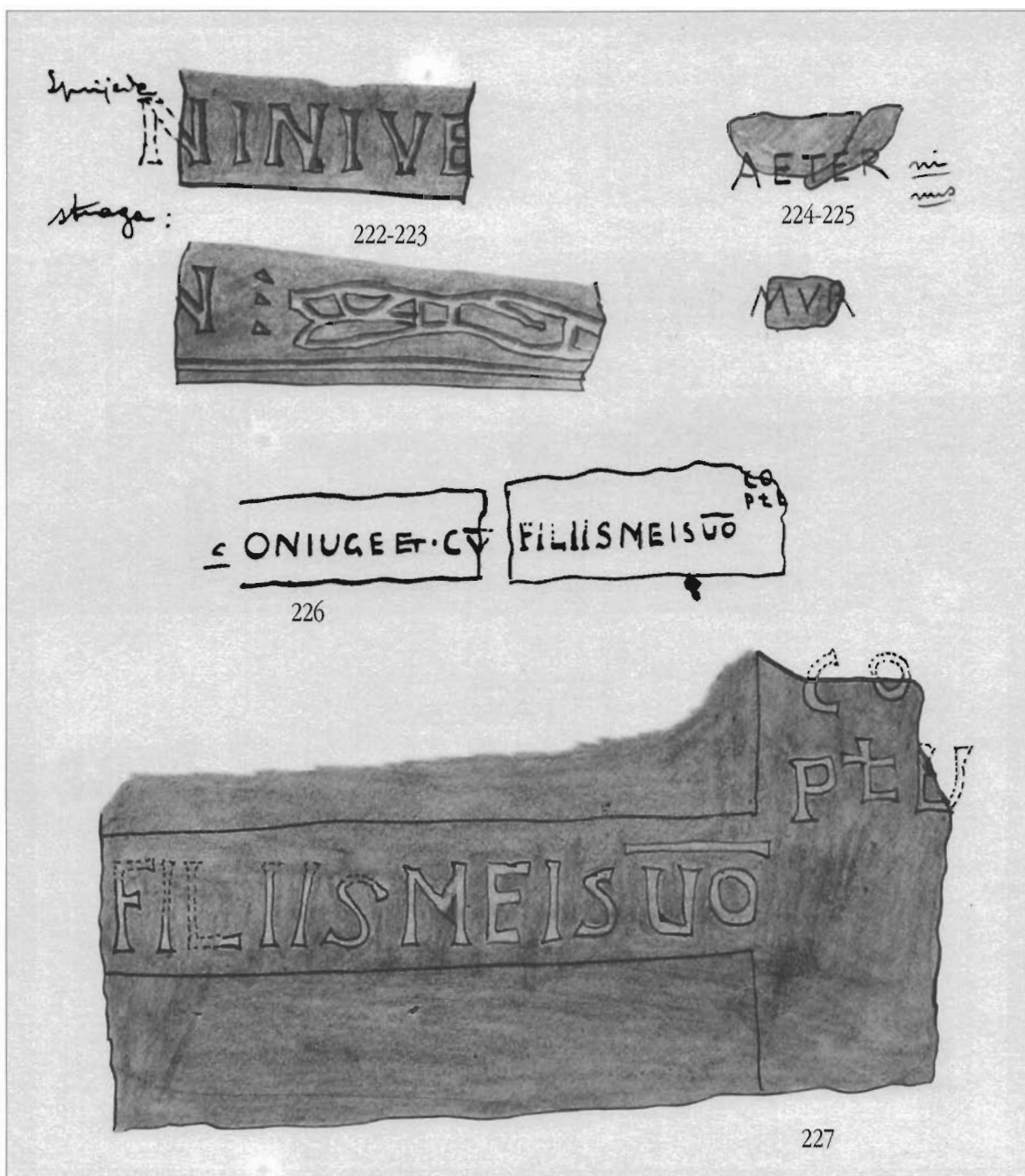
219

220

Straga:

221

Također kako sam Vam javio ulomak 21A /sl. 234/ neobično je tvrdoglav, te se neda nikako složiti sa ostalima. Mizantrop! Opstoji također još jedan ulomak /sl. 235/ komu neznam broja, a koji mi nije bio poslan.

Ostalo se sve dalo lijepo složiti, ali iza duge radnje. U dva dana barem 12 sati.

Radnja u sv. Marte približava se kraju. Nalazi se još uvijek svaki dan po nešto ali na rijetko. Arhitektonskih ulomaka našlo se sila božja. Bio sam prisiljen da jedan dio postavim u baziliku, pošto se i onako to mora prije ili poslije ukloniti. Od zadnjeg izvješća našao sam jedan natpis koji pripada timpanu C. 55A /sl. 236/

Uzet je i on u obzir pri priloženim otiscima.

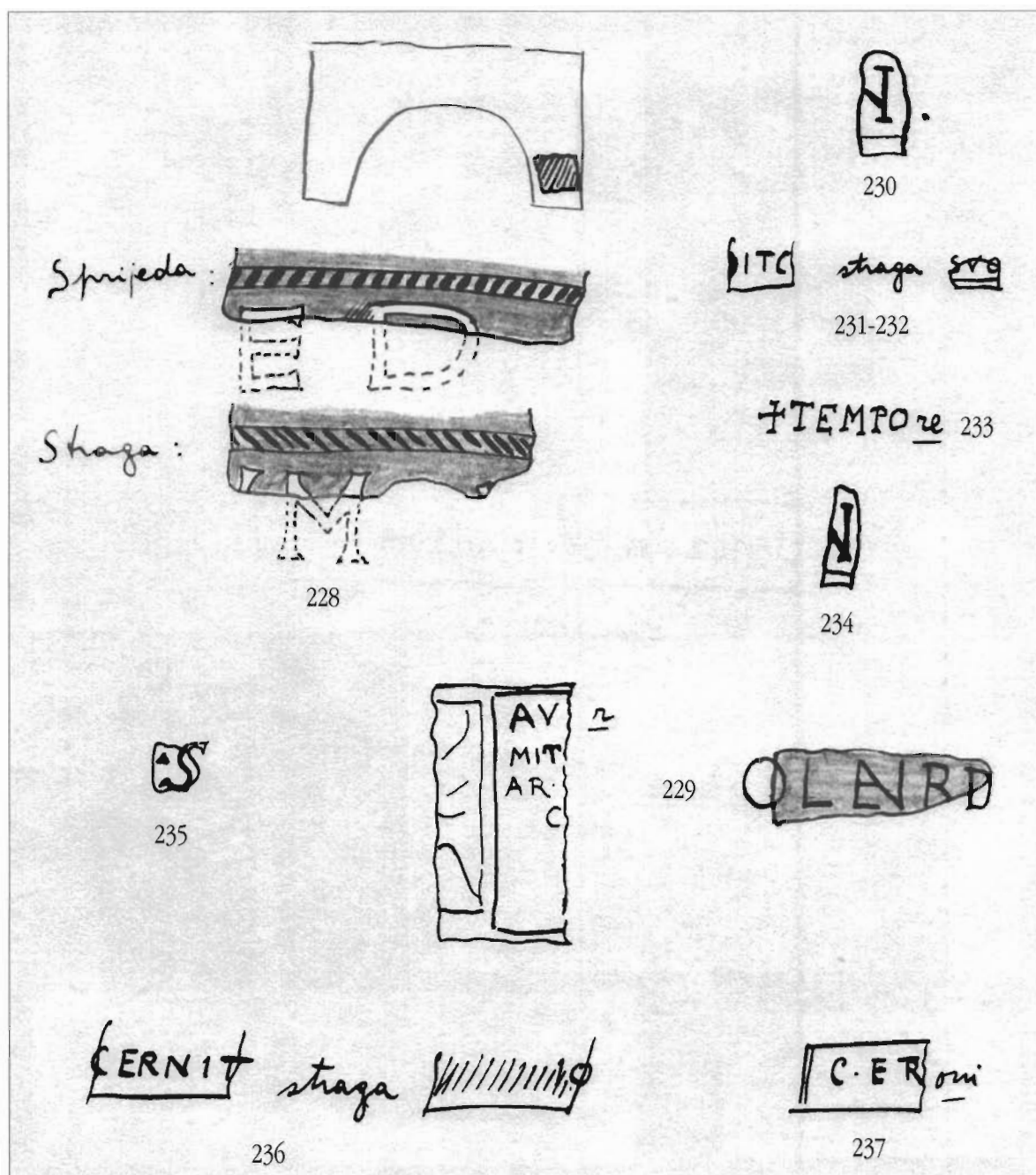
Našao se i ulomak opeke /sl. 237/ oni Apri, C. Epidiae Quintiniana.

Stari u srijedu u večer

28/III 1905.

Sa šovanjem P. P.

Dnevnik radnja kod sv. Marte
do 1-IV-1905. XVII.

Radilo se čitave ove nedilje neprekidno. Dneva 31.III bile konačno dovršene radnje oko rušenja crkvice. Istoga se dana nastavilo sa iskopinama u poljskom putu koje su bila započete natrag 3 nedilje. Te su iskopine privremeno dovršene slijedećega dana: 1-IV. Vodile su se na dva mjesta (pogl. priloženi nacrt). Na zapadnom kraju najprije u putu kod A, a onda u vinogradu na sjever puta. Braća Deankovići bili su izvijestili da zid prestaje kod A, dočim smo mu mi našli nastavak. Zid se nalazi po prilici 1.50 m duboko, a nekako se čudnovato raširuje. Zid slijedi i dalje ali pošto je u vinogradu i pošto je odviše dubok, nije se moglo dalje ići za njim. Tom se prigodom otkrio ulomak transene hrv. dobe, malen ulomak posude, velik ulomak mramornog sarkofaga sa b. reliefom, veliki ulomak praga i ulomak opeke PI. AG.

Na istočnom kraju otkrilo se veoma na plitko čitav sklop zidova. Kod G su se našla ogromna vrata, široka 3 metra. Donji se prag sačuvao. Zidovi D, E i F slijede dalje put juga. Za njima se nije moglo ići. Našlo se nekoliko neznatnih arhitektonskih ulomaka a među njima i ulomak transene, Zid C G H gubi se put istoka⁹ u susjednom vinogradu, Isto tako i zid H I put juga.

⁹ da ne bude put "zapada"? jer kod H kreću put juga-naknadno dopisano.

Projektni nacrt iskopina u sv. Marte izvedenih g. 1905.

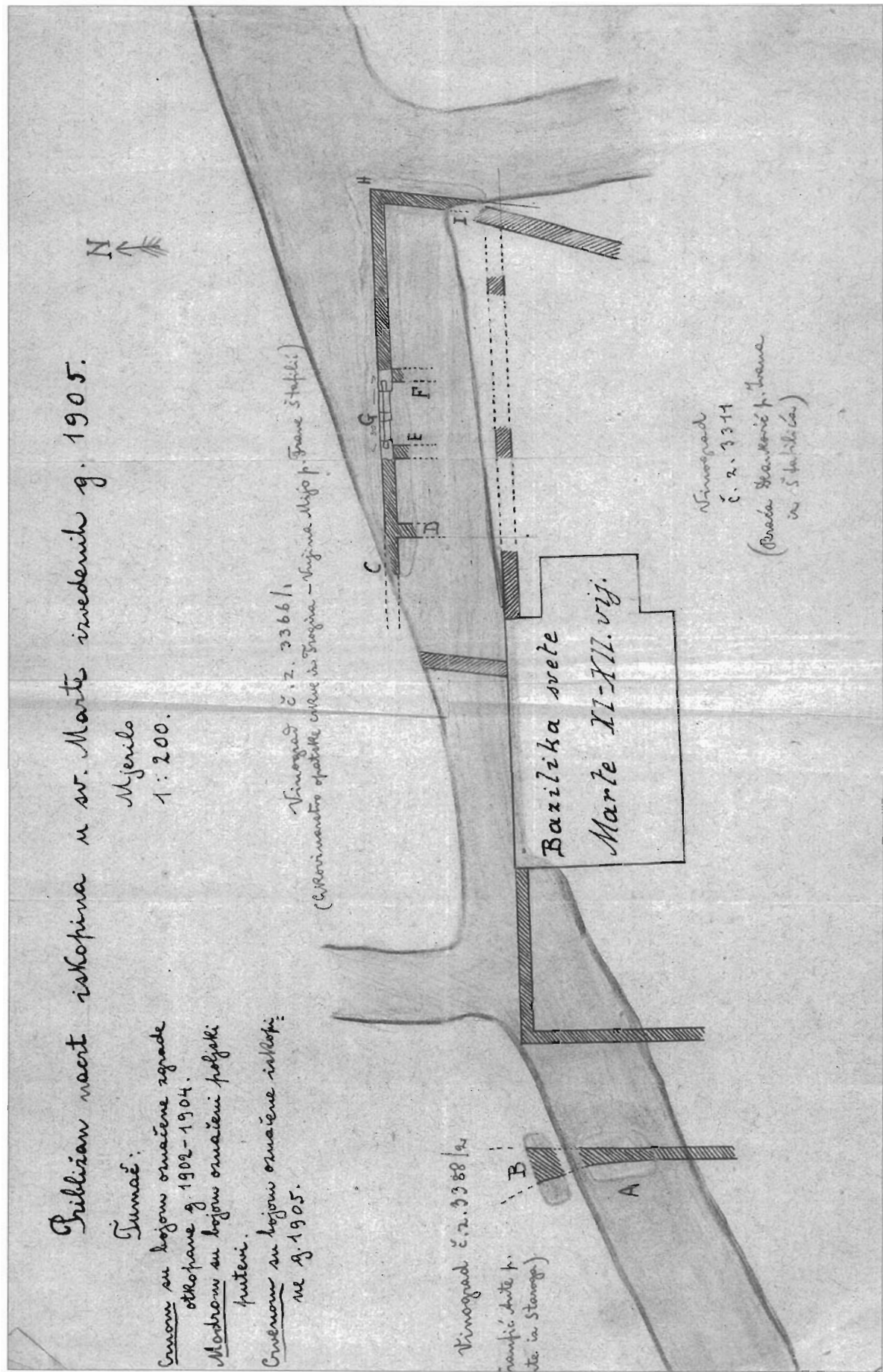
Mjerilo
1:200.

Uvod:
Crtom su bojom označene zgrade
otkopane g. 1902-1904.
Modrom su bojom označeni položaji
putevi.
Crtom su bojom označene iskopske
reze g. 1905.

Vinograd č. z. 3366/1
(E. Riminants opatke crkve u Trogina - Vojna ulica p. Trave štapi.)

Vinograd č. z. 3388/2
ranji hite p.
ste. u. stonje)

Vinograd
č. z. 3311
(Praca Stanković p. Mena
u. štapi.)

Pokušaj istraživanja kod crkve Sv. Marte 1896. godine.

Arheološka iskopavanja kod crkve Sv. Marte 1902. godine.

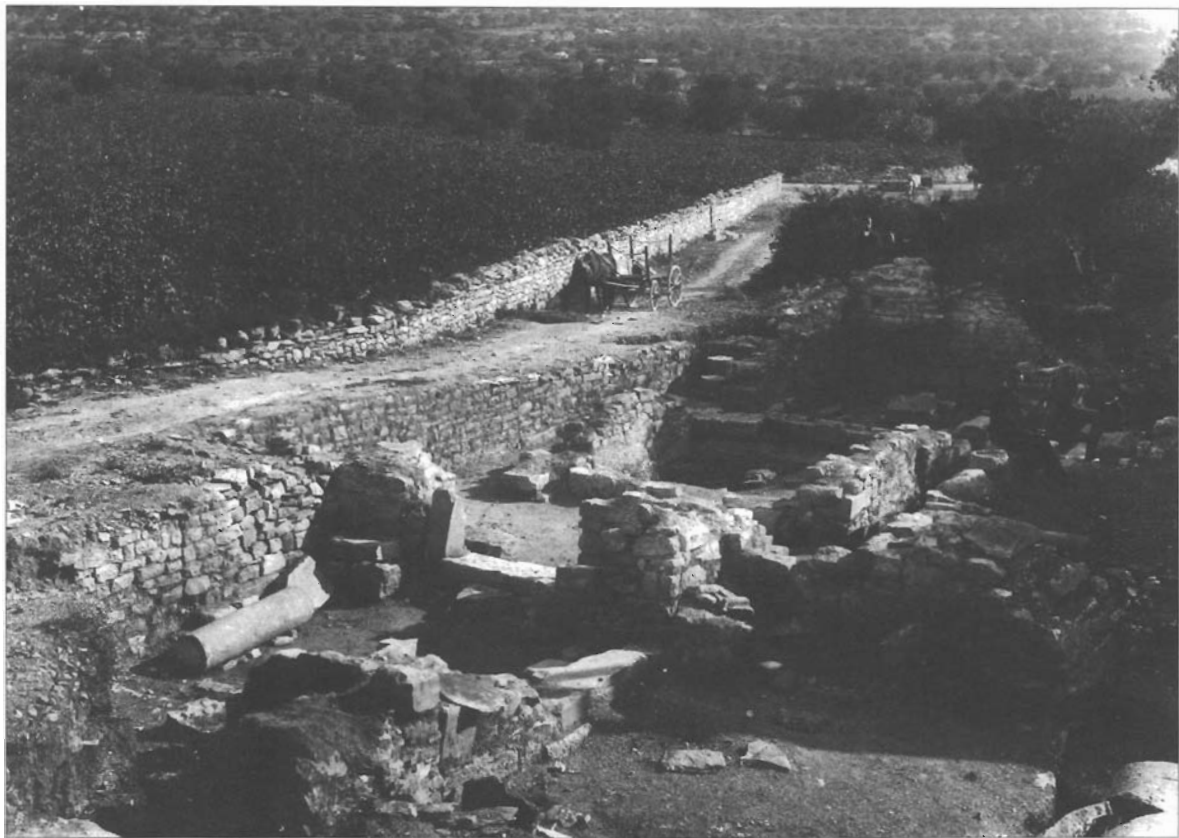

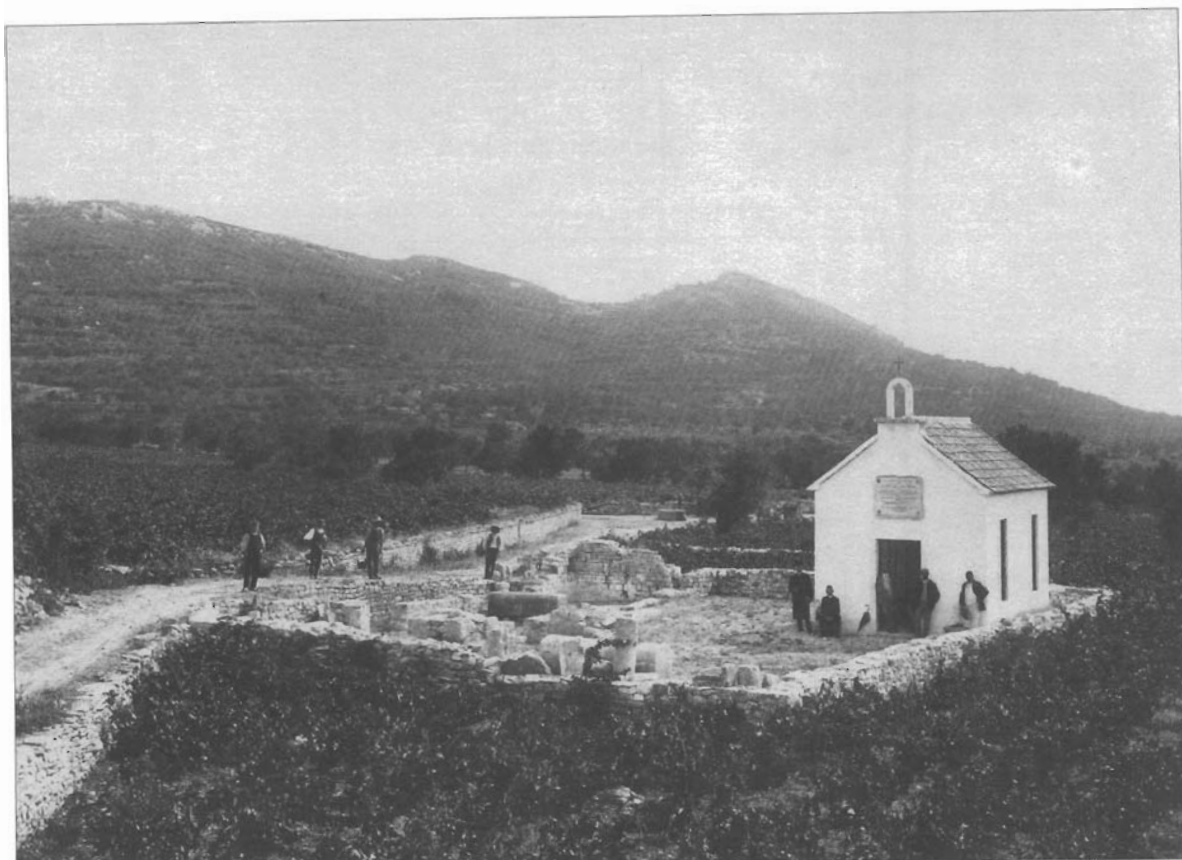

Ostaci ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte i crkvice iz 17 stoljeća, stanje iz 1902. godine.

Istraživanja sjevernog broda ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte, stanje iz 1905. godine.

Arheološki kompleks kod novovjekovne crkvice Sv. Marte, stanje iz 1905. godine.

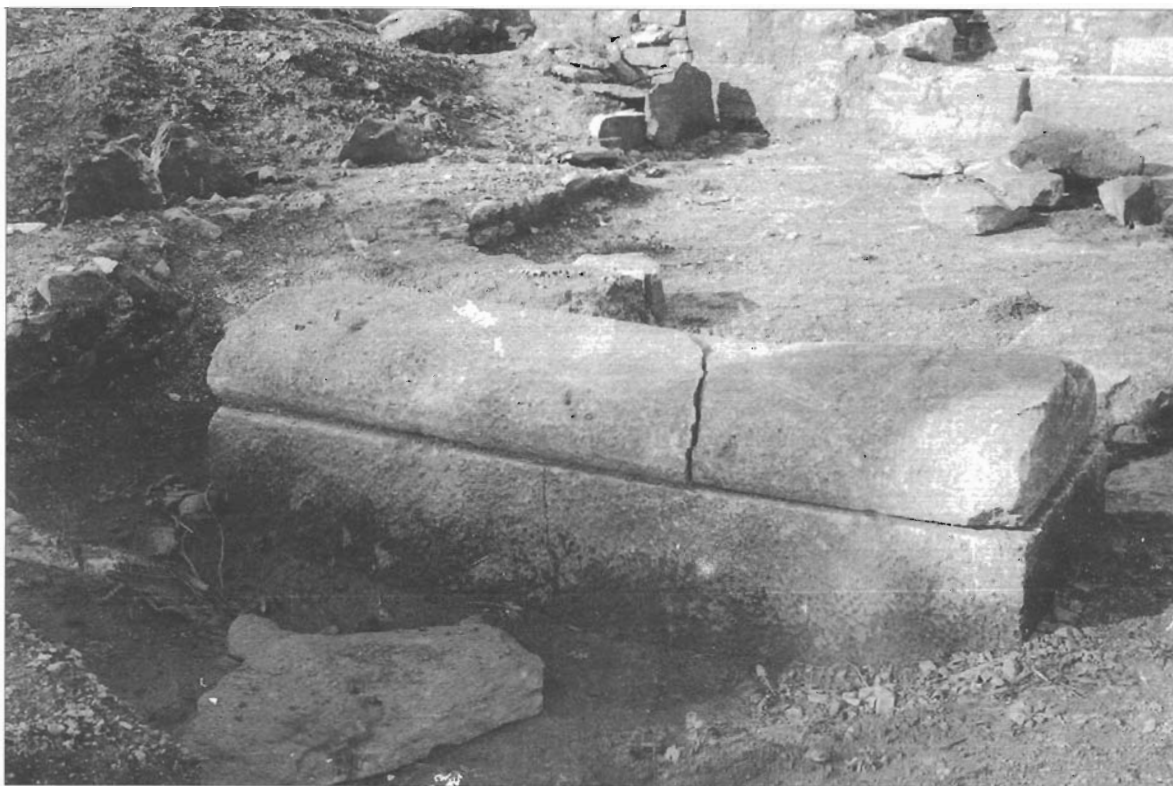
Ostaci trobrodne ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte, stanje iz 1905. godine.

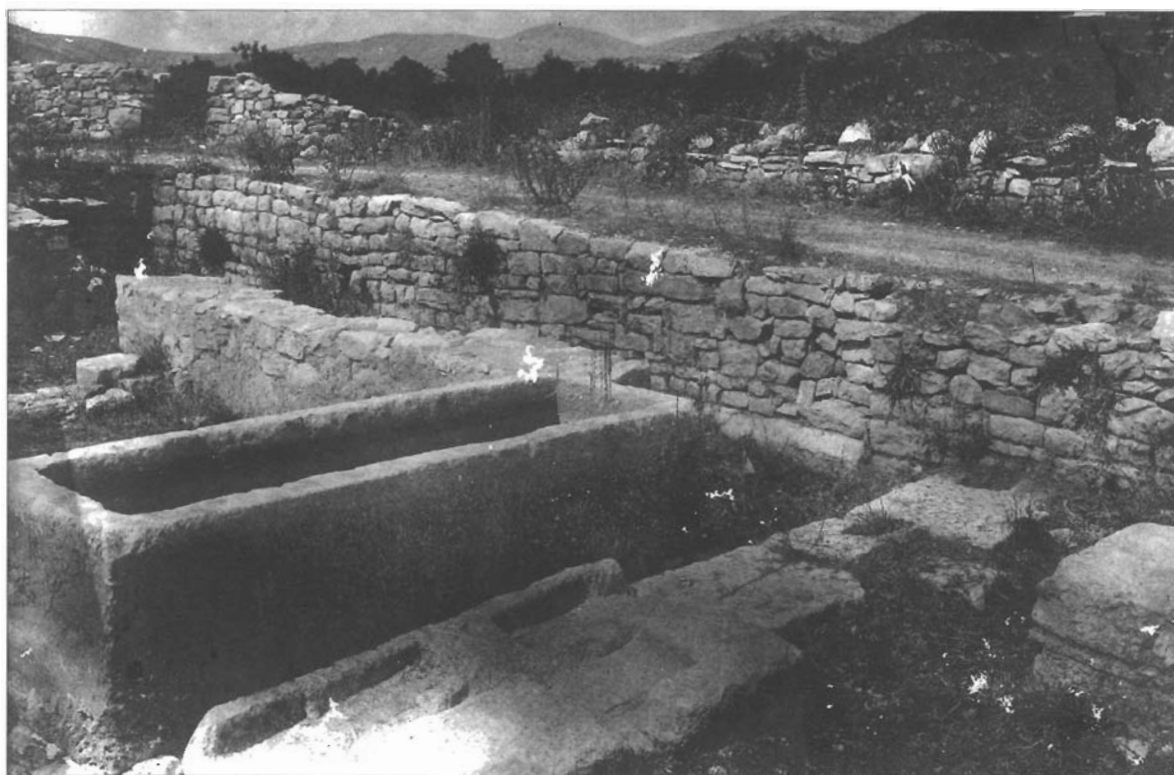

Satrokršćanski sarkofag u ruševinama ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte, stanje iz 1905. godine.

Starokršćanski sarkofag otkriven 1902. godine.

Sarkofag ispred prezbiterijske rano srednjovjekovne crkve Sv. Marte, stanje iz 1905. godine.

Ruševni ostaci unutrašnjosti rano srednjovjekovne crkve Sv. Marte. Na fotografiji su vidljivi zidovi između rano srednjovjekovnih pilona, stanje iz 1905. godine.

Ranosrednjovjekovni ulomci pronađeni u crkvi Sv. Marte u 1902. godini.

Inženjer Ante Bezić (1849.-1906.), prof. crtanja na Velikoj realci u Splitu prigodom istraživanja crkve Sv. Marte 1902. godine.

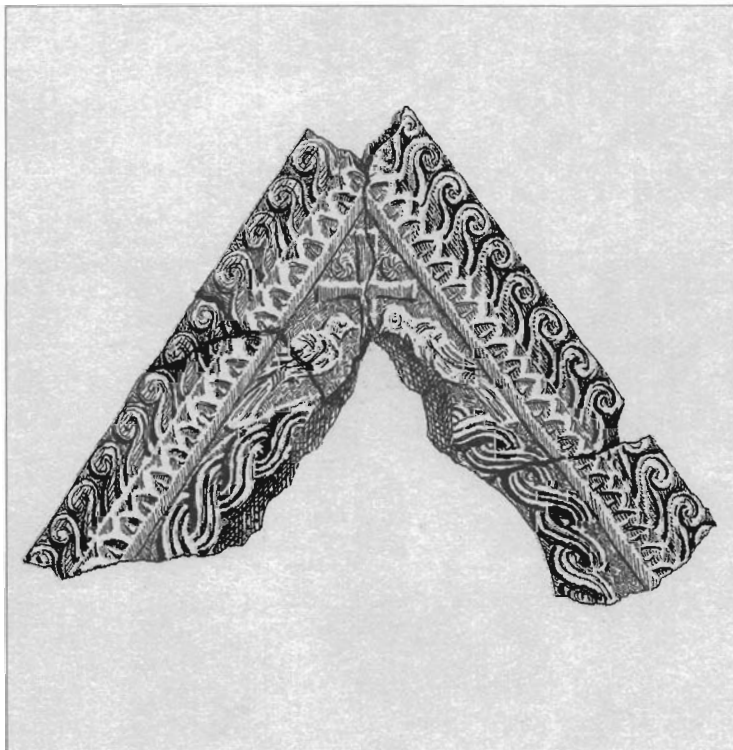

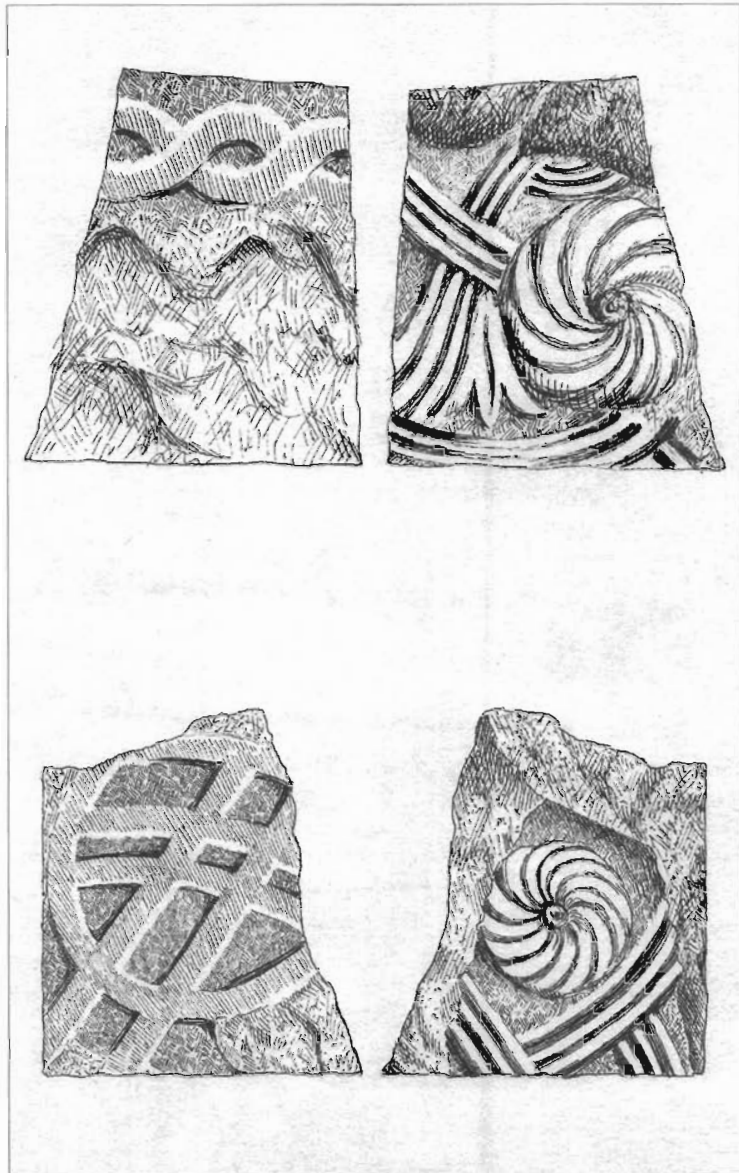

Ulomci zabata i grede oltarne ograde iz Sv. Marte otkriveni 1905. godine.

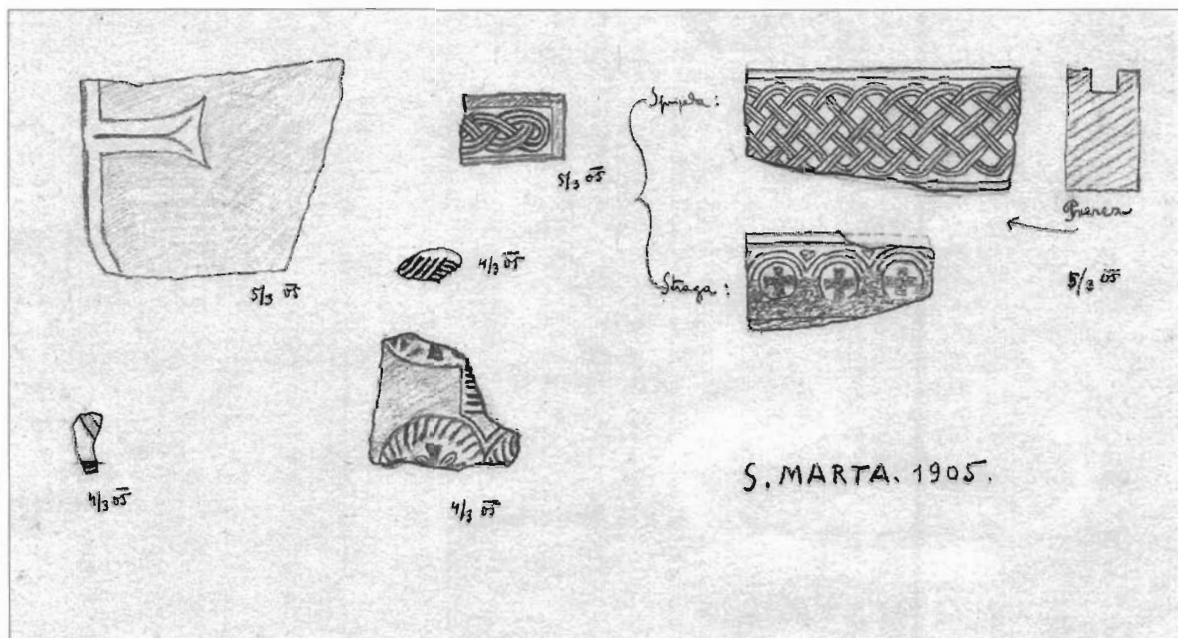
Crtež zabata oltarne ograde iz crkve Sv. Marte (1902.-1905. godine).

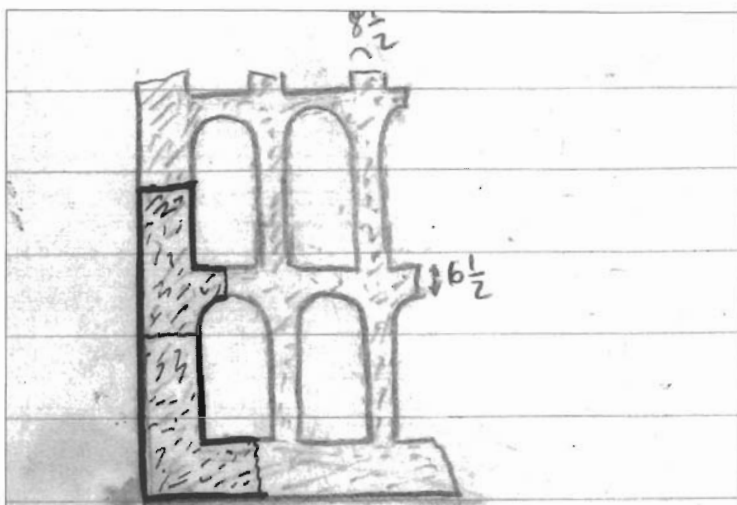
Crteži obostrano ukrašenih ulomaka
pluteja iz ranosrednjovjekovne crkve
Sv. Marte (1905. godine).

Crteži starokršćanskih i ranosrednjo-
vjekovnih ulomaka pronađeni
u crkvi Sv. Marte.

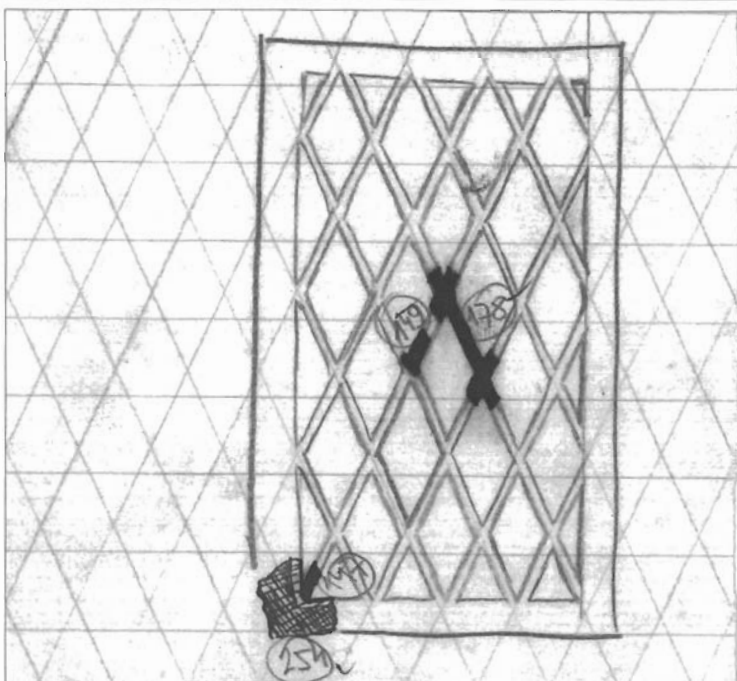

Prijedlog djelomične rekonstrukcije
jedne od prozorskih tranzena iz crkve
Sv. Marte.

Pokušaj obnove jedne od tranzena iz
sv. Marte.

Sačuvani su samo perom nacrtani dio
Kamari su nastali g. 1903. te nijesu još dobili
kroja.

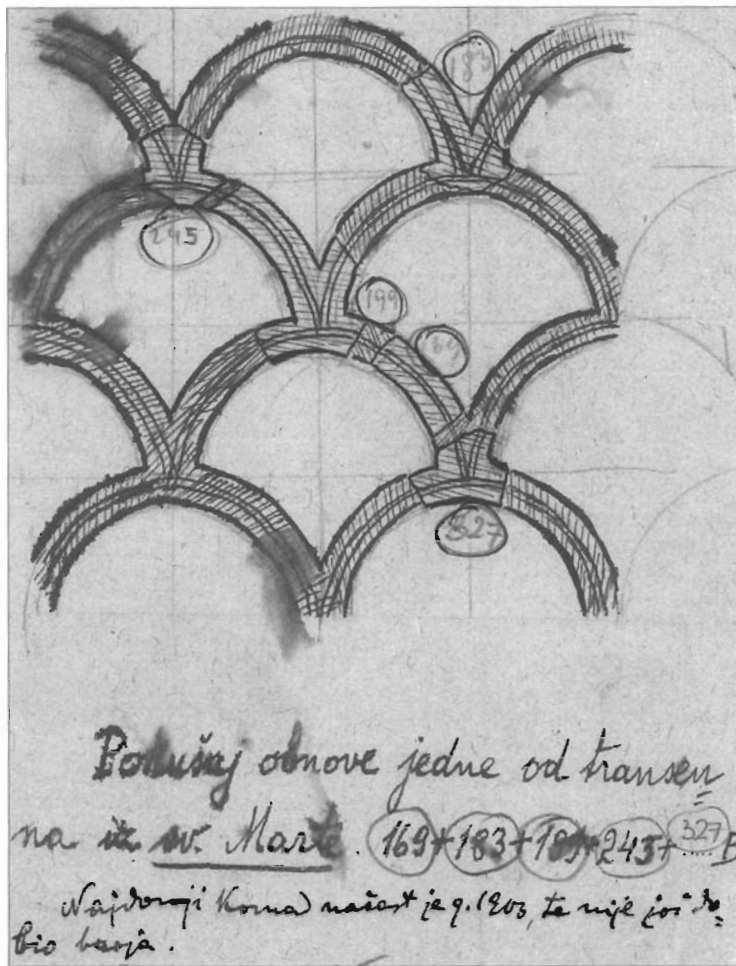
Pokušaj obnove jedne od tranzena
iz sv. Marte

Sačuvani su samo perom nacrtani Romani

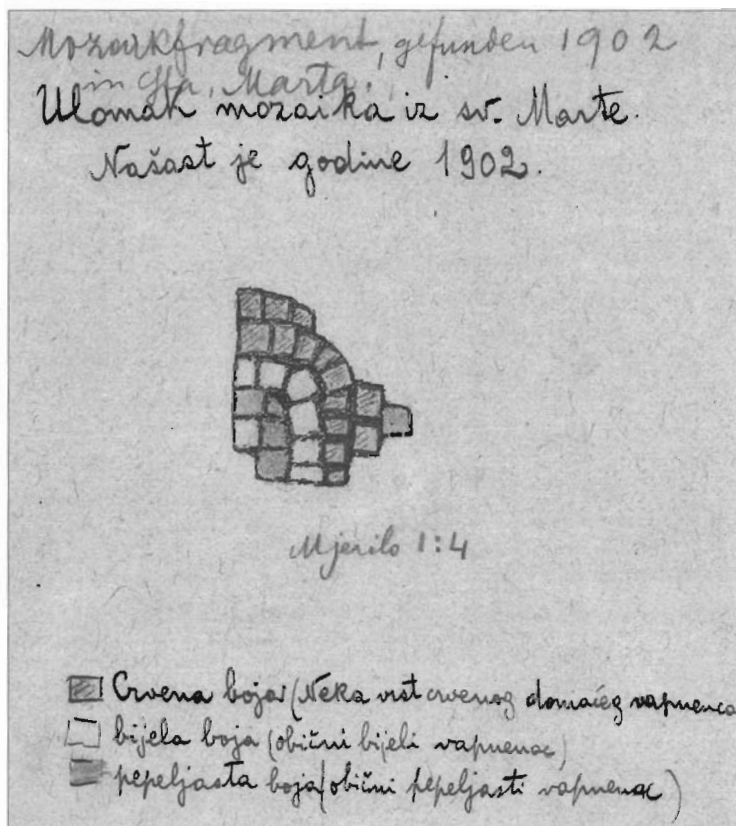
147B + 149B + 178B + 254B [2].

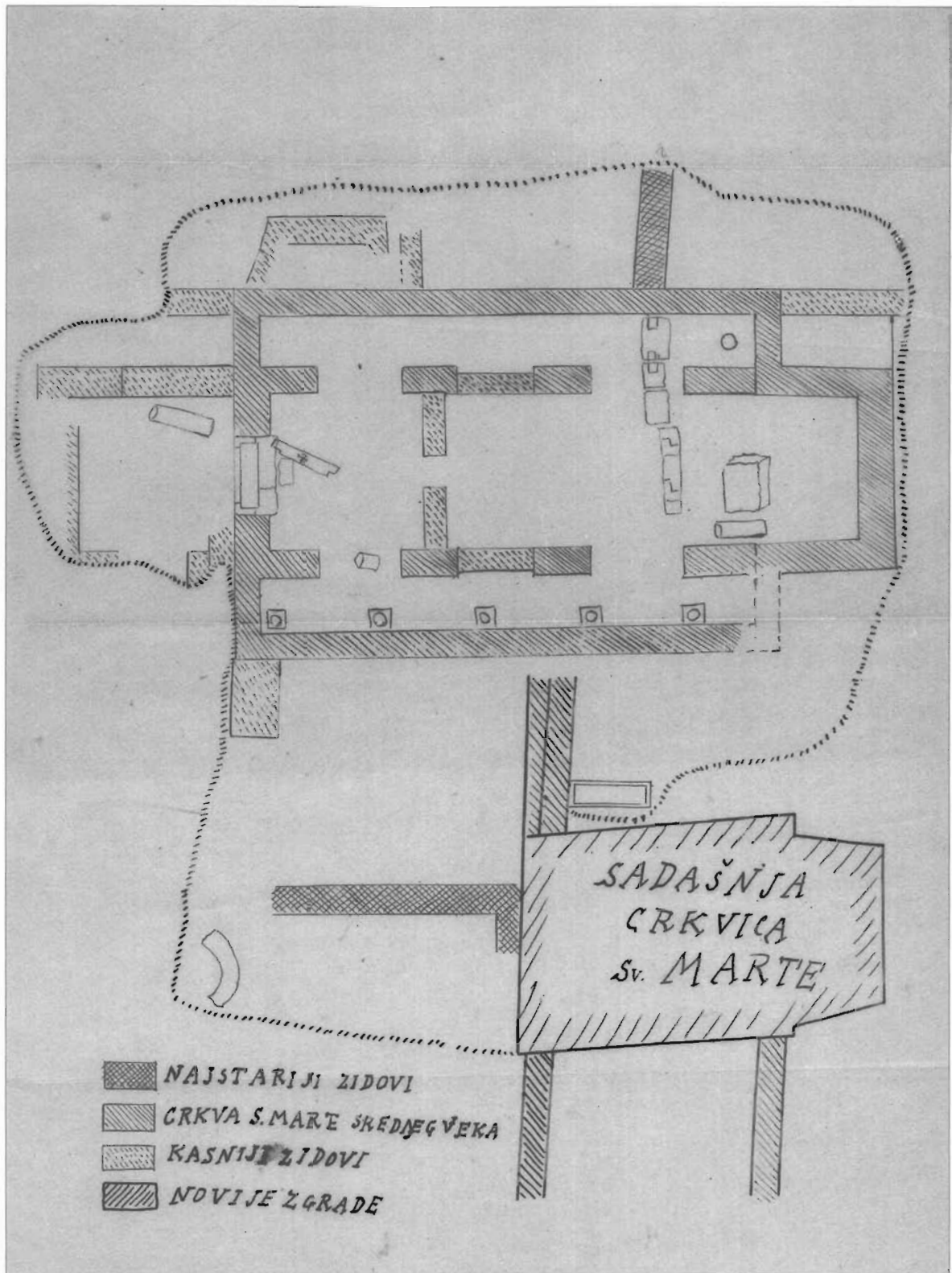
Prijedlog rekonstrukcije jedne od pro-
zorskih tranzena iz crkve Sv. Marte.

Prijedlog djelomične rekonstrukcije
jedne od prozorskih tranzena
iz crkve Sv. Marte.

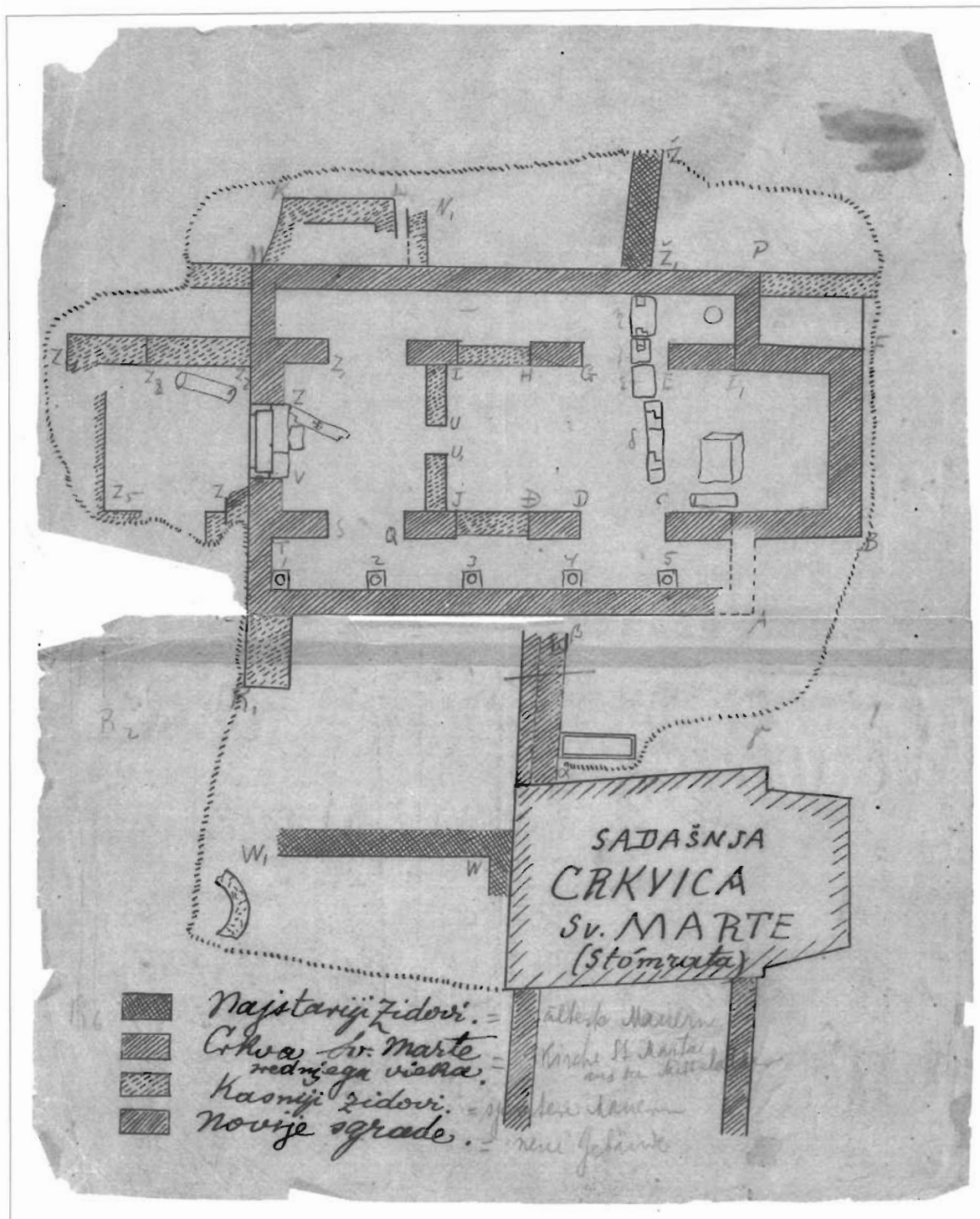
Crtež ulomka podnog mozaika iz crkve Sv. Marte pronađen 1902. godine.

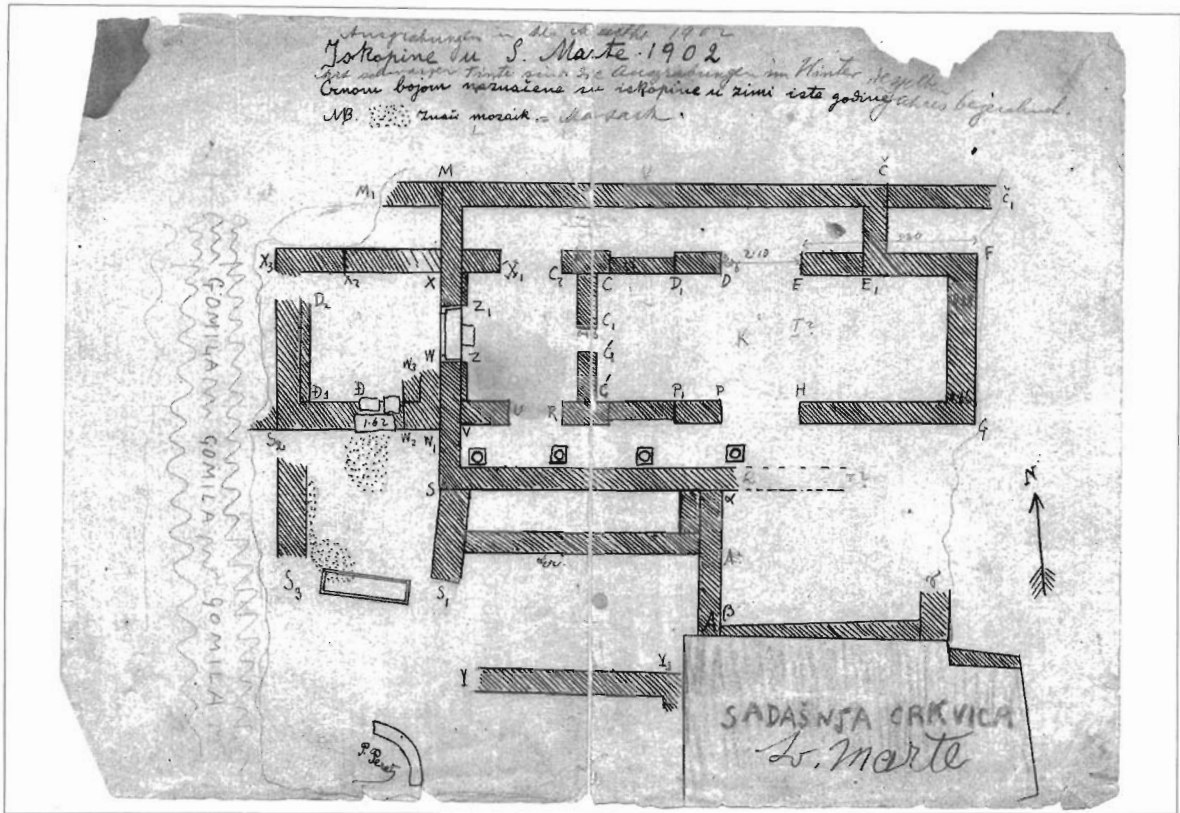

Tloris otkopanih zidova kod crkve Sv. Marte 1902. -1903. godine.

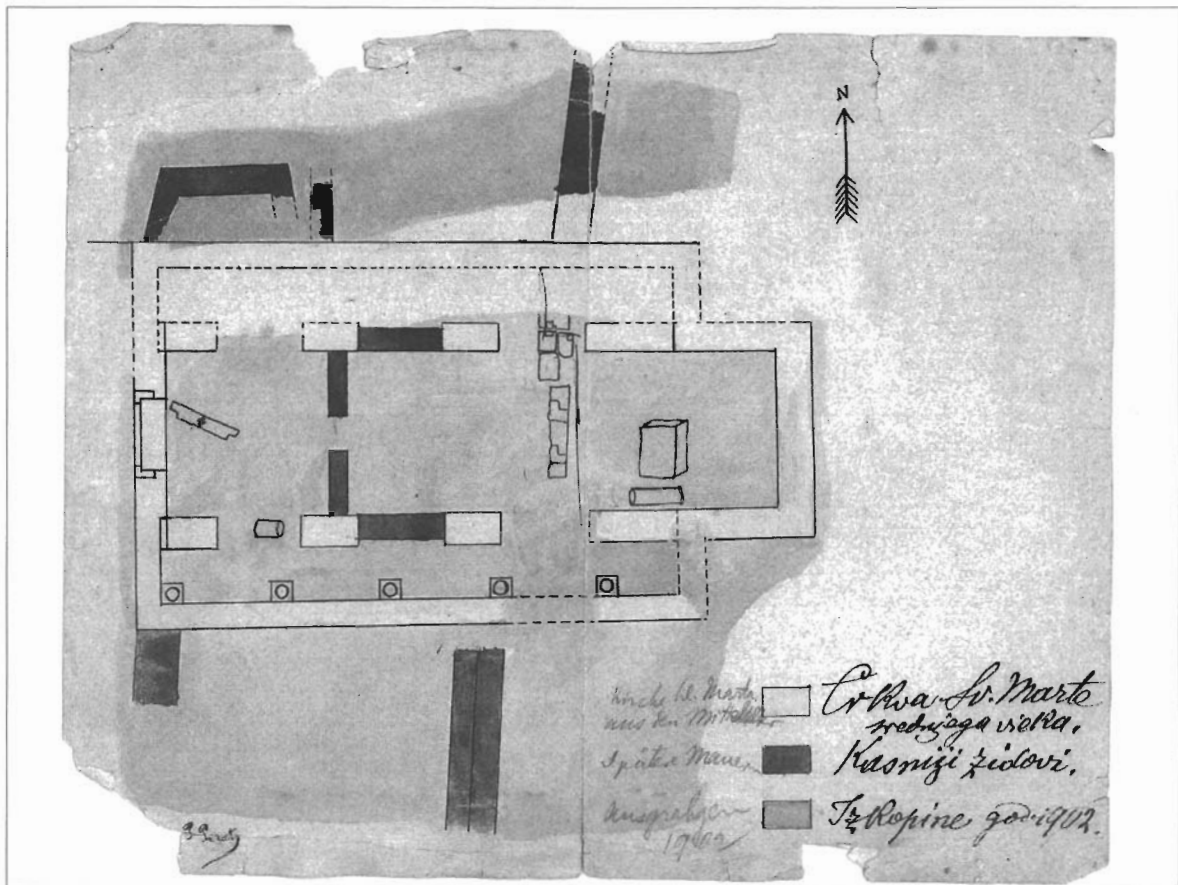

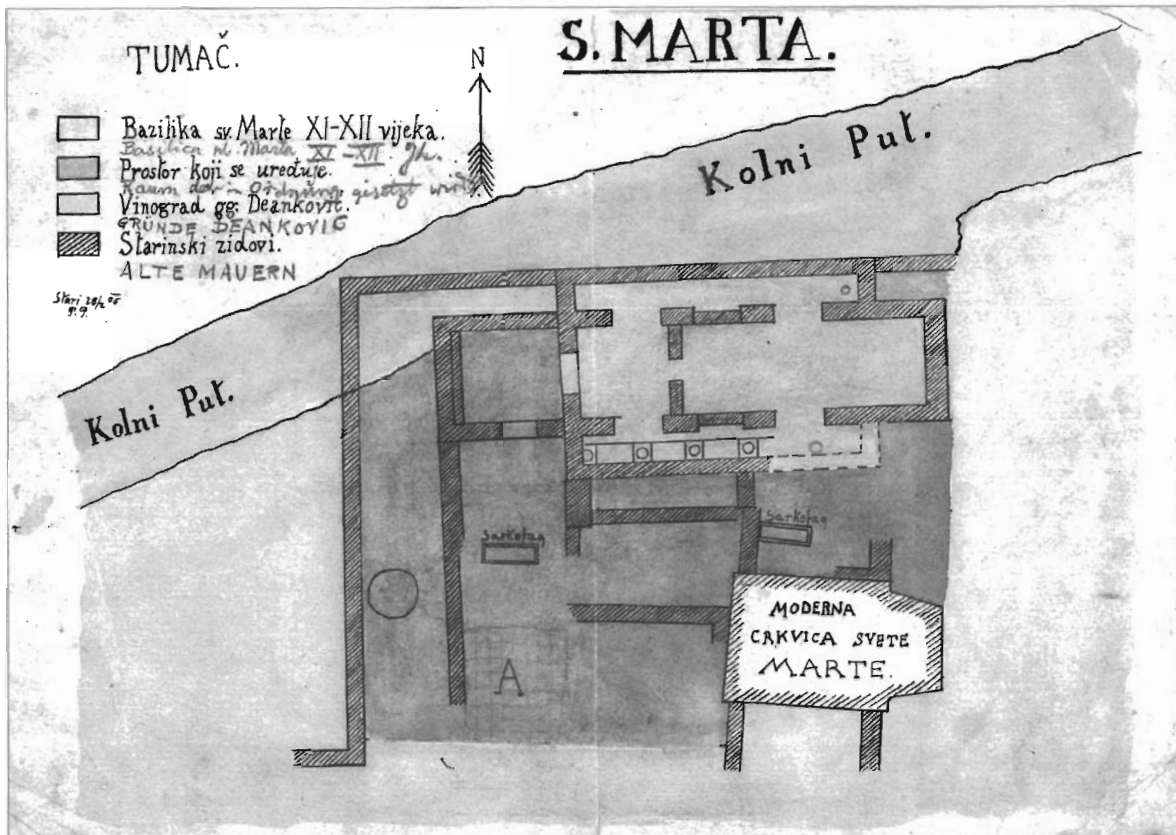
Tloris otkopanih zidova kod crkve Sv. Marte 1902. -1903. godine. Na planu su oznake zidova kako se navode u dnevniciima.

Tloris otkopanih zidova kod crkve Sv. Marte 1902. godine. Na planu su oznake zidova kako se navode u dnevnicima.

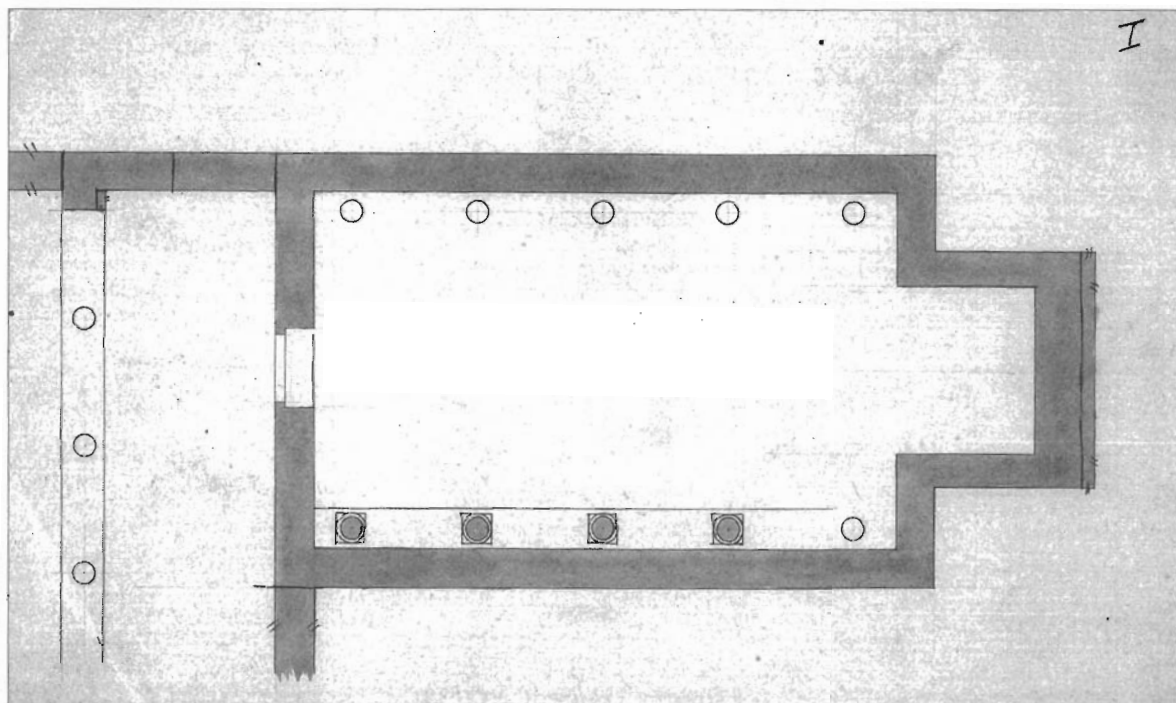
Tloris otkopanih zidova kod crkve Sv. Marte 1902. godine.

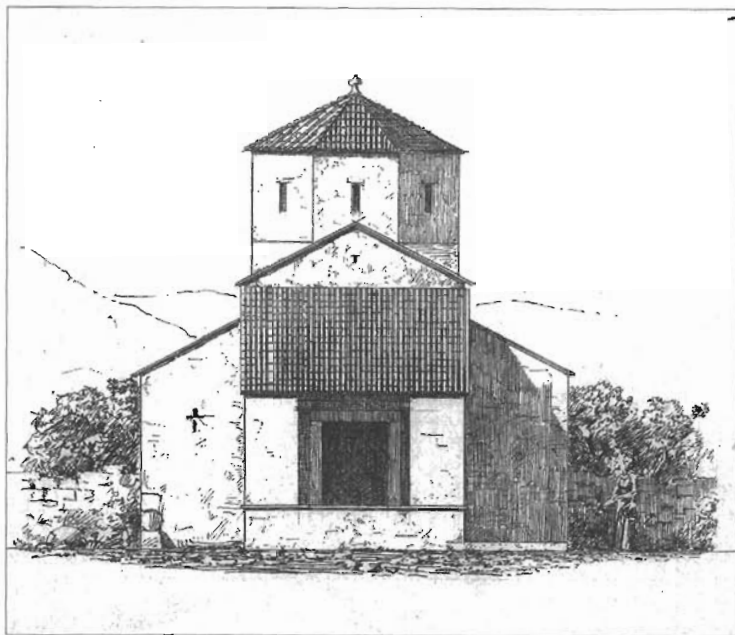

Plan uređenja arheološkog lokaliteta kod crkve Sv. Marte.

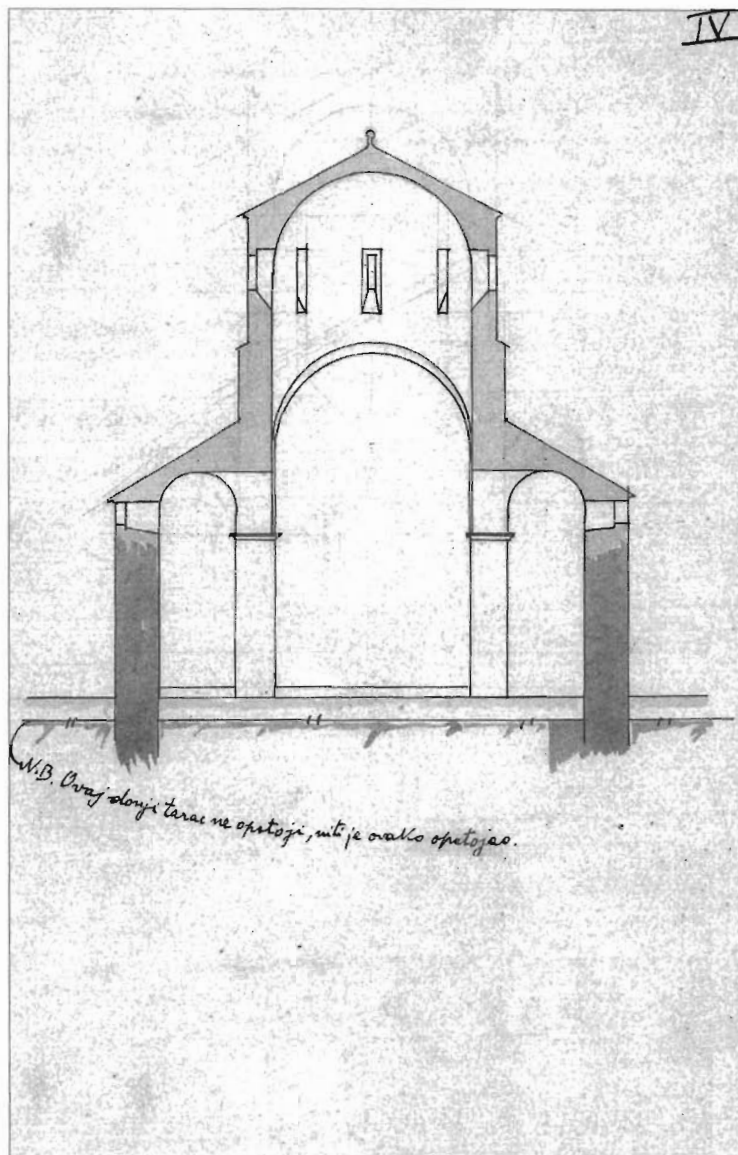
Pretpostavljeni izgled starokršćanske crkve na lokalitetu u Stombratama po završenim istraživanjima.

Pretpostavljeni izgled pročelja
ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte.

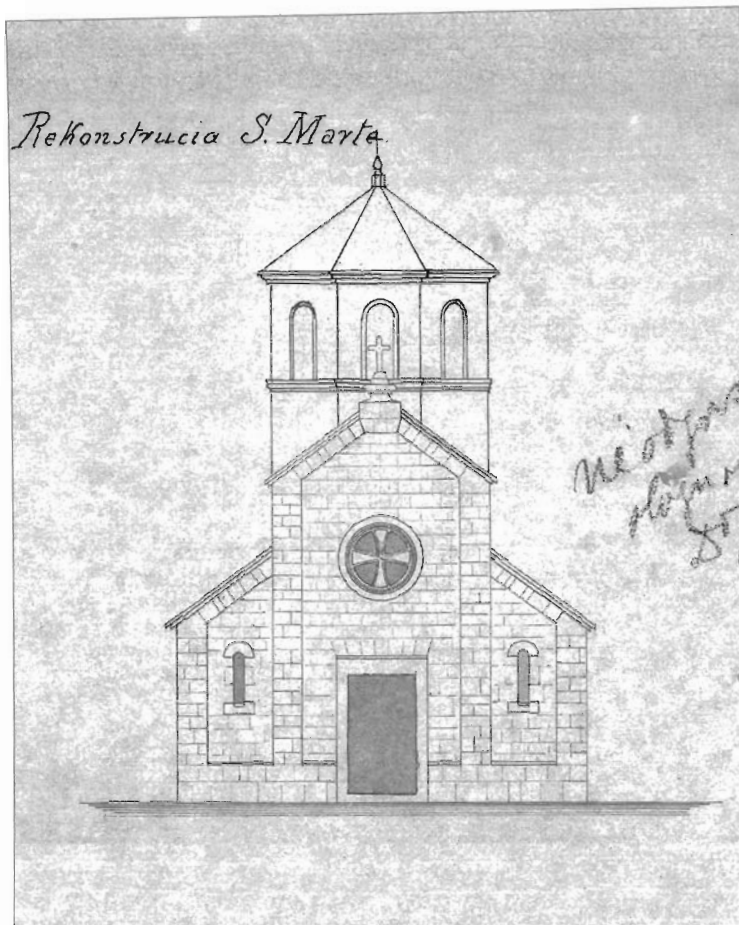

Pretpostavljeni izgled poprečnog pres-
jeka ranosrednjovjekovne crkve Sv.
Marte.

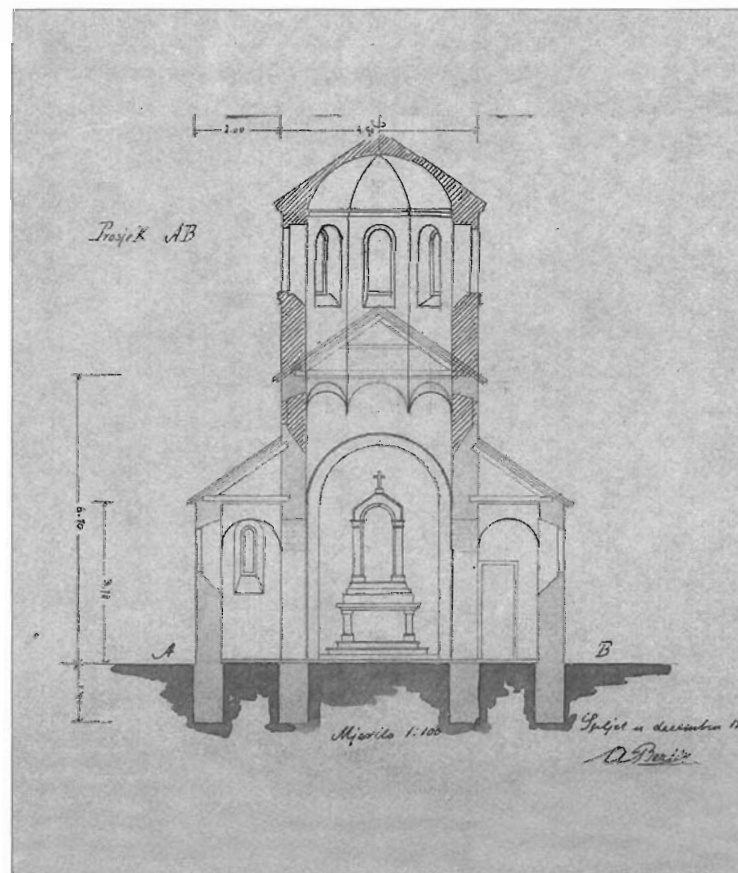

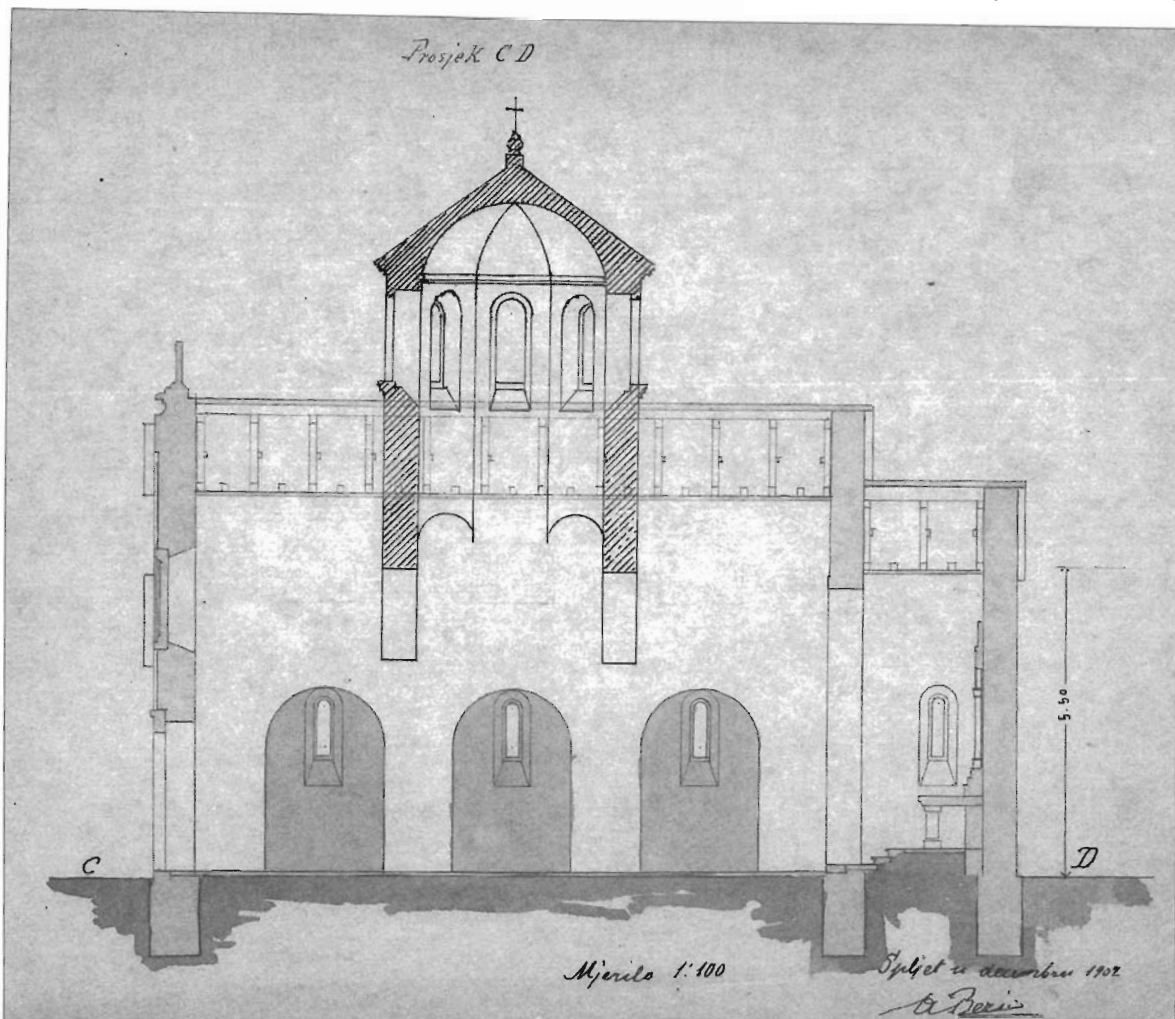
Prijedlog rekonstrukcije pročelja
ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte,
prema ideji inž. A. Bezića,
1902. godine.

Prijedlog rekonstrukcije poprečnog
presjeka ranosrednjovjekovne crkve
Sv. Marte, prema ideji inž. A. Bezića,
1902. godine.

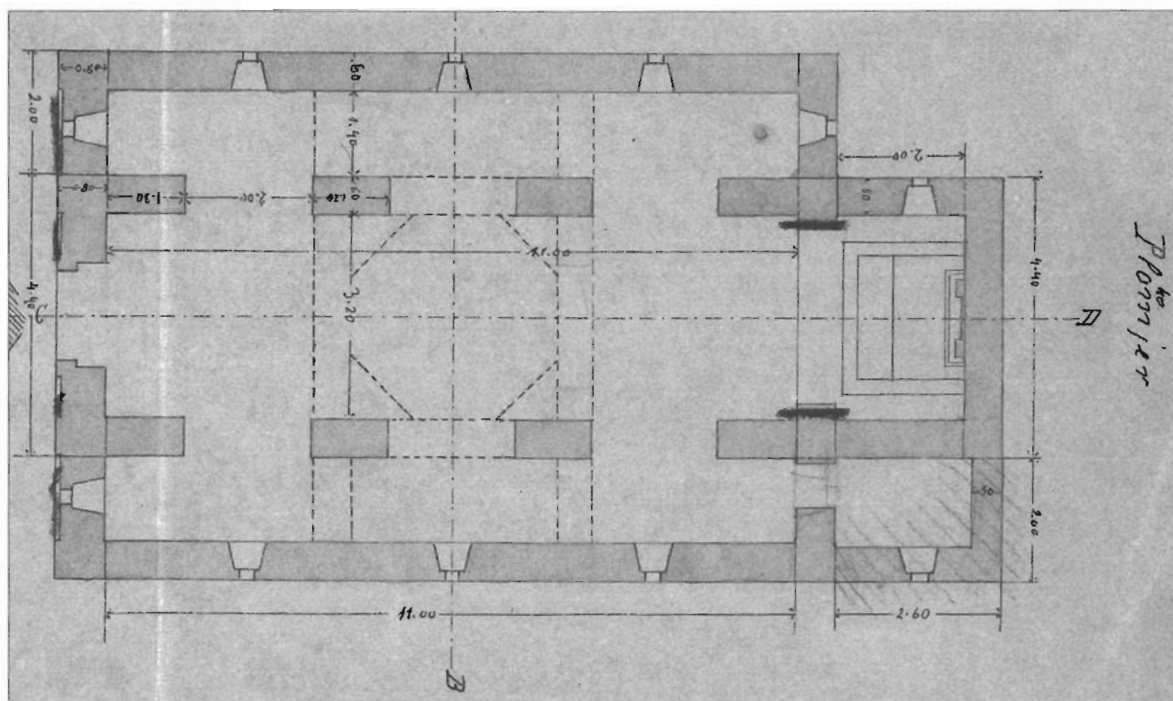

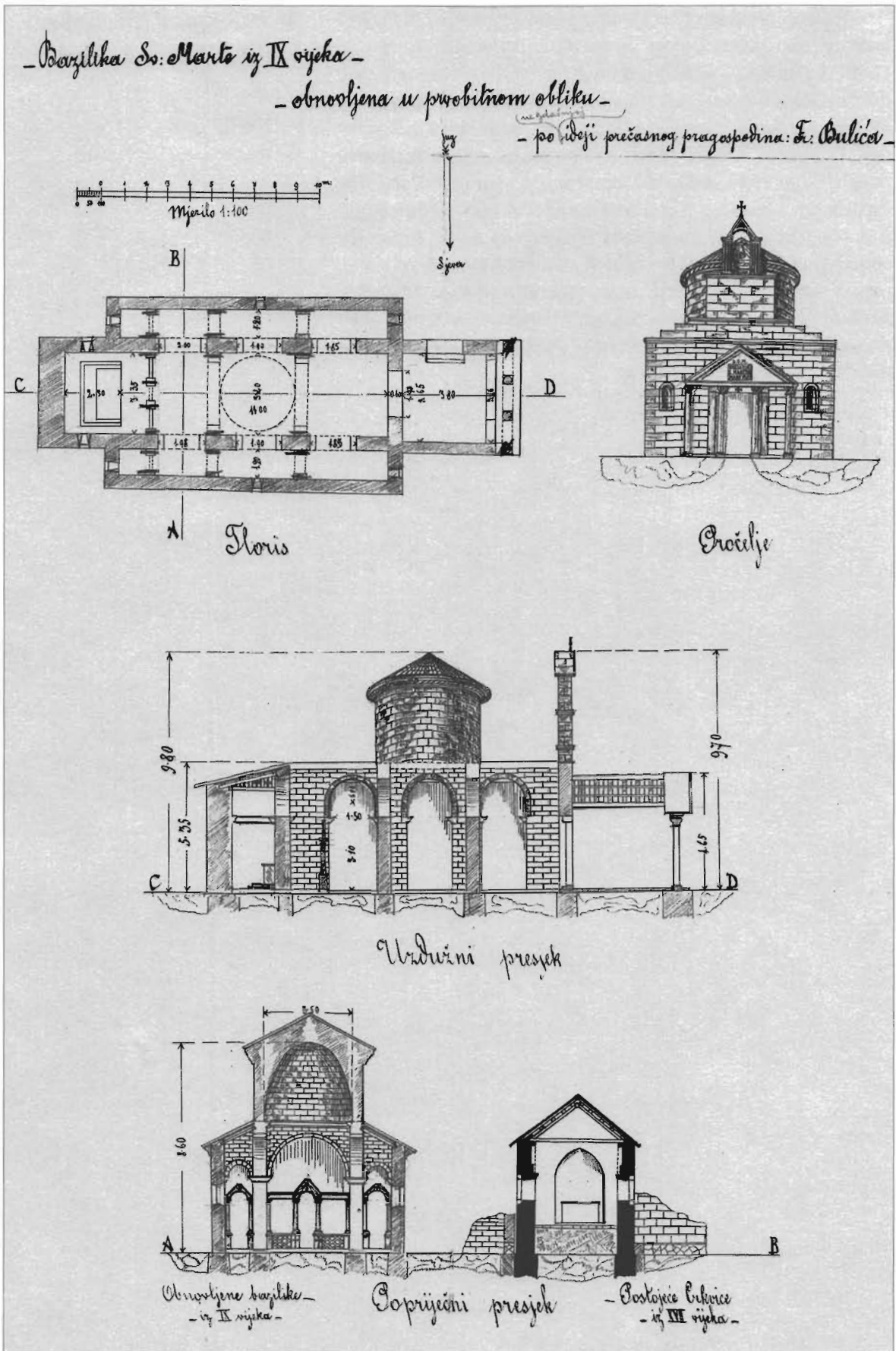

Prijedlog rekonstrukcije uzdužnog presjeka ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte, prema ideji inž. A. Bezića, 1902. godine.

Prijedlog rekonstrukcije tlocrta ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte, prema ideji inž. A. Bezića, 1902. godine.

Prijedlog rekonstrukcije ranosrednjovjekovne crkve Sv. Marte, prema ideji don. Frane Bulića.

The paper presents in full the information contained in the logbook of the archaeological excavations performed by the St. Martha's Church and published on behalf of the Croatian Society for Exploring the National History of Split (Hrvatsko društvo za istraživanje domaće povijesti u Spljetu) by the Society's collaborators, P. Ergovac and P. Perat. The excavations were performed from 1902 to 1905, under the expert supervision of F. Bulić. The excavations discovered remains of an early-medieval church and a major part of a classical farm building on top of which the church had been built. The logbook transcripts are added drawings of the then discovered early-medieval sculpture fragments, made by D. Frey upon completion of the researches, as well as other documentation made in the course of the excavations and which do not make part of the logbook.

*Archaeological Excavations
by the St. Martha's Church
1902-1905
Summary*